

Media en Slachtofferhypothese

Een onderzoek naar de berichtgeving ten tijde van de missie in Uruzgan

Elsbeth van Wijk
0232149

Inhoudsopgave

Inleiding	3
1. De Slachtofferhypothese	5
1.1 De oorsprong: John Mueller	8
2. Slachtoffers, Publieke Opinie en Buitenlands Beleid: een Literatuuranalyse	12
2.1 Desinteresse, onwetendheid en manipulatie door de media	13
2.2 Het rationele publiek	16
2.3 Middenwegen	23
2.4 Media, slachtofferhypothese en beleid	27
3. Van hypothese naar realiteit: Uruzgan in de Nederlandse kranten	36
3.1 Onderzoeksmethode	38
3.2 Jan van Twist en Bart van Boxtel- juli 2006 – De eerste doden	41
3.2.1 Positieve berichten	42
3.2.2 Negatieve berichten	44
3.2.3 Algemene indruk	46
3.3 Cor Strik – april 2007 – De eerste dode door geweld	47
3.3.1 Positieve berichten	48
3.3.2 Negatieve berichten	49
3.3.3 Algemene indruk	51
3.4 Timo Smeehuijzen en Jos Leunissen – juni 2007 – De slag om Chora	52
3.4.1 Positieve berichten	53
3.4.2 Negatieve berichten	54
3.4.3 Algemene indruk	57
3.5 Wesley Schol en Aldert Poortema – januari 2008 – Eigen vuur	58
3.5.1 Positieve berichten	59
3.5.2 Negatieve berichten	60
3.5.3 Algemene indruk	61

3.6 Dennis van Uhm en Mark Schouwink – april 2008 –	
De zoon van de generaal	62
3.6.1 Positieve berichten	62
3.6.2 Negatieve berichten	64
3.6.3 Algemene indruk	67
3.7 Azdin Chadli – april 2009 – Geraakt op eigen terrein	68
3.7.1 Positieve berichten	68
3.7.2 Negatieve berichten	69
3.7.3 Algemene indruk	71
3.8 Kevin van de Rijdt en Mark Leijssen – september 2009 –	
De eerste dode van de special forces	72
3.8.1 Positieve berichten	73
3.8.2 Negatieve berichten	74
3.8.3 Algemene indruk	77
4. Analyse	78
4.1 De berichtgeving	78
4.2 De peilingen	83
4.3 Resultaten in het licht van eerder onderzoek	87
Conclusie	89
Lijst van gebruikte artikelen	91
Literatuurlijst	105

Inleiding

Op 1 augustus 2006 begon de Nederlandse militaire missie in Uruzgan, een Afghaanse provincie die bekend stond als één van de gevaarlijkste van het land. Deze missie maakte deel uit van de overkoepelende NAVO missie ISAF (International Security Assistance Force). Ongeveer 1.400 Nederlandse militairen werden uitgezonden naar Afghanistan en daar gelegerd op 2 locaties; ongeveer 1200 in Kamp Holland bij Tarin Kowt, de hoofdstad van Uruzgan, en een kleiner deel in Camp Hadrian in Deh Rawod, zestig kilometer verder naar het Westen.

‘Task Force Uruzgan’ zou zich bezig houden met het bevorderen van de veiligheid en stabiliteit in het gebied door middel van de zogeheten 3-D aanpak: een combinatie van diplomatie, defensie en ontwikkeling (‘development’). Dit samenwerkingsverband tussen militaire en civiele organisaties moest de stabiliteit en veiligheid in Uruzgan verbeteren. De pro-westerse democratische regering zou worden gesteund, de Taliban en gelieerde terroristische groeperingen (zoals Al Qaida) moesten militair worden vernietigd en de bevolking zou worden geholpen door bijvoorbeeld het bouwen van scholen en het slaan van waterputten. Aan de Nederlandse aanpak lag het idee ten grondslag dat zij, door het winnen van de *hearts and minds* van de bevolking, uiteindelijk door hen geholpen zouden worden bij de strijd tegen de Taliban; in plaats van zich door de Taliban te laten rekruteren zou de bevolking de Nederlanders dan juist waarschuwen voor hinderlagen en hen van andere relevante informatie voorzien.

Dat er een grote kans bestond dat er bij deze missie doden zouden vallen aan Nederlandse zijde was van het begin af aan duidelijk, maar dat weerhield de Nederlandse regering er niet van voor twee jaar haar medewerking toe te zeggen, met mogelijkheid tot verlenging. Uiteindelijk zou de missie vier jaar duren en zouden er in totaal vierentwintig Nederlandse soldaten omkomen.

Dat dode soldaten slecht zijn voor de moraal op het slagveld wordt als vanzelfsprekend beschouwd, maar dat zij ook grote invloed uitoefenen op de publieke opinie in negatieve zin en daarmee een risico vormen voor democratische regeringen is een idee dat in de laatste veertig jaar sterk aan invloed gewonnen heeft. Dit verschijnsel wordt onder andere aangeduid met de term ‘slachtofferhypothese’¹ en vormt de basis voor dit onderzoek.

¹ ook wel slachtofferfobie, Mueller- of lijkenzakhypothese

Het lineaire verband tussen sneuvelende soldaten en dalende steun zou aan de hand van opiniepeilingen betrekkelijk eenvoudig te onderzoeken moeten zijn. De hoofdvraag is echter of er daarbij ook sprake is van een aantoonbare driehoeksverhouding tussen slachtoffers, media en steun. Als het zo is dat meer doden leiden tot minder steun en de media als boodschapper en als spiegel van de samenleving fungeren, zou de berichtgeving over de missie in Uruzgan dus mettertijd negatiever moeten worden.

De discussie die gevoerd wordt over de vraag of sneuvelende soldaten inderdaad slecht zijn voor de publieke steun voor militair ingrijpen zal in het tweede hoofdstuk in de vorm van een literatuuronderzoek besproken worden, nadat in het eerste hoofdstuk de betekenis en herkomst van de slachtofferhypothese zijn verklaard. Uit het literatuuronderzoek moet vervolgens ook blijken hoe de slachtofferhypothese haar huidige vorm gekregen heeft. De invloed van de media is daarbij een belangrijke factor.

Er komen bij het onderzoeken van literatuur over de slachtofferhypothese een aantal verwante onderwerpen aan bod, zoals de rol die de media spelen bij het vormen van een mening over een bepaald onderwerp, óf mensen wel zo rationeel zijn en waarop zij hun meningen precies baseren. De slachtofferhypothese gaat immers uit van een publiek dat in staat is zich op grond van informatie in de media een mening te vormen over een bepaald onderwerp. In dit geval betreft de informatie dus het sneuvelen van soldaten in Afghanistan en wordt de mening gevormd over de missie. Aan de hand van het literatuuronderzoek worden ook een aantal basisaannames verantwoord die noodzakelijk waren om dit onderzoek te kunnen uitvoeren. Ook moet hieruit blijken op welke schaal de slachtofferhypothese invloed uitoefent op de politiek en de academische wereld.

Het derde hoofdstuk is gewijd aan de berichtgeving in vier Nederlandse kranten in de dagen na het sneuvelen van Nederlandse militairen in Uruzgan. Dit zal vooral beschrijvend zijn met de nadruk op uitgesproken positieve en negatieve berichten. In het vierde en laatste hoofdstuk zullen tenslotte de uitkomsten van het onderzoek worden besproken. Deze uitkomsten kunnen worden vergeleken met een aantal opiniepeilingen die door verschillende instanties gedurende de looptijd van de missie zijn gehouden. Zo zou duidelijk moeten worden of en in hoeverre gesneuvelde militairen, media en steun aan elkaar gelieerd waren in de periode van augustus 2006 tot en met september 2009.

1. De slachtofferhypothese

‘The primary reason politicians care about public opinion is that the public can vote them out of office’²

Tegenwoordig wordt er vanuit gegaan dat het in een democratische staat voor politiek leiders van groot belang is beleidskeuzes te maken die op zijn minst getolereerd en bij voorkeur gesteund worden door de bevolking, aangezien dat bepalend kan zijn voor de eigen politieke toekomst. Dit geldt in het bijzonder wanneer zij besluiten tot militair ingrijpen waarbij soldaten zouden kunnen sneuvelen.³

Tot aan het einde van de jaren zeventig werd er bij onderzoek naar de publieke opinie echter vanuit gegaan dat de gewone mens weinig tot niets wist van internationale politiek en problematiek en dat er ten aanzien hiervan niet eens echt gesproken kon worden van een publieke opinie, aangezien op basis van eerder onderzoek was geconcludeerd dat de meningen van het volk verdeeld, grillig, inconsequent en onberekenbaar waren. Daarom zou het zelfs gevaarlijk zijn de publieke opinie mee te laten wegen bij het opstellen van internationaal beleid.⁴ Deze visie op de publieke opinie ten opzichte van internationale beleidsvorming staat bekend als de Almond-Lippmann consensus, naar een sociaal wetenschapper en een politiek commentator uit de periode na de Tweede Wereldoorlog;

Extensive research during the first two decades after World War II yielded a broad agreement (the ‘Almond-Lippmann consensus’) on three propositions about public opinion: (1) it is volatile and thus provides inadequate foundations for stable and effective foreign policies, (2) it lacks coherence or structure, but (3) in the final analysis, it has little if any impact on foreign policy.⁵

² M.A. Baum ‘How Public Opinion Constrains the Use of Force: The Case of Operation restore Hope’ *Presidential Studies Quarterly* Vol. 34 Issue 2 (2004) 187-226 aldaar 202

³ B. Bueno de Mesquita en R.M. Siverson ‘War and the survival of political leaders: a comparative study of regime types and political accountability’ [American political science review](#), Vol 89, Issue 4 (December 1995) 841-855 aldaar 851

⁴ J.R. Oneal, B. Lian en J.H. Joyner, ‘Are the American People ‘Pretty Prudent’? Public Responses to U.S. Uses of Force, 1950-1988’ *International Studies Quarterly*, Vol. 40 Issue 2 (1996) 261-279 aldaar 261 en J.H. Aldrich e.a., ‘Foreign Policy and the Electoral Connection’ *Annual review of Political Science* 9 (2006) 477-502 aldaar 478-479.

⁵ O.R. Holsti, ‘Public Opinion and Foreign Policy: Challenges to the Almond-Lippmann Consensus’ *International Studies Quarterly* 36 (1992) 439. Voor een uitgebreidere uiteenzetting van de ontwikkelingen met betrekking tot onderzoek naar de publieke opinie vóór 1970 J.H. Aldrich e.a., ‘Foreign Policy and the Electoral Connection’ *Annual Review of Political Science* 9 (2006) 477-502 aldaar 478-480

Toen aan het eind van de jaren zestig de massale protesten tegen de oorlog in Vietnam vorm begonnen te krijgen werd dit beeld langzaam maar zeker bijgesteld. Blijkbaar was het publiek wél in staat om zich op basis van gebeurtenissen een min of meer gefundeerde mening te vormen over bepaalde beleidskeuzes en de regering onder druk te zetten.⁶

Mede naar aanleiding daarvan werd op steeds grotere schaal onderzoek gedaan en de resultaten van eerdere onderzoeken werden opnieuw bestudeerd. Aan de hand van vragenlijsten werd een enorme hoeveelheid gegevens vergaard met betrekking tot de publieke opinie ten aanzien van de oorlog in Vietnam, maar ook over de Koreaoorlog aan het begin van de jaren vijftig en zelfs over de Tweede Wereldoorlog. Deze conflicten hadden aan ontelbare Amerikanen het leven gekost. Dit onderzoek leverde een schat aan informatie op, die tot op de dag van vandaag gebruikt wordt bij onderzoek naar de invloed van de publieke opinie op het beleid en de factoren die deze beïnvloeden.⁷

Door van oude onderzoeken naar de mening van respondenten over de oorlogen in Korea en Vietnam de uitkomsten van gelijksoortige vragen te gebruiken en deze naast de dodenlijsten te leggen, ontdekte John Mueller begin jaren zeventig een negatief verband tussen sneuvelende militairen en publieke steun voor militair ingrijpen.⁸ Deze zienswijze staat tegenwoordig bekend als de slachtofferhypothese en heeft niet alleen betrekking op theorieën over beleidsvorming maar is ook direct van invloed op het beleid. Sinds de theorie van Mueller grote bekendheid verwierf wordt er namelijk algemeen vanuit gegaan dat sneuvelende soldaten slecht zijn voor de publieke steun voor zowel de missies waaraan deelgenomen wordt als de regering. Die zal bij de beleidsvorming dan ook rekening moeten houden met de mogelijke gevolgen voor de publieke opinie, zeker met betrekking tot militair ingrijpen.⁹

Het meeste onderzoek en bijgevolg de meeste literatuur met betrekking tot de slachtofferhypothese richt zich op de Verenigde Staten en de discussie over de geldigheid van deze veronderstelling wordt dan ook voor een aanzienlijk deel door Amerikaanse wetenschappers gevoerd. Dat is niet verwonderlijk aangezien de oorspronkelijke hypothese

⁶ John Mueller, 'Trends in Popular Support for the Wars in Korea and Vietnam.' *American Political Science Review* 65(1971) 358-375 aldaar 372 en voor een overzicht van de verandering in visie Holsti, 'Public opinion and Foreign Policy'.

⁷ Holsti, 'Public opinion and Foreign Policy' 445 en Aldrich e.a., 'Foreign Policy and the Electoral Connection' 479

⁸ Voor het eerst in: John Mueller, 'Trends in Popular Support for the Wars in Korea and Vietnam.' *American Political Science Review* 65 (1971) 358-375 aldaar 366.

⁹ P.J. Powlick en A.Z. Katz, 'Defining the American Public Opinion/ Foreign Policy Nexus' *Mershon International Studies Review* 42 (1998) 29-61 aldaar 52, Bueno de Mesquita en Siverson (1995) 843 en M.A. Baum (2004) 200

geformuleerd is door een Amerikaan en de Verenigde Staten in de afgelopen twintig jaar betrokken zijn geweest bij een groot aantal (al dan niet humanitaire) interventies en in de periode daarvóór bij vrijwel alle grotere conflicten. Dit heeft er toe geleid dat daar misschien wel het meeste onderzoeksmateriaal beschikbaar is.

Niet alleen wetenschappers maar ook overheden zélf doen tegenwoordig op grote schaal onderzoek naar de heersende publieke opinie, wat er op duidt dat hier rekening mee gehouden wordt bij het opstellen van het beleid.¹⁰

De publieke opinie wordt op twee manieren onderzocht: door middel van bevolkingsonderzoek op basis van hypothetische vragen en door het uitvoeren van opiniepeilingen waarbij de actualiteit centraal staat. Hierbij worden overigens vaak naast vragen over de actualiteit óók hypothetische vragen gesteld. In de ‘Uruzgan-Monitor’ die gedurende de gehele looptijd van de Nederlandse missie in Uruzgan in opdracht van het Ministerie van Defensie maandelijks gehouden werd is de laatste stelling bijvoorbeeld: “Als er Nederlandse militairen worden gedood, zou dat voor mij een reden zijn de Nederlandse militairen terug te roepen uit Afghanistan.”¹¹

Bij het stellen van hypothetische vragen is de formulering van groot belang. Op deze methode is dan ook veel kritiek geleverd. *Framing* (de manier van vragen stellen en het woordgebruik) is van grote invloed op de resultaten van opiniepeilingen. De manier waarop een vraag gesteld wordt bepaalt voor een deel het antwoord dat gegeven wordt.¹² Dit houdt overigens niet in dat mensen daardoor permanent van mening veranderen; bij het eerstvolgende gesprek met iemand anders passen ze hun denkbeelden weer aan, of blijken deze ongewijzigd. Aan de antwoorden die onder invloed van de toon van de vraagstelling gegeven zijn worden voor het onderzoek echter conclusies verbonden die dus misschien niet terecht zijn. Toch is dit de meest gangbare methode bij het onderzoek naar de publieke opinie en de houdbaarheid van de slachtofferhypothese. Ook John Mueller, die de slachtofferhypothese voor het eerst formuleerde, maakte gebruik van gegevens die op deze wijze verkregen waren.

¹⁰ P.J. Powlick en A.Z. Katz, ‘Defining the American Public Opinion/ Foreign Policy Nexus’ *Mershon International Studies Review* 42 (1998) 29-61 aldaar 31.

¹¹ Commando Dienstencentrum Ministerie van Defensie, ‘*Monitor Steun en Draagvlak Uruzgan*’ op www.mindef.nl, geraadpleegd oktober 2010

¹² J. Druckman, ‘Political Preference Formation: Competition, Deliberation, and the (Ir)relevance of Framing Effects.’ *The American Political Science Review* 98 (2004) 671-686

1.1 De oorsprong: John Mueller

‘As casualties mount, support decreases’¹³

Het idee dat sneuvelende militairen slecht zijn voor de publieke steun voor militaire missies, sinds 1999 bekend onder de naam ‘slachtofferhypothese’¹⁴, werd in 1971 voor het eerst geformuleerd door John Mueller in een artikel over de steun onder de Amerikaanse bevolking voor de oorlogen in Korea en Vietnam. Uitslagen van opiniepeilingen werden door Mueller naast cijfers van de gesneuvelde Amerikaanse soldaten gelegd; volgens Mueller gaf deze combinatie de ‘best fit’; de afname van de steun zou voornamelijk samenhangen met de toename van het aantal slachtoffers.¹⁵ Deze bevindingen werkte hij verder uit in zijn boek ‘War, Presidents and Public Opinion’ dat twee jaar later verscheen. Sindsdien wordt in vrijwel alle publicaties over de slachtofferhypothese, media-invloed en deelname aan internationale conflicten gerefereerd aan Mueller als de grondlegger van deze ideeën.

Uiteraard was Mueller niet de enige die onderzocht welke factoren slecht waren voor publieke steun, maar hij was wel de eerste die sneuvelende soldaten als *belangrijkste* factor noemde. Mueller stelde vast dat er bij aanvang van een oorlog of interventie vrijwel altijd brede steun onder de Amerikaanse bevolking bestaat. Dit wordt veroorzaakt door wat hij het ‘verenigen rond de vlag’ (*rally ‘round the flag*) effect noemt; een kortstondige opleving van steun voor de president bij aanvang van een crisis of oorlog. Deze steun neemt vervolgens ook weer af als het enthousiasme wat getemperd is. Een lichte daling van steun aan het begin van een conflict is daarom normaal. Als er vervolgens doden vallen heeft dit een negatief effect op de publieke opinie. Het publiek zal zich gaan afvragen of het wel bereid is deze offers te brengen. Vervolgens neemt de steun verder af naarmate er meer soldaten sneuvelen. Dit gaat volgens Mueller in het begin sneller dan later in het conflict (de eerste tien, de eerste honderd, de eerste duizend doden). De *gevoeligheid* voor slachtoffers neemt dus eigenlijk af. Maar als een conflict maar lang genoeg duurt en het dodental gestaag blijft oplopen zal, aldus Mueller, op een zeker moment het volk in opstand komen en van de democratische leiders eisen dat de troepen worden teruggetrokken, als die dit zelf tenminste nog niet gedaan hadden uit angst voor de politieke consequenties.

¹³ J. Mueller, ‘The Iraq Syndrome.’ *Foreign Affairs*. 84, 6 (2005) 44-54 aldaar 44

¹⁴ J. Burk, ‘Public Support for Peacekeeping in Lebanon and Somalia: Assessing the Casualties Hypothesis’ *Political Science Quarterly* 114 (1999) 53-78 aldaar 55

¹⁵ J. Mueller (1971) 366 en J. Mueller, *War, Presidents, and Public Opinion*. (New York, 1973) 62

Muellers oorspronkelijke uitgangspunt, dat een stijgend aantal gevechtsdoden leidt tot een afname van de publieke steun voor een missie, is mettertijd in verregaande mate versimpeld en hier worden volgens hem ook in de hedendaagse politiek de verkeerde politieke conclusies aan verbonden. Hij zegt hierover:

The notion that public opinion sours as casualties increase has somehow turned into ‘support drops when they start seeing the body bags’—a vivid expression that some in the Bush administration have apparently taken literally. As a result, the military has worked enterprisingly to keep Americans from seeing pictures of body bags or flag draped coffins in the hope that this will somehow arrest the decline in enthusiasm for the war effort. But such pictures are not necessary to drive home the basic reality of mounting casualties.¹⁶

In de periode sinds de oorspronkelijke formulering van het verband tussen oorlogsdoden en dalende publieke steun is deze dus niet altijd even genuanceerd weergegeven. Mueller beweert niet dat slachtoffers de enige aanleiding vormen voor dalende publieke steun, maar bij citaten in positieve of negatieve zin is dit meestal wel de essentie. De eerste alinea van zijn artikel “Trends in Popular Support for the Wars in Korea and Vietnam” dat in 1971 verscheen luidt als volgt:

During the last twenty years the United States has found itself involved in two lengthy wars on the fringes of Asia. Because of their militarily limited and politically complex nature, these wars are often seen to have put a peculiar strain on the American public: compared to World War II, the enemy is less obviously ‘evil’, progress in battle is more difficult to measure and comprehend, the American entrance into the war is less easily rationalized, and the end of the war is more likely to prove puzzling and unsatisfying.¹⁷

¹⁶ ibidem

¹⁷ J. Mueller, ‘Trends in Popular Support for the Wars in Korea and Vietnam.’ *American Political Science Review* 65 (1971) 358-375 aldaar 358

Mueller geeft dus meerdere redenen voor de impopulariteit van de Amerikaanse betrokkenheid bij deze conflicten. Zijn conclusie is echter wel dat er een duidelijk verband is tussen het stijgend aantal doden en de afnemende steun en zelfs protesten tegen de Korea- en Vietnamoorlog.¹⁸

Een afname van publieke steun betekent dat sneuvelende soldaten een politiek risico vormen voor democratische leiders. De slachtofferhypothese heeft mettertijd een zodanig grote invloed op het politieke denken gekregen dat de algemene tendens met betrekking tot militaire inzet inmiddels is dat de kans dat er slachtoffers vallen tot een minimum beperkt dient te worden, zelfs wanneer dit de operatie bemoeilijkt en het dus vanuit politiek én militair standpunt niet altijd de voordeligste aanpak oplevert. In de woorden van Jan van der Meulen van de Nederlandse Defensie Academie:

Deze veelgehoorde gemeenplaats - een gering incasseringsvermogen van Westerse samenlevingen voor verliezen - heeft zich in korte tijd opgewerkt tot de quintessens van de civiel-militaire betrekkingen. De 'slachtofferhypothese' heet hij in sociaal-wetenschappelijke kringen wel, al komt hij ook daar vaker als zekerheid dan als veronderstelling voor. Iedereen zegt het elkaar na: angst voor 'body bags' (gruwelijke uitdrukking!) vormt het grote voorbehoud bij geweldstoepassing ten bate van vredeshandhaving en crisisbeheersing.¹⁹

In de jaren negentig waren de politieke gevolgen van de slachtofferhypothese duidelijk merkbaar. De luchtaanvallen in Bosnië worden vaak als voorbeeld gebruikt van het feit dat interveniërende staten hun manschappen liever niet aan geweld blootstellen om zo slachtoffers te voorkomen en de dramatisch geëindigde missie van de Verenigde Staten in Somalië wordt evenzovaak aangevoerd als bewijs van de vernietigende invloed die beelden van dode soldaten op de publieke opinie kunnen hebben.

Dat dit vooral in de jaren negentig, na het einde van de Koude Oorlog, een veelbesproken onderwerp werd is niet verwonderlijk. In deze periode leek het langzaamaan vanzelfsprekender of althans minder ongebruikelijk te worden dat staten ingrepen in conflicten waarbij zij op het oog geen directe belangen hadden, met humanitaire argumenten

¹⁸ In de Koreaoorlog sneuvelen 53.686 Amerikanen, in Vietnam 58.209

¹⁹ J.S. van der Meulen, 'Stemmingen aan het thuisfront, de postmoderne samenleving en haar soldaten' in *Lessen uit Srebrenica; Nederland en internationale vredesmissies*, Jan Weerdenburg ed.; *Studium Generale Reeks* Volume 9801 (1998) 34-47 aldaar 34

en internationale verantwoordelijkheid als rechtvaardiging en bij voorkeur, maar niet per se, met goedkeuring van de VN Veiligheidsraad.

De oorlogen in Afghanistan (2001-heden) en Irak (2003-2011) geven opnieuw aanleiding tot onderzoek naar de relatie tussen het sneuvelen van soldaten en de publieke opinie en leveren hiervoor tevens het tragische benodigde onderzoeksmateriaal.²⁰ Met name over de oorlog in Irak is in dit verband veel geschreven. Mueller heeft zich ook nu weer in het debat gemengd. Naar aanleiding van het stijgend aantal doden en de afnemende publieke steun voor de oorlog in Irak signaleerde hij een groeiende aversie bij het Amerikaanse volk voor dergelijke militaire ondernemingen in de toekomst; het zogeheten *Iraksyndroom*.²¹

Sinds John Mueller aan het begin van de jaren zeventig schreef dat naarmate er meer militairen sneuvelen in een conflict de steun voor de militaire inzet afneemt, is deze stelling veelvuldig bekritiseerd. Desondanks zijn de meeste critici het er op geheel uiteenlopende wijze wél over eens dat sneuvelende soldaten in negatieve zin van invloed zijn op de missie. De mate waarin dit van belang wordt geacht verschilt echter sterk, evenals de ideeën over de manier waarop het publiek haar mening vormt en de rol die de media hierbij spelen.

Ook oefent de slachtofferhypothese tot op de dag van vandaag grote invloed uit op de denkbeelden van met name de politieke elites en regeringen in democratische staten die beslissen over de inzet van troepen. Over het verband tussen publiek, politiek, media en beleid is dan ook veel geschreven sinds Mueller concludeerde dat slachtoffers de “best fit” vormen bij het verklaren van veranderingen in de publieke opinie, waarbij Muellers theorie zowel bestreden wordt als als uitgangspunt dient voor verder onderzoek. Deze literatuur zal in het volgende hoofdstuk in hoofdlijnen besproken worden, voor zover zij van belang is bij het beantwoorden van de vraag hoe berichtgeving in de media zich verhoudt tot de slachtofferhypothese.

²⁰ Sinds 2001 zijn er in Afghanistan al ruim 2000 en in Irak al bijna 4.500 Amerikaanse militairen omgekomen. Het gemiddelde aantal Amerikaanse slachtoffers lag in de periode 2006-2010 op twee doden per dag.

²¹ J. Mueller, ‘The Iraq Syndrome.’ *Foreign Affairs*. 84, 6 (2005) 44-54, aldaar 44.

Na de oorlog in Vietnam noemde hij dezelfde angst om te verzanden in een oorlog die veel Amerikaanse levens eiste en in verhouding weinig leek op te leveren *Vietnamsyndroom*, een term die ook nu nog gebruikt wordt.

2. Slachtoffers, publieke opinie en buitenlands beleid: een literatuuranalyse

'That the deaths of citizens, including friends and family members, would shape one's perception of a conflict is an intuitively powerful argument. However, the popular approach relating casualties and public opinion has remained fixed since 1973, and we believe it is time to reexamine and revise it'²²

Sinds de jaren zeventig raakten regeringen er meer van doordrongen dat het van belang is om te anticiperen op veranderingen in de publieke opinie. Dit werd daardoor interessanter onderzoeksgebied. Er werden steeds vaker antwoorden gezocht op de vraag wie zich voor buitenlandpolitiek interesseert en of het publiek eigenlijk wel in staat is tot rationele afwegingen, of er niet nog heel veel andere factoren zijn dan alleen gesneuvelde soldaten die maken dat de bevolking een militair conflict beu wordt en welke rol de media hier eigenlijk precies bij spelen. Er was genoeg te onderzoeken en dat is in de afgelopen veertig jaar dan ook uitgebreid gedaan. Op geen van bovenstaande vragen is in die periode overigens een eenduidig antwoord gekomen; het aantal theorieën is alleen maar verder gegroeid.

Veel wetenschappers bestudeerden een stukje van het veel grotere verband tussen regering, media en bevolking, buitenlands beleid en sneuvelende soldaten, terwijl anderen probeerden modellen te ontwerpen waarin alle factoren die een rol spelen bij de vorming van buitenlands beleid (en dan met name militair ingrijpen) werden omvat. De discussie werd en wordt op veel verschillende vlakken en door mensen met uiteenlopende (academische) achtergronden gevoerd. Van belang voor dit onderzoek is echter hoe en in hoeverre berichtgeving over sneuvelende soldaten in de media van invloed kan zijn op de publieke opinie.

De literatuur met betrekking tot de slachtofferhypothese is grofweg in drie categorieën te verdelen. Ten eerste is er een groep wetenschappers die niet gelooft dat het publiek in staat is tot weldoordachte kosten-batenanalyses, gemaakt op basis van nieuwsfeiten, zoals berichten over gesneuvelde soldaten.²³ Zij zijn van mening dat het overgrote deel van de bevolking niet geïnteresseerd is in buitenlandpolitiek en daar bovendien weinig tot niets van begrijpt, er dus geen gefundeerde mening op nahoudt, hooguit napraat wat de politieke partij waar ze op stemmen en de presentator van hun favoriete televisieprogramma zeggen en die

²² S.S. Gartner en G. Segura 'War Casualties and Public Opinion.' *Journal of Conflict Resolution* 42 (1998) 278-320 aldaar 279

²³ Berinsky en Druckman (2007), Boettcher en Cobb (2009), Hayes en Myers (2010)

deze mening dus niet kunnen of willen bijstellen op basis van nieuwe feiten, tenzij dat door de mensen waar ze tegenop kijken voor ze wordt gedaan.

Daarnaast is er een groep die er vanuit gaat dat de bevolking wél in staat is om op basis van rationele afwegingen zich een gefundeerde mening te vormen en deze aan te passen op basis van (nieuwe) feiten en gebeurtenissen.²⁴ Deze optimisten (of revisionisten) gaan er vanuit dat mensen kunnen kiezen uit een heleboel verschillende soorten informatie en informatiebronnen en daar ook gebruik van maken. Dat dat niet alleen neutrale informatie betreft spreekt voor zich, maar mensen zouden prima in staat zijn zelf te bepalen of zij ergens wel of geen geloof aan moeten hechten. Uit alle mogelijkheden die zij aangeboden krijgen kunnen mensen zelf een goede afweging van de feiten maken en hierop hun mening baseren.

Ten derde zijn er nog de meer overkoepelende theorieën en modellen²⁵ en middenwegen²⁶ die men in de loop der tijd heeft geprobeerd op te stellen om een goede verklaring te geven voor, en voorspellingen te kunnen doen over, het genereren van steun voor een bepaald beleid.

Dit zijn uiteraard uitersten. Dát het publiek een mening heeft staat in onderstaande literatuur niet ter discussie. Wat hier onderzocht wordt is waarop deze mening gebaseerd is en vooral wat aanleiding kan vormen om deze bij te stellen. De belangrijkste vraag voor dit onderzoek is immers of berichten over sneuvelende soldaten de publieke opinie negatief beïnvloeden. Daarnaast zal de invloed op het beleid nog kort aan de orde komen.

2.1 Desinteresse, onwetendheid en manipulatie door de media

‘Mass opinion has acquired mounting power in this country. It has shown itself to be a dangerous master of decision when the stakes are life and death’²⁷

Aan de pessimistische kant van het spectrum worden de factoren die van invloed zijn op publieke opinie niet direct in berichten over het aantal gesneuvelde soldaten en andere nieuwsfeiten gezocht. Een belangrijk argument is daarbij dat feiten misschien wel helemaal niet bestaan, dat mensen continu gemanipuleerd worden en het daarom vrijwel onmogelijk is om van logische gevolgtrekkingen en kosten-baten analyses te spreken. Als de informatievoorziening in zijn geheel ter discussie wordt gesteld (media nemen klakkeloos

²⁴ Mueller (1973, 2005) Gelpi, Reifler, Feaver (2006), Aldrich (2006), Gartner en Segura (1998), Jentleson (1998), Page en Shapiro (1988)

²⁵ onder andere: Baum en Potter (2008), Entman (2006)

²⁶ onder andere: Robinson (2001), Aday (2010), Powlick en Katz (1998)

²⁷ Walter Lippmann, *The public philosophy* (Boston 1955) 20 geciteerd in Holsti 442

elitedenkbeelden over of hebben juist grote invloed door de formuleringen die gebruikt worden in de nieuwsberichten) is dat natuurlijk van groot belang voor de manier waarop er naar de meningsvorming gekeken wordt.

Zo gaan Adam Berinsky en James Druckman er bijvoorbeeld vanuit dat het publiek zich heel weinig aantrekt van het nieuws en nieuwsfeiten nauwelijks opneemt, hoewel zij wel ruimte laten voor enige invloed van buitenaf. Berinsky betoogt dat meningsvorming tot stand komt op basis van wat iemand stemt; het standpunt van de politieke partij wordt overgenomen, mits de argumenten van deze partij rationeel zijn. Rationele standpunten worden herhaald en eigen gemaakt. Maar de ideeën op basis waarvan mensen zich een mening vormen over internationale politiek en de inzet van het leger worden in eerste instantie bepaald aan de hand van informatie die door de politieke elite wordt verstrekt:

In sum, while members of the mass public are not lemmings—they have agency to determine their own opinion and may even, in the aggregate, reasonably react to changing events—in the realm of war, any apparent rationality arises largely through the process of elite cue taking, not through a reasoned cost/benefit analysis. The mass public is rational only to the extent that prominent political actors provide a rational lead.²⁸

Is de politieke elite het eens dan heeft de politiek volgens Berinsky alle speelruimte met betrekking tot de publieke opinie. Heerst er echter verdeeldheid in de politiek dan zal er volgens hem ook sprake zijn van verdeeldheid en protest onder het volk.

Dat een aanzienlijk deel van de bevolking niet in staat is zich een mening te vormen op basis van beschikbare informatie blijkt volgens hem wel uit het feit dat zelfs op tamelijk basale vragen met betrekking tot internationale politiek en lopende conflicten (zoals schattingen van het aantal slachtoffers) slechts heel weinigen het juiste antwoord kunnen geven.²⁹ Immers: “On average, Americans know little about politics, knowledge levels are even dimmer when the focus turns to specific factual information.”³⁰

Volgens Druckman en Berinsky worden meningen over militaire missies dan ook eerder bepaald door de persoonlijke mate van patriotisme en nationalisme en naar aanleiding van boodschappen van de politieke elite die voortgedragen en herhaald worden door de

²⁸ A. Berinsky, ‘Assuming the Costs of War: Events, Elites, and American Public Support for Military Conflict.’ *Journal of Politics* 4 (2007) 975-996 aldaar 975-76

²⁹ Berinsky (2007) 275

³⁰ Ibidem 276

media. Persoonlijke ontwikkeling, sociaal milieu en kernwaarden zijn volgens hen belangrijke factoren die bepalen op welke partij je stemt en daarmee van grote invloed op de mening die mensen er op nahouden ten aanzien van politieke gebeurtenissen.³¹

Ook William Boettcher en Michael Cobb gaan er vanuit dat mensen informatie die via de media wordt verstrekt niet neutraal opnemen; eerst wordt de bron van de informatie beoordeeld. Wanneer een politicus iets beweert hangt het er vanaf of de toehoorder sympathie heeft voor diens politieke achtergrond of de informatie als geloofwaardig wordt gezien. Als mensen weten van wie de informatie afkomstig is zullen zij het nieuws alleen geloven, er waarde aan hechten en bereid zijn hun denkbeelden hierop aan te passen wanneer de bron als betrouwbaar wordt beschouwd.³²

Daarnaast hebben Boettcher en Cobb onderzoek gedaan naar de vraag of de interpretatie van het nieuws dat er militairen gesneuveld zijn anders is wanneer er ook melding wordt gemaakt van vijandelijke slachtoffers; bijvoorbeeld door in een nieuwsartikel te vermelden dat er naast vijf eigen doden ook vijfentwintig vijandelijke strijders zijn omgekomen (ze noemen dit de *casualty ratio data*).³³ Dit blijkt een positief effect op de beeldvorming te hebben. Ten eerste kun je vijandelijke doden tellen en is het dus een meetbare succesfactor, hoe vreselijk ook. Ten tweede biedt dit een context met betrekking tot de eigen slachtoffers. Of deze gegevens vrijgegeven worden door Defensie en vervolgens herhaald worden in de media en politiek is van invloed op de publieke opinie. De manier waarop een bericht geformuleerd wordt is dus cruciaal voor de indruk die het maakt.

Mensen baseren hun mening op wat zij denken dat er gaande is, niet op feiten. Aannames en eigen invulling zijn essentieel bij meningsvorming. Dat is althans de mening van onder andere Teresa Myers en Andrew Hayes. Volgens hen vormen de media de belangrijkste bron van informatie voor het publiek, dat zich op basis hiervan een mening vormt of deze bijstelt. Maar wat die uiteindelijke mening aangaat zijn zij kritisch; ‘men’ kan vinden dat er teveel doden vallen, maar de respondenten hebben enorm uiteenlopende ideeën over de hoeveelheid (meestal fout) en zelfs vaststaande feiten kunnen verschillend worden geïnterpreteerd. Zijn duizend doden er bijvoorbeeld veel of weinig?

³¹ A. Berinsky en J. Druckman ‘The Polls – Review; Public Opinion Research and Support for the Iraq War.’ *Public Opinion Quarterly* (lente 2007) 1-16 aldaar 13-14

³² W. Boettcher en M. Cobb ‘Don’t let Them Die in Vain; Casualty Frames and Public Tolerance for Escalating Commitment in Iraq’ *Journal of Conflict Resolution* 53 (2009) 677-697 aldaar 691

³³ W. Boettcher, en M. Cobb ‘Echoes of Vietnam? Body Counts and Public Perceptions of Success and Failure in the War in Iraq.’ *Journal of Conflict Resolution* 50 (2006) 831-854 aldaar 849-50

It is not the events of war that directly drive public opinion, but instead perceptions of those events after they are selected by the media as newsworthy, filtered and framed by the producers of news, and finally attended to and processed by the individual.³⁴

En: “The American public is largely mistaken about the number of casualties suffered.”³⁵

Zowel de neutraliteit van de informatievoorziening als het vermogen van het publiek om de verstrekte informatie te verwerken worden dus met enige scepsis bezien. In een later onderzoek concluderen zij dat berichtgeving over gesneuvelde soldaten wel degelijk van invloed is op de publieke opinie, maar dan met name wanneer de slachtoffers recent gevallen zijn en dichtbij gewoond hebben.³⁶ Nabijheid in tijd en plaats is dus van belang, ook omdat mensen dan via lokale media uitgebreid worden geïnformeerd.

Scott Althaus en Kevin Coe hebben onderzoek gedaan waaruit zij concluderen dat het niet eens uitmaakt of de berichtgeving positief of negatief is; als er maar vaak genoeg artikelen over de militaire missie op de voorpagina verschijnen zal de steun voor de missie hoe dan ook toenemen omdat dit patriottisme zou aanwakkeren.³⁷ Van een rationeel proces is volgens hen dan ook geen sprake:

We found that (...) the largest increases in support happened when wars were prominently featured in the news, while the largest decreases in support happened when wars slipped out of the headlines.³⁸

De manier waarop nieuwsberichten geformuleerd worden is dus essentieel voor de interpretatie van het nieuws, zoals al bleek uit de *casualty ratio data* van Boettcher en Cobb. Daarnaast bepalen de media welke berichten er wél, en welke niet gepubliceerd worden. In hoeverre mensen dus goed geïnformeerd worden en daar vervolgens hun mening op baseren is de vraag. Toch is een groot aantal onderzoekers van mening dat er wél sprake kan zijn van goed beredeneerde publieke meningen over internationale politiek op basis van nieuwsberichten. Zij geloven in de rationaliteit van het publiek.

³⁴ T.A. Myers, en A.F. Hayes, ‘Reframing the Casualties Hypothesis: (Mis)Perceptions of Troop Loss and Public Opinion about War’ *International Journal of Public Opinion Research* 22, 2 (2009) 256-275 aldaar 260
³⁵ ibidem 259

³⁶ A.F. Hayes en T.A. Myers ‘Testing the ‘Proximate Casualties Hypothesis’: Local Troop Loss, Attention to News, and Support for Military Intervention’ *Mass Communication and Society* (december 2009) 379-402

³⁷ S.L. Althaus en K. Coe ‘Priming Patriots: how News Intensity and Evaluative Tone Affect Public Support for War’ *Public Opinion Quarterly* 75(1) (2011) 65-88

³⁸ ibidem 77

2.2 Het rationele publiek

‘Public support for a conflict is not a blank check. Combat provides information people use to update their expectations about the outcome, direction, value, and cost of a war. Critical are fatalities—the most salient costs of conflict’³⁹

Er vanuit gaande dat verslaggeving van het front de mening van het publiek wél direct beïnvloedt, zoals de meer optimistische wetenschappers doen, spelen meerdere factoren een rol. De manier waarop het nieuws gebracht wordt (vorm, context etc.) en wat het effect hiervan is op de publieke opinie is van belang, evenals de vraag welke gebeurtenissen de grootste invloed hebben op de publieke steun voor militaire missies. Ook de beweegredenen en de politieke verklaringen óm militair in te grijpen in een bepaald conflict zullen van invloed zijn op de mate van publieke steun. Voor de media is dan dus een belangrijke rol weggelegd, aangezien zij nieuwe feiten en gebeurtenissen die de publieke opinie beïnvloeden openbaar maken en invloed hebben op de vorm die dit nieuws krijgt.

Desondanks wordt er door degenen die uitgaan van een redelijk of rationeel publiek juist minder kritisch gekeken naar de precieze rol van de media; zij worden tamelijk kritiekloos als invloedrijke bringers van nieuws gezien, terwijl de pessimisten zoals James Druckman juist benadrukken dat de wijze waarop ‘feiten’ worden geformuleerd een enorme invloed heeft op de manier waarop deze vervolgens worden geïnterpreteerd (‘framing’ van het nieuws) en dat daarnaast door de manier waarop de media met het nieuws omgaan ook afwijkende meningen in de kiem kunnen worden gesmoord.⁴⁰

Het nieuws en de manier waarop dat gebracht wordt, wordt gezien als één van de belangrijkste factoren die de publieke opinie ten opzichte van conflicten beïnvloeden. Als mensen inderdaad bereid en in staat zijn tot het maken van rationele afwegingen en kosten-batenanalyses, zullen zij dat naar alle waarschijnlijkheid in eerste instantie doen op basis van feiten die door de media aan hen gepresenteerd worden. Ook het bijstellen van meningen gebeurt op basis van nieuwe feiten, waarmee mensen via de media geconfronteerd worden.

Waar aan het begin van de jaren zeventig het idee dat de publieke opinie labiel en zelfs gevaarlijk was op losse schroeven kwam te staan, mede dankzij John Mueller, werd dit in de

³⁹ S.S. Gartner: ‘The Multiple Effects of Casualties on Public Support for War: An Experimental Approach’; *American Political Science Review* Vol. 102:1 (February 2008) 95-106 aldaar 95

⁴⁰ Zie onder andere J. Druckman, ‘Political Preference Formation: Competition, Deliberation, and the (Ir)relevance of Framing Effects.’ *The American Political Science Review* 98 (2004) 671-686 en B. Allen, P. O’Loughlin, A. Jasperson en J. Sullivan ‘The Media and the Gulf War: Framing, Priming, and the Spiral of Silence.’ *Polity* 27 (1994) 255-284

jaren tachtig nog een stap verder gevoerd. Was er bij Mueller nog sprake van een redelijk publiek dat aan bepaalde voorspelbare reactiemechanismen voldeed (meer doden leidt tot minder steun), vanaf de tweede helft van de jaren tachtig werd steeds vaker van een *rationeel* publiek gesproken dat in staat was tot het maken van kosten-baten analyses en daarop haar mening baseerde.⁴¹

Benjamin Page en Robert Shapiro hebben hieraan een belangrijke bijdrage geleverd. Op basis van onderzoeksgegevens over de publieke opinie sinds de jaren dertig van de vorige eeuw kwamen zij tot de conclusie dat de verschuivingen in de publieke opinie die sindsdien hadden plaatsgevonden over het algemeen goed te verklaren waren aan de hand van gebeurtenissen waarvan verslag gedaan werd in het nieuws. De interpretaties van het nieuws door de media en de politieke elite, en daarmee de conclusies van het publiek, waren wellicht niet altijd helemaal juist, maar dat er sprake was van een rationeel proces stond voor hen buiten kijf: “The notion of a capricious public is a myth.”⁴² Er werd steeds vaker ‘bewijs’ geleverd van het feit dat de publieke opinie wel degelijk op feiten en rationele afwegingen gebaseerd werd.

(...) the public seemed to be showing “good judgment in the use of resources” and “caution and circumspection as to danger and risk” (...) This runs counter to the classical view of the ignorant and policy-dangerous public (...)⁴³

Deze trend werd in de loop van jaren negentig nog sterker. Er werd steeds meer bewijs geleverd van de invloed die de publieke opinie op het beleid van democratische staten kan uitoefenen; beleidsmakers gaven zelf steeds vaker toe bepaalde beslissingen genomen te hebben op basis van de verwachte publieke reacties.⁴⁴ Hiermee kwam er pas echt een einde aan de Almond-Lippmann consensus; er werd nu ook niet langer meer getwijfeld aan de invloed van de publieke opinie op het beleid.

Overigens is het niet zo dat degenen die deze meer optimistische visie op de rationaliteit van het publiek voorstaan er ook vanuit gaan dat het publiek goed geïnformeerd

⁴¹ R.Y. Shapiro en B.I. Page, ‘Foreign Policy and the Rational Public’, *Journal of Conflict Resolution*, Vol. 32, 2 (Jun., 1988), 211-247 aldaar 213

⁴² ibidem

⁴³ B.W. Jentleson en R.L. Britton ‘Still Pretty Prudent: Post-Cold War American Public Opinion on the Use of Military Force’ *The Journal of Conflict Resolution*, Vol. 42, 4 (1998) 398 en Aldrich e.a., (2006) 480-481

⁴⁴ M.A. Baum (2004) 203 en P. Robinson, ‘Theorizing the Influence of Media on World Politics: Models of Media Influence on Foreign Policy’ *European Journal of Communication* 16 (2001) 523-544 aldaar 529 en 535

is; dat de eenvoudigste vragen vaak fout beantwoord worden is bekend. Maar, zegt Christopher Gelpi:

(...) this relative paucity of factual knowledge and reliance on cues may not prevent individuals from expressing attitudes and making choices that reflect the preferences they *would* have if they were better informed.⁴⁵ (cursief in origineel)

Bruce Jentleson benadrukt dat de beweegredenen voor militair ingrijpen essentieel zijn voor het genereren van publieke steun; militair ingrijpen is voor het (Amerikaanse) publiek moeilijker te accepteren wanneer dit gebeurt om politieke veranderingen in een andere staat teweeg te brengen, dan wanneer dit gebeurt uit bijvoorbeeld zelfverdediging. De beleidsdoelen (*'principal policy objectives'*) zijn dus doorslaggevend. Maar ook hij stelt vast dat hoewel in staat tot het maken van rationele afwegingen, de feitenkennis van het publiek niet erg groot is:

I do not dispute findings about the low levels of information with which the public arrives at its foreign policy views. Nor do I suggest sophisticated calculations or fine analytical distinctions in their thought processes. But however they arrive at it, and however they might attempt to articulate it, Americans do appear to have a much more pragmatic sense of strategy than they are given credit for - an approach to the world that is actually "pretty prudent" when it comes to the use of military force.⁴⁶

Richard Eichenberg komt tot een vergelijkbare conclusie over de beweegredenen voor publieke steun wanneer hij vaststelt dat het Amerikaanse publiek missies die bedoeld zijn om agressieve tegenstanders in te dammen over het algemeen steunt, maar dat ingrijpen wanneer er bijvoorbeeld sprake is van burgeroorlog in een land door het publiek snel als onnodig kostbaar zal worden beschouwd. Wordt er in samenwerking met andere landen ingegrepen dan maakt dat de missie wel populairder; multilaterale ondernemingen worden eerder gesteund dan unilaterale. Dit is ook uit te leggen als eliteconsensus, maar dan op internationaal niveau.

⁴⁵ C.F. Gelpi *Performing on cue? The formation of public opinion toward war*. Paper prepared for the Annual Meeting of the International Studies Association February 15-18, (New York, 2009) 8 van de geprinte versie (geen paginanummering)

⁴⁶ B.W. Jentleson, 'The Pretty Prudent Public: Post Post-Vietnam American Opinion on the Use of Military Force,' *International Studies Quarterly*, 36 (1992) 49-74 aldaar 71

Hoeveel slachtoffers er vallen weegt eveneens zwaar mee, maar is niet per se doorslaggevend. Eichenberg stelt vast dat succes een belangrijke factor is voor steun. Dat is dan ook de reden dat ingrijpen in een burgeroorlog weinig populair is; daar is zelden sprake van een militaire overwinning, hooguit van politieke overeenkomsten. Het succes is in een dergelijke situatie veel minder makkelijk meetbaar. Wordt er toch ingegrepen, dan is succes zelfs belangrijker voor de publieke steun dan het aantal slachtoffers dat daarbij valt:

When force is actually employed, the public's support is conditioned by the outcome of the military intervention rather than by the number of casualties that are actually suffered.⁴⁷

Volgens Christopher Gelpi, Peter Feaver en Jason Reifler gaat het, net als bij Eichenberg, evenmin om het aantal slachtoffers maar om het succes van de missie.⁴⁸ Volgens hen is het publiek lang niet zo gevoelig voor slachtoffers als Mueller het doet voorkomen. Sterker nog, zolang er gewonnen wordt op het slagveld maakt het aantal doden dat daarbij valt zelfs nauwelijks verschil.⁴⁹ Is de missie een fiasco of is er nauwelijks vooruitgang zichtbaar dan hebben slachtoffers wél een negatieve invloed op de publieke opinie.

Bueno de Mesquita en Siverson hadden overigens bijna tien jaar eerder ook al het verband tussen succes op het slagveld en het politieke succes van democratische leiders onderzocht maar waren daarbij tot een iets andere conclusie gekomen:

Victory reduces the overall risk of removal by 25%. Finally, all else being equal, it is easier for political leaders to survive low-cost wars than higher-cost ones. The risk of being turned out of office increases by 8% with each order-of-magnitude increase in the log of battle deaths per 10,000 population.⁵⁰

⁴⁷ R.C. Eichenberg, 'Victory Has Many Friends: U.S. Public Opinion and the Use of Military Force, 1981-2005' *International Security* - Volume 30, 1 (2005) 140-177 aldaar 175

⁴⁸ C. Gelpi, P. Feaver en J. Reifler *Paying the Human Costs of War*. Princeton (2008)

Naast succes is het overigens ook van belang dat er van meet af aan steun is geweest onder de bevolking en dat de bevolking gelooft in de juistheid van de deelname aan de missie.

⁴⁹ De invloed van deze denkbeelden was duidelijk merkbaar in de toespraak over Irak die president Bush eind 2005 gaf. Peter Feaver was toen inmiddels toegetreten tot zijn staf van adviseurs en Bush gebruikte in deze toespraak maar liefst 15 keer het woord 'Victory', terwijl de zaken er niet zo rooskleurig voorstonden. Dit kwam hem op het verwijt te staan geen idee te hebben van de daadwerkelijke gebeurtenissen in Irak. Zie Berinsky en Druckman (2007) 127

⁵⁰ Bueno de Mesquita en Siverson (1995) 851

Succes is daarbij dus een zodanig invloedrijke factor dat democratische leiders, die politiek gezien kwetsbaarder zijn en meer rekening moeten houden met de publieke opinie, voornamelijk geneigd zijn tot militaire missies die weinig risico en een grote kans op succes inhouden: “Democratic leaders select wars to participate in that have a lower risk of defeat than is true for their authoritarian counterparts”.⁵¹

Gelpi, Feaver en Reifler gaan dus nog een stap verder dan Bueno de Mesquita en Siverson en Eichenberg met hun bewering dat succes doorslaggevend is en opweegt tegen het negatieve effect van de slachtoffers die daarbij vallen, en hun ideeën zijn invloedrijk. Dit heeft geleid tot directe discussie met John Mueller over de vraag wat de grootste invloed heeft op de publieke opinie.⁵² Mueller heeft daarbij niet alleen kritiek op hun conclusies, maar eveneens op hun aanpak:

(...) the political scientists Peter Feaver and Christopher Gelpi have calculated, rather remarkably, that Americans would on average be entirely willing to see 6.861 soldiers die in order to bring democracy to Congo.⁵³

Ondanks het feit dat Gelpi, Reifler en Feaver steeds herhalen dat er sinds Mueller teveel waarde wordt gehecht aan de invloed van slachtoffers is dit in hun eigen onderzoek dus óók een hele belangrijke factor.⁵⁴

Berinsky en Druckman leveren eveneens kritiek op zowel de onderzoeksmethoden als de centrale vraagstelling en conclusies van Gelpi, Feaver en Reifler.⁵⁵ De kern van hun kritiek is er in gelegen dat zij er vanuit gaan dat iemands politieke voorkeur ook bepaalt of er verwacht wordt dat de missie succesvol is; dezelfde informatie wordt anders geïnterpreteerd bij een andere verwachting. De succesfactor wordt dan dus een indicator voor steun in plaats van de oorzaak, en de politieke elite heeft dan dus de grootste invloed op de publieke opinie.

Ook Gelpi ziet bij de vorming van de publieke opinie een belangrijke rol weggelegd voor de elite, hoewel deze niet klakkeloos wordt gevolgd. De mening van de elite wordt

⁵¹ ibidem 852

⁵² C.F. Gelpi en J. Mueller, ‘The Cost of War’ *Foreign Affairs* 85, 1 (2006) op <http://www.foreignaffairs.org/20060101faresponse85114/christopher-gelpi-john-mueller/the-cost-of-war.html> geraadpleegd april 2011

⁵³ J. Mueller, ‘The Iraq Syndrome.’ *Foreign Affairs*. 84, 6 (2005) 44-54 aldaar 48

⁵⁴ Berinsky en Druckman (2007) 6

⁵⁵ Berinsky en Druckman (2007) zie hele artikel: Methodische kritiek: ze vragen respondenten uitspraken te doen over hun eigen gedrag in de toekomst; niet te voorspellen. Bovendien zetten zij zich af tegen Mueller maar focussen wel op de invloed van slachtoffers op de publieke opinie terwijl dat niet hoeft; hier is de kritiek dus inhoudelijk.

meegenomen in de overwegingen die het publiek maakt, maar mensen zullen altijd kiezen voor datgene waarbij zij zelf het meest gebaat zijn en hebben een behoorlijk goed idee wiens inzichten zij moeten volgen om hun eigen belangen behartigd te zien; de elite is geen geheel en biedt dus verschillende keuzes.

In hun artikel getiteld 'War, Casualties and Public Opinion' wijzen Gartner en Segura er op dat als een conflict maar lang genoeg duurt mensen er sowieso vroeg of laat genoeg van krijgen. Zelfs als er maar één dode per jaar zou vallen sneuvelen er uiteindelijk toch veel soldaten als het conflict jarenlang duurt. De weerstand tegen langdurige conflicten neemt volgens hen altijd toe, en daarmee de steun af, naarmate de tijd verstrijkt.⁵⁶ Oorlog kost behalve levens ook geld en moet ergens toe dienen; er moet een doel behaald worden. Als dat na lange tijd nog steeds niet in zicht is worden de totale oorlogskosten te hoog en kun je er net zo goed mee ophouden.

Het totale aantal dodelijke slachtoffers is dan dus niet zo doorslaggevend als Mueller het doet voorkomen. In Muellers benadering, waarbij het alleen om het cumulatieve aantal doden gaat, zouden alle conflicten vergelijkbaar zijn; je legt gewoon de cijfers naast elkaar. In praktijk is dit heel anders. Symbolische doden, veel tegelijk, of soldaten die sneuvelen op dramatische wijze maken veel meer indruk, volgens Gartner en Segura. Als er net iets heftigs gebeurd is zul je volgens hen dus andere resultaten zien dan bij een voortdurend conflict zonder heftige gebeurtenissen; actualiteit is dus belangrijk bij peilingen.

Daarnaast stellen zij nog een aantal algemenere dingen vast. Als een missie bij aanvang al impopulair was kan de steun, ongeacht het aantal doden, uiteraard niet zo sterk dalen als bij een populaire missie. Er is bovendien volgens Gartner en Segura sprake van een plafond en een bodem wat populariteit betreft; er zullen altijd mensen blijven die de missie steunen en mensen die pertinent tegen elke vorm van militair ingrijpen zijn. Een heldere strategie en meetbare criteria voor succes zijn essentieel voor het genereren van steun. Ook is de noodzaak van het ingrijpen een hele belangrijke factor; ondanks de ontelbare doden nam de steun voor de Tweede Wereldoorlog bijvoorbeeld niet noemenswaardig af. Noodzaak zorgt voor minder fluctuatie en dat is dan ook waar de politiek het publiek van probeert te overtuigen als ze steun wil genereren voor militair ingrijpen. Hoe groter de directe belangen, hoe groter ook de sneuvelbereidheid.⁵⁷

⁵⁶ Gartner en Segura (1998) 280

⁵⁷ Voor de goede orde: sneuvelbereidheid slaat niet zo zeer op de bereidheid van militairen om te sneuvelen als wel op de bereidheid van politiek en burgers om militairen te laten sneuvelen; L. Wecke, 'De Legitimiteit van de Krijgsmacht in Gevaar?' *Carré* 7/8 (2005) 31-35 aldaar 33

2.3 Middenwegen

‘There is an emerging recognition among scholars who study the interactions of the public, leaders, and the media that these actors are interdependent and that exclusive attention to one or two of the three may distort theoretical predictions and empirical findings’⁵⁸

Zoals uit het voorgaande al gebleken is zijn de optimistischer wetenschappers niet onverdeeld optimistisch; mensen kunnen afwegingen maken en daar hun mening op baseren, maar dat betekent niet dat zij altijd goed geïnformeerd zijn. Ook degenen die niet geloven dat er sprake is van zorgvuldige afwegingen op basis van feiten zien in dat de publieke opinie continu in beweging is en dat hier waarde aan gehecht wordt door beleidsmakers. Dát zij invloed heeft staat buiten kijf.

Over de vraag waarom de publieke opinie fluctueert, wat hierop van invloed is en welke rol de media hier precies bij spelen zijn de meningen verdeeld. Het idee dat er eerder publieke steun gegenereerd kan worden wanneer de elite het eens is dan wanneer er tot op het hoogste niveau onenigheid bestaat is zowel bij de optimisten als bij de pessimisten aanwezig. Er zijn daarnaast uiteraard ook middenwegen gezocht en overkoepelende modellen ontwikkeld in plaats van slechts een segment van het verband tussen gebeurtenissen, media, publiek, elite en overheid te onderzoeken.

Philip Powlick en Andrew Katz gaan er bijvoorbeeld vanuit dat de invloed van de publieke opinie met betrekking tot buitenlandpolitiek altijd latent aanwezig is, maar pas bij heftige discussies of gebeurtenissen ‘ontwaakt’; daarbij is de context dus essentieel voor de invloed die de media kunnen uitoefenen en zowel de media zelf, door de toon van de berichtgeving en de onderwerpkeuze, als elitediscussies die via de media worden weergegeven kunnen dit teweeg brengen.⁵⁹

Over het algemeen interesseert het grote publiek zich volgens hen nauwelijks voor internationale politiek. De media bepalen wat dat betreft de focus. Buitenlands nieuws wordt door de meeste mensen niet als erg belangrijk gezien omdat het vrijwel geen invloed heeft op hun dagelijks bestaan en aangezien de media graag berichten over zaken die hun lezers of kijkers interesseren is buitenlands nieuws ook voor hen minder belangrijk dan binnenlands nieuws. Zij brengen immers graag verhalen die aanslaan bij het publiek. Als er in het nieuws

⁵⁸ M.A. Baum en P.B.K. Potter ‘The Relationship between Mass Media, Public Opinion and Foreign Policy: Toward a Theoretical Synthesis’ *Annual Review of Political Science* 11 (2008) 39-65 aldaar 40

⁵⁹ P.J. Powlick en A.Z. Katz, ‘Defining the American Public Opinion/ Foreign Policy Nexus’ *Mershon International Studies Review* 42 (1998) 29-61

geen sprake is van elitediscussie worden volgens Powlick en Katz de meeste gebeurtenissen waarover wordt bericht nauwelijks opgemerkt. Het gebrek aan belangstelling bij het publiek voor internationale gebeurtenissen leidt dus tot minder berichtgeving, wat tot nog minder belangstelling leidt. De media bepalen waaraan door het publiek aandacht wordt besteed en hebben daarmee een poortwachterfunctie.⁶⁰ Zolang er daarbij sprake is van uniforme berichtgeving zal het publiek nauwelijks aandacht hebben voor wat er gebeurt. Wordt er echter gediscussieerd dan kán de publieke opinie ontwaken en beïnvloed worden door de partijen die aan de discussie deelnemen.

Powlick en Katz hebben echter wel geconstateerd dat het *nooit* goed is voor de publieke steun voor militaire missies wanneer deze ter discussie staan. De steun zou in dat geval altijd afnemen.⁶¹ Dit is dus in strijd met de conclusie van Althaus en Coe dat de hoeveelheid berichtgeving, positief of negatief, belangrijker is voor de publieke steun dan de aard van de berichtgeving.

Beleidsmakers houden het publiek bij voorkeur buiten de besluitvorming, zij hebben het liefst dat de publieke opinie niet ontwaakt, maar bij het sturen van troepen gebeurt dat bijna per definitie. Of het publiek een militaire missie steunt was vóór ‘Vietnam’ niet zo van belang maar wordt nu als noodzakelijk beschouwd. Regeringen van democratische staten peilen dan ook continu de steun voor het gevoerde beleid. Toch is het slecht voor de politieke reputatie als bekend wordt dat de regering beleid voert dat gericht is op het voorkomen van onvrede onder het volk. *Realpolitik* en bereidheid om in te grijpen wanneer dat nodig is genereren volgens Powlick en Katz over het algemeen grotere steun onder de Amerikaanse bevolking.⁶²

Blijkt er echter uit peilingen dat het beleid gesteund wordt, dan kan dit ook weer gebruikt worden om nog meer steun te genereren; peilingen kunnen dan worden gebruikt om beleid te legitimeren en om steun te verkrijgen wordt het nieuws door de beleidsmakers uiteraard in hun voordeel gekleurd. De waarheid kan een beetje worden ‘opgerekt’ om meer steun te genereren. Er zit echter een grens aan de invloed van manipulatie van het publiek en het risico van het te ver oprekken van de waarheid is dat je je geloofwaardigheid verliest wanneer dit uitkomt.

Piers Robinson gaat er vanuit dat media meer invloed hebben dan alleen het overbrengen van elitestandpunten, vooral wanneer er sprake is van onzeker en ondoordacht

⁶⁰ Ibidem 40

⁶¹ Ibidem 35

⁶² Ibidem 46

beleid. Hoe minder overtuigend de beleidsdoelen, hoe groter de invloed van de media wordt. Beleid is, aldus Robinson, altijd een gevolg van pogingen consensus te bereiken of compromissen te sluiten. Compromissen zijn echter vaak moeilijk te verdedigen aangezien niemand er helemaal achter staat en daarmee zeer vatbaar voor kritiek. Wanneer er inderdaad kritiek op het beleid komt zullen óók politici vraagtekens zetten. Als er discussie ontstaat zullen de media hierin een kant kiezen en daardoor hebben zij heel veel invloed. Volgens Robinson zijn er stapels empirisch bewijs te vinden van de invloed van de media op de beleidsvorming. Dus hoewel mediakritiek volgt op elitediscussie, heeft zij vervolgens wél grote invloed, zoals bijvoorbeeld in het geval van Vietnam waar de media positie kozen tégen de oorlog.⁶³

Ook volgens Baum en Potter spelen de media een essentiële rol. Zij ontwierpen een model waarin de verbanden tussen overheid, media en publiek worden vergeleken met een markt waar de belangrijkste handelswaar informatievoorziening is, de overheid de producent, de media de marktkoopman en het publiek de consument. De noodzaak van een dergelijk overkoepelend model is volgens Baum en Potter gelegen in het feit dat er behoefte is aan overzicht nu er onderzoek is gedaan naar alle mogelijke kleinere verbanden:

(...) studies maintaining that the media influence public opinion, public opinion influences the media, public opinion influences decision makers, decision makers influence public opinion, decision makers influence the media, foreign policy influences public opinion, decision makers influence events, and the media influence foreign policy.⁶⁴

Door al dit toegespitste onderzoek lijkt het grotere geheel soms uit het oog verloren te worden. De overheid, de elite, beschikt altijd over informatie waarover het publiek niet beschikt, maar waar het wél om vraagt. Ook is het voor de elite van belang om bepaalde informatie bij het grotere publiek te krijgen om zo steun te genereren. Daarbij kan deze informatie wel wat aangepast worden om een gewenst effect te bewerkstelligen. Aan de ‘elasticiteit van de waarheid’, zoals Baum en Potter dit noemen, zit echter wel een grens. Wordt het ongeloofwaardig, dan zal er om meer informatie gevraagd worden en betraft worden op het verdraaien van de feiten is politiek riskant, zoals ook Powlick en Katz concludeerden. Sneuvelen er soldaten dan zullen mensen zich afvragen waarom die militairen

⁶³ Robinson (2001) 529 en 535

⁶⁴ Baum en Potter (2008) 4

voor een bepaalde missie zijn ingezet en wat er precies gebeurd is; zij zullen dus om meer informatie vragen. Wanneer er discussie ontstaat binnen de elite gebeurt ditzelfde; de vraag naar informatie neemt toe.⁶⁵ Deze ‘informatiekloof’ tussen elite en publiek wordt vervolgens overbrugd door de media: “the media are engaged in a constant process of framing the news in response to the often competing requirements of leaders and the public.”⁶⁶

De invloed van de media ligt daarbij dus in de eerste plaats in *framing* van het nieuws. Zij bepalen welke vorm het uiteindelijk krijgt. Hoe het door de elite wordt aangeleverd bepaalt al voor een belangrijk deel de uiteindelijke vorm, maar de media kiezen een manier om de informatie ‘uit te stallen’. Ook zij hebben baat bij veel ‘klandizie’. De informatie zal dan ook eerst op een bepaalde manier zijn verpakt door de elite en vervolgens op een bepaalde manier worden uitgesteld door de media. Van objectiviteit is dan ook geen sprake, maar te ver van de waarheid kan het ook niet liggen want dat gaat ten koste van de zaken van zowel de elite, de leverancier, als van de media, de marktkoopman; de consument voelt zich immers niet graag belazerd.⁶⁷ Hoeveel invloed *framing* heeft hangt af van de mate waarin het publiek eerder geïnformeerd is. Het publiek is sowieso heel verdeeld en heel wisselend geïnformeerd en daarmee in verschillende mate ontvankelijk voor de effecten van *framing*.

Mensen zijn over het algemeen niet bijzonder geïnteresseerd in buitenlands nieuws.⁶⁸ Toch krijgen sneuvelende soldaten wel veel ruimte in de media, aldus Baum en Potter, omdat zij een brug slaan tussen binnen- en buitenland; buitenlandpolitiek wordt wanneer er doden bij vallen ineens een binnenlandse aangelegenheid.⁶⁹ Dit kan de publieke opinie dus doen ontwaken, om met Powlick en Katz te spreken. En is de publieke opinie eenmaal ontwaakt, dan kan zij heel snel reageren; blijkt intussen de realiteit te ver te zijn opgerekt door media of politiek, dan zal het publiek hen daar direct op afrekenen.

Op de vraag of het publiek de politieke elite volgt of juist zelfstandig invloed kan uitoefenen op het beleid is het antwoord van Baum en Potter dat deze twee zaken elkaar niet uitsluiten. Er zijn geen eenduidige antwoorden te geven op dergelijke vragen. De publieke opinie komt tot stand door een ingewikkeld proces, wordt op vele manieren beïnvloed en oefent zelf ook invloed uit. De belangrijkste factor in dit alles is dus informatie.

Vanaf de jaren negentig wordt de context als steeds bepalender gezien voor de vraag welke factoren van invloed zijn op de publieke opinie. Elitediscussie kan leiden tot het

⁶⁵ ibidem 43

⁶⁶ Ibidem 40

⁶⁷ Ibidem 50-51

⁶⁸ Powlick en Katz (1998)

⁶⁹ Ibidem 29

ontwaken van de publieke opinie, waarna de gebeurtenissen aan het front met meer aandacht gevolgd worden en daarmee neemt de publieke wens om goed geïnformeerd te worden eveneens toe. Zolang er weinig discussie is worden de publieke standpunten bepaald door de politieke standpunten van de partij waarop mensen stemmen. Gebeurtenissen zélf kunnen ook van invloed zijn op de oplettendheid van het publiek, zoals Sean Aday vaststelt:

It is the context of a given moment, especially the ‘facts on the ground’ or progress of the war, that determines whether media or political predispositions are more influential in shaping public opinion.⁷⁰

Gartner en Segura hadden ook al geconcludeerd dat een oorlog die lang duurt vanzelf aan populariteit zal moeten inboeten omdat de totale kosten te hoog worden. Hoe er verslag gedaan wordt van de militaire inzet, hoe gesneuvelde soldaten worden afgeschilderd in de media, hoeveel aandacht de media in het algemeen besteden aan de missie en of mensen in het algemeen geloven dat de inzet zinvol is zijn allemaal factoren die van meer of mindere invloed zijn op de publieke opinie, afhankelijk van de context.

Volgens Aday is de invloed van de media het grootst wanneer zij denkbeelden promoten die al vrij algemeen voor waar aangenomen worden en waar dus weinig discussie over bestaat. Zodra er echter onenigheid ontstaat neemt de directe invloed van de media af omdat er dan verschillende ideeën naar voren gebracht moeten worden. Dit staat dus lijnrecht tegenover de aanname van Powlick en Katz dat discussie vraagt om meer informatievoorziening en de invloed van de media dan dus juist groter wordt.

2.4 Media, slachtofferhypothese en beleid

‘Presidents, their administrations, and members of the congress pursue policies within the confines of ‘anticipated future opinion’’⁷¹

Er werd in de context van de invloed van de media op de publieke opinie, en daarmee op het beleid, vanaf het eind van de jaren tachtig tot ver in de jaren negentig veel gespeculeerd over en onderzoek gedaan naar het zogeheten CNN-effect; de invloed van directe, continuë

⁷⁰ S. Aday, ‘Leading the Charge: Media, Elites and the Use of Emotion in Stimulating rally Effects in Wartime’ *Journal of Communication* 60 (2010) 440-465 aldaar 441

⁷¹ P.J. Powlick en A.Z. Katz, ‘Defining the American Public Opinion/ Foreign Policy Nexus’ *Mershon International Studies Review* 42 (1998) 29-61 aldaar 52

verslaggeving van belangrijke gebeurtenissen en militair ingrijpen op de publieke opinie. De invloed die dit zou hebben op opinie en beleid werd met name in de tweede helft van de jaren negentig heel groot geacht. Dat idee heeft in de laatste jaren weer aan invloed ingeboet, maar over het algemeen wordt wel aangenomen dat de media bepalen aan welke conflicten en rampen aandacht wordt besteed en daarmee ook waar internationale hulp naartoe gaat.⁷²

Het belang van de context werd zoals gezegd in de jaren negentig steeds groter geacht. Zo zou militaire inzet acceptabeler zijn wanneer het om een multilaterale missie zou gaan⁷³ en zorgt het feit dat mensen gemiddeld minder kinderen krijgen er volgens Edward Lutwakk voor dat sneuvelende soldaten tegenwoordig harder aankomen dan vroeger: “(...) death in combat was not the extraordinary and fundamentally unacceptable event that it has now become.”⁷⁴

Het taalgebruik met betrekking tot oorlog is sinds het begin van de jaren negentig bovendien steeds technischer geworden en de media tonen luchtfoto's en filmpjes waardoor oorlog gereduceerd lijkt te zijn tot een soort computerspelletje. Woorden als 'neutraliseren' en 'collateral damage' staan ver af van de bloedige werkelijkheid. Precisiewapens zijn ontwikkeld om slachtoffers te helpen voorkomen maar hebben misschien wel juist tot grotere slachtoffergevoeligheid geleid omdat daardoor het beeld ontstaan is dat slachtoffers vrij eenvoudig vermeden kunnen worden.⁷⁵ Als oorlog maakbaar is en het Westen over superieure wapentechnologie en informatie- en communicatiemogelijkheden beschikt komen slachtoffers dus des te harder aan, omdat zij toch niet nodig zouden moeten zijn.

Omdat oorlogen veel kosten en dus een politiek risico vormen voor democratische leiders is volgens Bueno de Mesquita het gevolg dat zij vaker kiezen voor gemakkelijke overwinningen om de risico's te beperken; “Newer leaders and democratic leaders (...) pick and choose their fights more carefully, engaging in wars with a higher probability of leading to victory.”⁷⁶

Een ander gevolg is dat daarbij de missie zodanig ingericht wordt dat de eigen manschappen minimaal gevaar lopen. De vraag of regeringen hun beleid inderdaad aanpassen omdat zij geloven dat slachtoffers koste wat kost vermeden moeten worden om publieke steun

⁷² P.V. Jakobsen, 'Focus on the CNN Effect Misses the Point: The Real Media Impact on Conflict Management is Invisible and Indirect' *Journal of Peace Research* vol 37 No. 2 (2000) 131-143

⁷³ Eichenberg (2005) 175

⁷⁴ E.N. Luttwak, 'Where are the Great Powers? At home with the kids.' *Foreign Affairs volume 73, 4* (1994) 23-28 aldaar 25

⁷⁵ zie onder andere H.M. Sapolsky en J. Shapiro, 'Casualties, technology and America's Future Wars' *Parameters* (1996) 119-127 aldaar 121

⁷⁶ Bueno de Mesquita (1995) 852

te behouden is al vaak bevestigend beantwoord door beleidsmakers.⁷⁷ Dit is van grote invloed gebleken op de manier waarop militaire missies vorm krijgen, zoals bijvoorbeeld in Bosnië bij Operation Allied Force:

(...) the United States proceeded to attack Serbia with the primary purpose of avoiding American casualties. Lack of loss - not mission accomplishment- became the standard for judging the success of Allied Force.⁷⁸

Politiek leiders van Westerse democratieën zullen dus niet snel een oorlog beginnen of besluiten tot militair ingrijpen omdat daarbij slachtoffers kunnen vallen, maar áls zij in conflict raken en naar aanleiding daarvan besluiten te mobiliseren kunnen zij eigenlijk niet meer terug. Dreigen zonder daar daden aan te verbinden is namelijk zodanig slecht voor de publieke steun dat deelname aan een kostbare en riskante missie soms politiek gezien een beter alternatief vormt.⁷⁹

De belangrijkste overkoepelende factor voor publieke steun is de motivatie die gegeven wordt; de beweegredenen om militair in te grijpen. Als het voortbestaan van de eigen staat op het spel staat zal de slachtoffergevoeligheid tot een minimum worden gereduceerd. Of je nou wel of niet gelooft dat gebeurtenissen van invloed zijn op de publieke opinie (en welke dan in het bijzonder), of denkt dat steun afhankelijk is van politieke voorkeur, waar iedereen het min of meer over eens is is dat de aanleiding en motivatie om militair op te treden essentieel is voor de hoeveelheid steun die kan worden gegenereerd. Hoe groter en helderder de belangen, hoe kleiner de publieke weerstand en de slachtoffergevoeligheid.

Als er geen heldere, meetbare doelstellingen zijn is het moeilijk lang vol te houden omdat de kosten hoe dan ook blijven oplopen, zoals Gartner en Segura vaststelden, en Jentleson concludeerde dat militair ingrijpen om de eigen veiligheid te garanderen en om agressie in te dammen tot een beduidend hogere steun en sneuvelbereidheid zal leiden dan ingrijpen om iets aan de binnenlandse aangelegenheden in een andere staat te veranderen: “(...) the logic of the principal policy objectives argument postulates a higher tolerance for casualties to be a function of the objective of restraining aggression.”⁸⁰

⁷⁷ M.A. Baum (2004) 203

⁷⁸ J. Record, ‘Force Protection Fetishism; Sources, Consequences and (?) Solutions’ *Aerospace Power Journal* (2000) 4-11 aldaar 5

⁷⁹ J. Fearon, ‘Domestic Political Audiences and the Escalation of International Disputes.’ *American Political Science Review* 88, 3 (1994) 577-592 aldaar 581 en Baum (2004) 195

⁸⁰Jentleson (1998) 69

Ook volgens Christopher Gelpi zijn de beweegredenen voor het militaire ingrijpen van groot belang voor de publieke steun. Worden directe economische of strategische belangen van de staat geschaad, dan behoeft de inzet van het leger weinig uitleg om grote steun te generen. Hoe idealistischer echter de doeleinden, hoe moeilijker het verkrijgen en behouden van publieke steun. Ook is de militaire elite volgens hem niet zo snel geneigd tot ingrijpen als hier geen directe belangen mee gemoeid zijn. Het grote probleem met missies die geen hele concrete voordelen voor de interveniërende staat opleveren is namelijk dat hier door de politiek allerlei voorwaarden aan worden verbonden met betrekking tot het geweldsgebruik en dat de militairen zich daardoor gehinderd zien in hun optreden. Deze beperkingen in het mandaat bij humanitaire interventies worden opgelegd om de missie acceptabeler te maken voor het grote publiek, maar hebben als nadeel dat wanneer het toch op vechten aankomt dit juist moeilijker te verantwoorden is:⁸¹

La volonté de courir des risques militaires et d'en accepter les conséquences est influencée de manière positive par le degré de la menace vis-à-vis de ce qui est considéré comme un intérêt vital, matériel ou autre.⁸²

De eisen waaraan een oorlog of militaire interventie moet voldoen om het predicaat 'gerechtvaardigd' te krijgen stammen al van Thomas van Aquino en gaan nog altijd op. Voldoen aan deze eisen is nog altijd de basis voor het verkrijgen van publieke steun, hoewel dat destijds niet de grootste zorg van de politiek leiders was. Degene die de oorlog begint moet daartoe gerechtigd zijn; alleen een legale autoriteit kan deze beslissing nemen. Het gaat dan om een autoriteit die het gemeenschappelijk goed verdedigt; oorlogen begonnen door tirannen vallen dus niet in deze categorie. Daarnaast moet er sprake zijn van een gegronde aanleiding, een rechtvaardige zaak; degene tegen wie ten strijde getrokken wordt moet dit verdiend hebben, iets verkeerd hebben gedaan. Ten derde moet de intentie van de oorlog het bevorderen van het goede of het bestrijden van het kwade zijn.

Aan deze criteria voor een gerechtvaardigde oorlog zijn mettertijd nog een aantal zaken toegevoegd. Zo is het van belang dat de gebruikte middelen proportioneel zijn ten opzichte van het te bereiken doel en is gewapende interventie het laatste diplomatieke middel, alleen in te zetten wanneer alle andere middelen gefaald hebben. Ook wordt militair ingrijpen

⁸¹ P.D. Feaver en C. Gelpi 'Choosing Your Battles; American civil-military relations and the use of force' Princeton (2004) 25-26

⁸² P.P. Everts en R. Sinnott, 'Opinion Publique, Défense Européenne et Intervention Militaire', *La revue internationale et stratégique*, nr. 48 (winter 2002-2003) 147-158 aldaar 154

steeds vaker gerechtvaardigd in het kader van een hoopvolle toekomst voor de inwoners van het land waarin geïntervenieerd wordt, danwel voor de gehele wereld, zoals in het geval van de interventie in Afghanistan. De hierop aansluitende democratisering en het bestrijden van het internationale terrorisme werden aan het begin van de twintigste eeuw eveneens veelgehoorde motivaties voor militair ingrijpen. Het predicaat ‘gerechtvaardigd’ wordt sinds het einde van de Koude Oorlog echter voornamelijk geassocieerd met interveniëren met toestemming van de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties.

Het lijkt voor de hand liggend, maar steun voor militaire missies is ook afhankelijk van de steun voor de regering in het algemeen. Is een regering populair en heeft zij het imago betrouwbaar te zijn, dan zal er over het algemeen minder kritiek geleverd worden op het beleid dan bij een impopulaire regering. Bij aanvang van een conflict is althans in de Verenigde Staten gebleken dat de regering grote steun kan genereren voor militaire missies.⁸³ Vaak neemt deze steun later ook weer af. Regeringen kunnen de bevolking achter zich krijgen door in te spelen op vaderlandsliefde en zo draagvlak creëren. De missie beschrijven in termen van patriottisme, het verdedigen van de eigen waarden, kan er ook toe leiden dat mensen langer aarzelen om kritiek te geven aangezien negatieve geluiden in die context als verraad kunnen worden afgedaan. Er kan op die manier een zogeheten *spiral of silence* of stiltespiraal ontstaan. Kritiek leveren betekent in dat geval het hoofd boven het maaiveld uitsteken; iets waarvoor de meeste mensen huiverig zijn.⁸⁴

Sinds de oorlog in Vietnam, waartegen het publiek in de Verenigde Staten massaal in opstand kwam, is de zogeheten ‘Weinberger-Powelldoctrine’ van zeer grote invloed gebleken bij het bepalen of er moet worden overgegaan tot militair ingrijpen:

Caspar Weinberger, President Ronald Reagan’s secretary of defense, proposed six “tests” for using force, later amended by General Colin Powell’s emphasis on overwhelming force. These tests effectively deny the legitimacy of force as a tool of coercive diplomacy by restricting its use to circumstances involving clear and present threats to manifestly vital national interests.⁸⁵

De criteria waaraan sindsdien in de Verenigde Staten maar ook elders voldaan moet worden voorafgaand aan militair ingrijpen (de zes bovengenoemde ‘tests’) zijn de aanwezigheid van

⁸³ wat door Mueller ‘*rally ‘round the flag*’ genoemd wordt.

⁸⁴ B. Allen, P. O’Loughlin, A. Jaspersen en J. Sullivan ‘The Media and the Gulf War: Framing, Priming, and the Spiral of Silence.’ *Polity* 27 (1994) 255-284 aldaar 264-266

⁸⁵ Record (2000) 6

vitale belangen, vastbeslotenheid om te winnen, het vaststellen van heldere politieke en militaire doelstellingen, gepaste troepensterkte, publieke en congressionele steun voorafgaand aan het ingrijpen en het gebruik van geweld als laatste redmiddel. Alle andere diplomatieke middelen moeten dus eerst vruchteloos gebleken zijn. Geweldsgebruik wordt hiermee buiten het normale politieke spectrum van dwangmiddelen gesteld om de eigen troepen zoveel mogelijk te beschermen. Daarmee heeft deze doctrine grote gevolgen gehad voor de vorm die militaire missies sindsdien kregen.

Volgens Jeffrey Record is de slachtoffergevoeligheid van de bevolking veel minder groot dan de politieke en militaire elites denken en wordt het beleid dus opgesteld op basis van een onjuiste aanname. Voor de burgers van het land waar wordt geïntervenieerd kan dit desastreuze gevolgen hebben, zoals bijvoorbeeld bij de internationale interventie in Kosovo, waarbij de inzet van grondtroepen vanwege de gevaren voor de Amerikaanse soldaten die dat met zich mee zou brengen geen optie was. “The Albanian Kosovars, to be sure, were victimized by Serbian thugs, but they were no less victimized, albeit indirectly, by the casualty phobia of US elites.”⁸⁶

Ook in Nederland wordt onderzoek gedaan naar de (invloed van de) publieke opinie op het beleid. Philip Everts onderzocht of er in de afgelopen tien jaar grote veranderingen in de publieke opinie hebben plaatsgevonden aan de hand van tien jaar opinieonderzoek met betrekking tot het buitenlands beleid. Hij concludeert naar aanleiding hiervan dat ook in Nederland de publieke opinie stabiel is en dat gebrek aan feitenkennis;

kennelijk geen belemmering (vormt) voor het vormen van redelijk consistente en gefundeerde en over de tijd heen stabiele opvattingen, hoe wonderlijk dat op het eerste gezicht ook lijkt.⁸⁷

Het publiek kan wel grillig zijn, maar dat hangt vooral af van het politiek leiderschap en het succes en de zinvolheid van de missie, of althans hoe dat ervaren wordt, of deze grilligheid merkbaar is in de peilingen en of de publieke opinie meer kan zijn dan alleen een passieve begrenzer.

Slachtoffergevoeligheid is een belangrijk onderdeel van de meeste onderzoeken en dodelijke slachtoffers, of de kans daarop, hebben een onmiskenbaar effect op de steun voor

⁸⁶ Record (2000) 8

⁸⁷ P.P. Everts, *De Nederlanders en de Wereld: Publieke Opinions na de Koude Oorlog* (Assen 2008)

militaire operaties, volgens Everts.⁸⁸ Toch blijkt uit de resultaten dat de Nederlandse bevolking andere factoren dan alleen de kans op slachtoffers minstens zo zwaar laat wegen bij het bepalen of een bepaalde missie gesteund dient te worden. Deze factoren zijn bijvoorbeeld de kans op succes (zie ook Gelpi) en het doel en de effectiviteit van de missie, maar ook steun voor de regering in het algemeen, overtuigingskracht en unanimitieit in de besluitvorming, of juist het gebrek daaraan.⁸⁹ Everts' conclusie is dat de mening van het Nederlandse publiek met betrekking tot buitenlands beleid in de afgelopen tien jaar tamelijk stabiel is gebleven en met inachtneming van bovenstaande invloedsfactoren goed te voorspellen is.

Hoewel de manier waarop en de mate waarin ter discussie staan lijken nieuwsfeiten gepresenteerd door de media invloed uit te oefenen op de publieke opinie en het beleid. Gartner en Segura vroegen zich af of de 'marginale' slachtoffers niet een grotere invloed hadden op de publieke opinie dan het totaal aantal doden. Hoe dramatischer de omstandigheden van het sneuvelen, hoe groter de indruk die het maakt. Hayes en Myers kwamen tot de conclusie dat slachtoffers die in de buurt van de respondenten gewoond hadden meer invloed hebben op de publieke opinie dan wanneer ze heel veel verder woonden.

Dit is in het geval van Nederland misschien in het algemeen wel van toepassing; hier woont in vergelijking met de Verenigde Staten eigenlijk iedereen dichtbij. De bevolking van de Verenigde Staten is, gezien de cijfers, sowieso waarschijnlijk meer gewend aan sneuvelende soldaten dan de Nederlandse. De hoeveelheid tijd en aandacht die door media en politiek aan de (individuele) gesneuvelden wordt besteed is dan ook van een heel andere orde. Er sneuvelden in de V.S. in de periode 2006-2010 gemiddeld 2 soldaten per dag. Tijdens de missie in Uruzgan vielen in 4 jaar tijd 24 Nederlandse doden.⁹⁰ Hier kreeg iedere dode een gezicht,⁹¹ werden nabestaanden geïnterviewd, condoleanceregisters op internet massaal getekend en werd er per geval gedurende meerdere dagen in de media aandacht aan de missie en de gesneuvelde besteed. Het waren er in verhouding misschien niet zoveel, maar ze waren wel heel zichtbaar en dat maakte indruk.

⁸⁸ ibidem, 363

⁸⁹ ibidem, 121-123

⁹⁰ In november 2010 stierf de 25^e Nederlander in Uruzgan. Chirurg Fons Dur overleed in zijn slaap aan de gevolgen van een hartstilstand. Aangezien de missie toen al officieel beëindigd was is hij niet als slachtoffer genoemd in dit onderzoek. In veel statistieken is echter wel sprake van 25 Nederlandse slachtoffers.

⁹¹ behalve Jan van Twist en Bart van Boxtel, de eerste twee doden, zijn van alle gesneuvelden foto's in de kranten verschenen. Na het overlijden van Strik werd ook door Defensie steeds een foto van de gesneuvelde vrijgegeven.

Wat geschreven wordt in de media is geen directe afspiegeling van de publieke opinie, en evenmin wordt alles wat in de krant staat klakkeloos voor waar aangenomen door de lezers. Toch bestaat er een verband tussen beide; mensen praten over wat er in de krant staat en kranten proberen te schrijven over zaken die hun lezers bezighouden. Uit eerdere onderzoeken en de literatuur die tot op heden over dit onderwerp verschenen is kunnen in ieder geval de volgende conclusies worden getrokken:

- Politiek leiders houden bij het opstellen van beleid rekening met (extreme?) slachtoffergevoeligheid van het electoraat;
- Het publiek wordt door de media geïnformeerd over nieuwe feiten, slachtoffers, de voortgang van de missie en politieke discussie hierover;
- De elite (nationaal en internationaal) die deze discussie voert ontvangt haar informatie óók voor een deel via de media;
- Als er veel slachtoffers vallen leidt dat altijd tot discussie, maar;
- Hoe groter de directe belangen, hoe kleiner de slachtoffergevoeligheid en;
- De manier waarop het nieuws wordt geformuleerd heeft in ieder geval op korte termijn grote invloed op de interpretatie hiervan (*framing*).

Voor dit onderzoek ga ik er dan ook vanuit dat krantenartikelen de publieke opinie zowel beïnvloeden als weerspiegelen en dat het daardoor aan de hand van publicaties in kranten mogelijk is uitspraken te doen over de heersende mening met betrekking tot de missie in Uruzgan. Daarom heb ik de berichtgeving in vier verschillende Nederlandse kranten onderzocht, met als doel de geldigheid van de slachtofferhypothese voor wat betreft de Nederlandse deelname aan internationale vredesoperaties te testen.

Wings of Afghanistan⁹²

Je avontuur en je overtuiging achterna

**Op pad met je beste maten om een bijdrage te leveren
Een bijdrage om de bevolking van dit verscheurde land een toekomst te bieden**

**Soms lijkt die toekomst ver weg te zijn
Jij gaf het grootst mogelijke offer om dit te realiseren**

**Je bent ruw weggerukt uit ons midden
Voor je thuisfront en voor ons een onbegrijpelijke gebeurtenis**

**Nooit meer samen op pad
Nooit meer je geliefden onder ogen komen
Nooit meer afscheid nemen van je familie of je gezin
Nooit meer niets, niets want je bent niet meer**

**We missen je, je hoort bij ons
We gaan door het mag niet voor niets geweest zijn**

**Jouw bijdrage dient en hoger doel
Een doek waar wij ons voor in blijven zetten**

**Ter nagedachtenis aan jou
Jij die altijd en voor eeuwig bij ons zult blijven
In onze herinneringen en in ons hart**

Daar waar de wind je laat gaan

Het ga je goed, vaarwel

⁹² De tekst op het Uruzgan Monument, geschreven door 'adjudant Rien'

3. Van hypothese naar realiteit; Uruzgan in de Nederlandse kranten

‘Het besef dat de Nederlandse missie in Oeroezgan letterlijk levensgevaarlijk is, dringt met de betreurde dood van de jonge militair nog eens in alle hevigheid tot iedereen door’⁹³

Nog voordat Nederland begon met de missie in Uruzgan vielen de eerste twee doden; Jan van Twist en Bart van Boxtel kwamen om toen de helikopter waarin zij zaten bij slecht weer neerstortte in de provincie Paktia. Zij waren daar om de missie voor te bereiden. Ondanks dit slechte begin kregen de Nederlanders al snel de bijnaam ‘Lucky Dutch’ omdat het aantal doden in vergelijking met de coalitiepartners laag bleef. Sterker nog, in de eerste acht maanden vielen er naast Van Twist en Van Boxtel weliswaar nog twee slachtoffers van dodelijke ongelukken én een zelfmoord te betreuren, maar was nog geen enkele Nederlandse militair door oorlogsgeweld om het leven gekomen.⁹⁴ Ter vergelijking; in diezelfde periode verloren de Britten en de Canadezen in Helmand en Kandahar respectievelijk 33 en 24 militairen, waaronder in september 2006 14 Britse soldaten in een keer, toen een surveillancevliegtuig neerstortte.

In totaal zijn er tussen 2006 en 2010 in Afghanistan 24 Nederlandse doden gevallen, waarvan een aantal maal twee op dezelfde dag of heel kort na elkaar. Iedere dode gaf aanleiding om te schrijven over de missie, maar de omstandigheden waaronder zij sneuvelen maakten wel dat de ene dode tot meer ophef leidde dan de andere. Over de eerste dode door geweld, Cor Strik, werden veel meer persoonlijke verhalen gepubliceerd dan over de eerste vijf doden, waarvan er vier door ongelukken en één door zelfmoord om het leven kwamen. De jongen die op 20 april 2007 tijdens een voetpatrouille op een mijn stapte kreeg een gezicht, leden van zijn voetbalclub, vrienden en kennissen kwamen aan het woord in de kranten en er werd geciteerd uit de condoleanceregisters. Hij had zijn leven gegeven voor Afghanistan, voor de internationale veiligheid, en zijn dood was groot nieuws. Bovendien sneuvelde hij niet in Uruzgan maar in de provincie Helmand, waar Nederlandse troepen tijdens operatie Achilles werden ingezet. Ook dit leidde tot politieke discussie; opbouwen in Uruzgan is

⁹³ ‘Medeleven’ - redactioneel commentaar (22 april 2007) *de Telegraaf*

⁹⁴ Overigens maakt de doodsoorzaak geen verschil; iedere dode die tijdens een missie valt door een niet-natuurlijke doodsoorzaak wordt op de lijst van gesneuvelden geplaatst, dus ook wanneer er sprake is van een ongeluk of zelfmoord.

immers iets heel anders dan vechten in Helmand. De dood van Timo Smeehuijzen en Jos Leunissen die in juni 2007 enkele dagen na elkaar omkwamen, de laatste tijdens de strijd om Chora, wakkerde de discussie aan over de vraag of hier nou sprake was van een opbouwmissie of een vechtmissie. Het sneuvelen van Wesley Schol en Aldert Poortema, die op 13 januari 2008 om het leven kwamen door eigen vuur, wierp veel vragen op over de effectiviteit van de NAVO-troepen in Afghanistan. Zeer tragisch was ook de dood van Dennis van Uhm, die samen met Mark Schouwink in april 2008 door een bermbom om het leven kwam, één dag nadat diens vader tot Commandant der Nederlandse strijdmachten was benoemd. Zoals Bert Wagendorp later in *De Volkskrant* in zijn column schreef:

De aftredend Commandant der Strijdmachten, Dick Berlijn, noemde donderdag tijdens de overdracht van zijn functie de namen van de 23 mannen die sneuvelen onder zijn bevel. Wanneer zijn opvolger Peter van Uhm over een paar jaar zijn eigen wrede lijst voorleest, is de eerste naam die hij moet noemen die van zijn enige zoon.⁹⁵

Nederlandse slachtoffers in Afghanistan 2006-2010

1.	27/07/06 Jan van Twist	ongeluk heli
2.	27/07/06 Bart van Boxtel	ongeluk heli
3.	31/08/06 Michael Donkervoort	crash f-16
4.	11/10/06 Willem Dijkstra	zelfmoord
5.	06/04/07 Robert Donkers voertuig	ongeluk
6.	20/04/07 Cor Strik	IED
7.	15/06/07 Timo Smeehuijzen zelfmoordaanslag	
8.	18/06/07 Jos Leunissen mortier	ongeluk
9.	12/07/07 Tom Krist zelfmoordaanslag	
10.	26/08/07 Martijn Rosier	IED
11.	20/09/07 Tim Hoogland	vuurgevecht
12.	03/11/07 Ronald Groen	IED
13.	12/01/08 Wesley Schol	eigen vuur
14.	12/01/08 Aldert Poortema	eigen vuur
15.	18/04/08 Mark Schouwink	IED
16.	18/04/08 Dennis van Uhm	IED
17.	07/09/08 Jos ten Brinke	IED
18.	19/12/08 Mark Weijdt	IED
19.	06/04/09 Azdin Chadli	raket op kamp
20.	06/09/09 Kevin van de Rijdt	vuurgevecht
21.	07/09/09 Mark Leijzen	IED

Op 6 april 2009 troffen vier Talibanraketten Kamp Holland en kwam Azdin Chadli om het leven; de Nederlanders werden daarmee op eigen terrein getroffen. Er werd direct gezegd dat het om een toevalstreffer zou gaan, maar de psychologische gevolgen voor de manschappen waren groot en werden ook in de media besproken. Kevin van de Rijdt sneuvelde op 6 september 2009 toen zijn eenheid werd beschoten met anti-tankwapens. Ze waren in een hinderlaag van de Taliban terechtgekomen. Sinds de jaren vijftig was er geen commando meer op het slagveld om het leven gekomen. Dit zorgde voor extra media-aandacht, temeer daar één dag

figuur 1: gesneuvelde Nederlanders in Uruzgan

⁹⁵ Bert Wagendorp, 'Vader en Zoon' - column (19 april 2008) *de Volkskrant*

later ook Mark Leijsen sneuvelde. Opnieuw kwamen dus twee Nederlandse militairen vlak na elkaar om het leven.

Van bovengenoemde militairen (vetgedrukt in bovenstaand schema) heb ik de berichtgeving na hun sneuvelen onderzocht. Intussen waren er nog negen militairen gesneuveld of door ongelukken omgekomen en in het voorjaar van 2010 zouden nog eens drie Nederlanders sneuvelen, waarmee het totaal op 24 kwam.⁹⁶ Toen was inmiddels besloten dat de missie niet zou worden voortgezet.

3.1 Onderzoeksmethode

Om te onderzoeken hoe de berichtgeving per krant verschilt en mettertijd verandert, heb ik met betrekking tot de hierboven genoemde gesneuvelde militairen alle krantenartikelen geanalyseerd die in de tien dagen vanaf hun dood in vier Nederlandse kranten verschenen. Dat zijn dus zeven momentopnames gedurende een groot deel van de looptijd van de missie. Zij beslaan een periode van in totaal ruim drie jaar; van 26 juni 2006 tot en met 16 september 2009. De missie ging officieel van start op 1 augustus 2006, in februari 2010 werd duidelijk dat de missie dat jaar zou aflopen en zij eindigde na precies vier jaar op 1 augustus 2010.

Om iets te kunnen zeggen over de manier waarop er in de Nederlandse kranten over de gesneuvelde soldaten werd geschreven en hoe zij aan het Nederlandse publiek zijn gepresenteerd moet de selectie van onderzochte dagbladen wel zodanig zijn dat zij veel mensen bereikten in verschillende lagen van de bevolking. Om dat te bewerkstelligen heb ik gekozen voor vier dagbladen. Allereerst *de Telegraaf*, de meest gelezen betaalde krant van Nederland. Daarnaast *Metro*; de grootste gratis krant, dan *de Volkskrant*; de meest gelezen kwaliteitskrant en tenslotte *de Gelderlander*; de regionale krant met de grootste oplage. Deze vier dagbladen hadden over de periode van 2006 tot en met het derde kwartaal van 2009 samen een gemiddelde oplage van ruim anderhalf miljoen exemplaren en bereikten daarmee een groot deel van de Nederlandse bevolking.⁹⁷

De voor dit onderzoek gebruikte artikelen zijn verschenen in de tien dagen na het sneuvelen van elk van bovengenoemde militairen. Timo Smeehuijzen en Jos Leunissen sneuvelden drie dagen na elkaar. Hier beslaan de gebruikte artikelen in die periode dus dertien dagen. Kevin van de Rijdt en Mark Leijsen sneuvelden op respectievelijk zes en zeven

⁹⁶ Fons Dur is niet meegenomen in dit overzicht; zie ook noot 90

⁹⁷ HOI instituut voor media auditing op <http://www.hoi-online.nl/>

september 2009; in hun geval heb ik de krantenartikelen van elf dagen na het overlijden van de eerste gebruikt. In totaal komen de gebruikte artikelen uit 249 verschillende kranten.

De keuze voor tien dagen is gemaakt aan de hand van het feit dat binnen die periode in alle gevallen het stoffelijk overschot weer terug was gevlogen naar Nederland en de begrafenis of crematie inmiddels had plaatsgevonden. Deze gebeurtenissen kunnen immers ook weer aanleiding geven om over de missie de schrijven.

De selectie van de artikelen is tot stand gekomen door in de database van Lexis Nexis in de betreffende periode de volgende vier zoektermen te gebruiken:

- *Afghanistan*
- *Uruzgan* (of *Oeroezgan* in het geval van *De Telegraaf*)
- *Taliban*
- De **naam** van de overledene

Dit leverde in totaal 506 bruikbare artikelen op, variërend van ingezonden brieven tot achtergrondartikelen, opiniestukken, redactionele commentaren en columns.

tabel 1: Aantal kranten met daarbij het aantal voor dit onderzoek bruikbare artikelen, per krant en per gesneuvelde

Verschenen kranten - bruikbare artikelen	Van Twist & Van Boxtel	Strik	Smeehuizen & Leunissen	Schol & Poortema	Schouwink & Van Uhm	Chadli	Van de Rijdt & Leijssen	Totaal
<i>Metro</i>	8 -16	6 -15	9 -25	6 -12	6 - 9	8 - 2	8 - 9	51 - 88
Gelderlander	9 -16	8 -19	11 -27	8 -22	8 -22	9 -11	9 -25	62 -142
Telegraaf	10 -17	10 -14	13 -24	10 -24	10 -23	10 -12	11 -26	74 -140
Volkskrant	9 -10	8 -11	11 -30	8 -19	8 -25	9 -20	9 -21	62 -136
Totaal	36 -59	32 -59	44- 106	32 -77	32 -79	36 -45	37 -81	249 -506

Het soort artikelen is per krant zeer verschillend; zo kent *Metro* bijvoorbeeld geen weekendoplage en publiceert voornamelijk korte nieuwsartikelen. Het aantal opiniestukken in *de Telegraaf* is zeer beperkt maar in die krant worden de lezers juist relatief vaak aan het woord gelaten. *De Volkskrant* daarentegen geeft juist in de weekendoplage veel ruimte aan opiniestukken. Er zijn dus grote verschillen per krant, zowel wat het soort artikelen als de diepgang en achtergronden die erbij gegeven worden betreft.

De inhoud van deze artikelen heb ik vervolgens onderverdeeld in negen onderwerpen, te weten:

- **Nederlandse doden** (informatie over het sneuvelen van de betreffende militair, uitspraken over waarom hij gesneuveld is)
- **Nabestaanden/persoonlijke achtergronden** (wat er geschreven werd over de familie, interviews met nabestaanden, persoonlijke details over de gesneuvelde)
- **Politieke reactie** (officiële reactie van de Minister President, de Minister van Defensie en de Commandant der Strijdmachten, uitspraken in politieke debatten en commentaar van politici)
- **Missie positief** (positieve uitspraken over de missie)
- **Missie negatief** (negatieve uitspraken over de missie)
- **Missie neutraal** (algemene informatie over de missie)
- **Overig/strategisch** (informatie over bijvoorbeeld de rest van Afghanistan en acties van coalitiegenoten)
- **Doden ISAF/OEF** (berichten over gesneuvelde coalitiegenoten en Amerikaanse soldaten die onder ‘Operation Enduring Freedom’ vielen)
- **Discussies internationaal** (berichtgeving over bijvoorbeeld burgerdoden, fraude bij de verkiezingen, het vernietigen van papavervelden)

Uiteraard kunnen al deze onderwerpen in een enkel artikel voorkomen.

Door per krant deze onderverdeling te maken werden de verschillen in de berichtgeving, voor zover aanwezig, inzichtelijker. Dat sommige zaken niet aan de orde komen in bepaalde kranten of berichten is immers even veelzeggend als wat er wél geschreven wordt.

In de paragrafen hierna wordt zeven maal tien dagen berichtgeving beschreven, volgend op het sneuvelen van eerder genoemde militairen. Ik zal eerst kort aangeven hoe zij om het leven kwamen. Dan volgt een overzicht van de krantenartikelen die in die periode verschenen waarin al dan niet sprake was van steunbetuigingen of juist van kritiek op de missie. Is er een negatieve tendens te ontdekken in de berichtgeving naarmate er meer doden vallen? De bevindingen met betrekking tot de andere onderzochte punten en de eventuele verschillen en overeenkomsten tussen de vier kranten worden in het laatste hoofdstuk nog kort besproken. Nu gaat het vooral om kritiek en steunbetuigingen; het doel is immers het testen van de slachtofferhypothese.

3.2 Jan van Twist en Bart van Boxtel

Juli 2006

De eerste doden

‘De gevaarlijkste en omvangrijkste missie van de NAVO’⁹⁸

Op 27 juli 2006, nog voordat de missie in Uruzgan officieel begon, stortte een helikopter neer met aan boord twee Nederlandse militairen; de 47-jarige luitenant-kolonel van de Koninklijke Luchtmacht Jan van Twist en de 29-jarige sergeant van de Koninklijke Landmacht Bart van Boxtel. Zij waren in de provincie Paktia om de beveiliging van een Amerikaans kamp te bestuderen en te zien of die ook bruikbaar zou zijn voor de Nederlandse kampen.

Van Twist en Van Boxtel waren de eerste Nederlandse militairen die stierven in Afghanistan. Uiteraard werd hier in de media aandacht aan besteed. Bovendien ging op 1 augustus 2006 de Uruzganmissie officieel van start, wat leidde tot een toename in de berichtgeving over Afghanistan.

Hieronder volgt een overzicht van de berichtgeving over de Uruzganmissie in de tien dagen vanaf het sneuvelen van Jan van Twist en Bart van Boxtel. Het onderzoeken van krantenartikelen in deze periode heeft als groot voordeel dat deze eerste doden vielen door een ongeluk, wat een tragische gebeurtenis was maar niet direct met het doel van de missie in verband stond, en dat de missie op één augustus begon. Dit eerste gedeelte van mijn onderzoek dient dus als nul-meting; als de verschillende kranten al een bepaald oordeel over de missie hadden voordat deze begon (en er dus nog weinig gebeurd was dat deze mening in negatieve of positieve zin kon beïnvloeden) dan zou dat in deze periode uit de berichtgeving moeten blijken.

⁹⁸ ‘NAVO-missie Uruzgan in gevaarlijkste ooit’ (1 augustus 2006) *de Volkskrant*

3.2.1 Positieve berichten

Er werden in de tien dagen na het overlijden van Van Twist en Van Boxtel meerdere artikelen met een (gematigd) positieve kijk op de missie gepubliceerd in de onderzochte kranten. Zo richtte *de Telegraaf* zich vooral op de uitrusting van de militairen en de veiligheidsmaatregelen die voor en door hen getroffen waren.⁹⁹ De Nederlanders zouden volgens deze krant kunnen beschikken over een ongekend zware uitrusting waar volgens de verslaggever de Britten, Canadezen en zelfs de Amerikanen alleen maar van zouden kunnen dromen. Dit alles zou worden ingezet om de provincie “vanaf aanstaande dinsdag veilig te maken zodat wederopbouw mogelijk wordt.” Kosten noch moeite zouden gespaard worden om de missie zo veilig mogelijk te laten verlopen en niets was teveel om ‘onze militairen’ onder optimale omstandigheden te laten werken en hen behouden te laten terugkeren. In totaal, zo schreef de redactioneel commentator op 1 augustus, zouden er in de komende 2 jaar 8.600 manschappen naar Uruzgan vertrekken om daar te werken aan stabilisatie en wederopbouw.

Daarnaast werd de openheid van het Ministerie van Defensie geprezen, omdat zo de nodige steun voor de militairen zou worden gegeneerd.¹⁰⁰ Daarbij ging de commentator van *de Telegraaf* er dus vanuit dat het bevorderen van berichtgeving over de missie door de media automatisch leidt tot begrip en daarmee tot steun, hoewel misschien niet specifiek voor het beleid als wel voor de militairen zelf.

Op 1 augustus stond in het redactioneel commentaar van *de Volkskrant* te lezen: “Hoe moeilijk het ook is van Afghanistan een stabiele democratie te maken, nooit meer mag een obscurantistische beweging als de Taliban aan de macht komen.” En: “De Nederlandse militairen zijn goed voorbereid in het volle besef van de risico’s. Maar dat de Uruzgan-missie een test wordt voor zowel Den Haag als de NAVO, is zeker.”¹⁰¹

Een dag later stond op de voorpagina van dezelfde krant een interview met Dick Berlijn, waarin deze zich zeer optimistisch uitliet; hoewel de missie complex van aard was heerste er een goede sfeer onder de militairen, waren ze gemotiveerd en ze beschikten over goed materieel.¹⁰² Ze waren vol zelfvertrouwen, aldus Berlijn. Ook begreep de Afghaanse bevolking volgens hem goed wat het verschil was met de Amerikanen. Overigens benadrukte hij hier al wel dat vechten en opbouwen hand in hand zouden moeten gaan om succesvol te

⁹⁹ ‘Afghanistan duurste missie aller tijden’ (29 juli 2006) *de Telegraaf*

¹⁰⁰ ‘Steun’ - redactioneel commentaar (1 augustus 2006) *de Telegraaf*

¹⁰¹ ‘Zware opgave in Uruzgan’ – redactioneel commentaar (1 augustus 2006) *de Volkskrant*

¹⁰² ‘Afghaan begrijpt goed wat er verandert’; Dick Berlijn vindt contact leggen met bevolking belangrijk aspect missie (1 augustus 2006) *de Volkskrant*

kunnen zijn. In hetzelfde artikel werd gouverneur Munib van Uruzgan geciteerd, die had gezegd dat de Taliban al zover teruggedrongen waren dat de bevolking niet meer bang was.

In *Metro* stond op 1 augustus ook al te lezen dat Munib en Berlijn optimistisch waren over de toekomst van de missie.¹⁰³ Verder werd er in deze krant niets uitgesproken positiefs geschreven. Dat was in *De Gelderlander* ook nauwelijks het geval. Op 31 juli stond daarin de uitslag van een opiniepeiling waaruit was gebleken dat 48,9% van de Nederlanders de deelname steunde.¹⁰⁴ Daarnaast verscheen er op 3 augustus een artikel over Uruzgan op de voorpagina naar aanleiding van een interview met een in Doetinchem woonachtige Afghaanse politiechef die vooral veel praktische adviezen voor de Nederlanders had met betrekking tot de lokale bevolking en de Taliban en waarin het nut van de missie benadrukt werd, maar van uitgesproken positieve berichtgeving was geen sprake.¹⁰⁵

Minister van Defensie Henk Kamp nam naar aanleiding van het ongeluk de gelegenheid te baat om het belang van de missie nog eens te onderstrepen en werd op 28 juli in *de Volkskrant*, maar niet in de andere kranten, geciteerd:

Onze militairen zetten zich in voor een betere toekomst voor de inwoners van Afghanistan: een belangrijke taak, die grote risico's met zich meebrengt. Dat weten ze, en ze verdienen ons aller respect.¹⁰⁶

In *de Gelderlander* en *de Telegraaf* werden op dezelfde dag ook de betuigingen van leedwezen door onder andere minister Kamp en premier Balkenende genoemd en Gerda Verburg van het CDA werd in *de Gelderlander* geciteerd met de opmerking dat dit grote verlies nog eens duidelijk maakte hoe belangrijk maar risicovol de missie in Afghanistan was.¹⁰⁷ *De Telegraaf* benadrukte dat het leedwezen dat door Balkenende en Kamp werd betuigd ook uitging naar de militairen die nu in Afghanistan dienden.¹⁰⁸ Dit is een nadruk die deze krant vaker legde.

¹⁰³ Nederlandse opbouwmissie in Afghanistan begint (1 augustus 2006) *Metro*

¹⁰⁴ Missie Uruzgan- Brigade-villa zonder beveiliging (31 juli 2006) *de Gelderlander*

¹⁰⁵ Doetinchemse Afghaan Wahidi wil helpen met missie in Uruzgan (3 augustus 2006) *de Gelderlander*

¹⁰⁶ Heli-crash door slecht weer (28 juli 2006) *de Volkskrant*

¹⁰⁷ Afghanistan: slecht weer werd militairen fataal (28 juli 2006) *de Gelderlander* en Roep om onderzoek naar helikopterramp (28 juli 2006) *de Telegraaf*

¹⁰⁸ Roep om onderzoek naar helikopterramp (28 juli 2006) *de Telegraaf*

3.2.2 Negatieve berichten

In *de Volkskrant* verschenen een aantal artikelen die een weinig rooskleurig beeld van de missie schetsten.¹⁰⁹ Een paar citaten:

“Veiligste voorspelling: het wordt twee jaar ploeteren”; “deze NAVO-missie is de gevaarlijkste ooit”; “(...) de NAVO (moet) veiligheid en ontwikkeling gaan brengen in het zuiden. Alleen kon het niet op een ongelukkiger moment”; “Taliban zegt blij te zijn met nieuwe doelwitten”; “net hevige gevechten geweest in het Zuiden”; “het geweld is opgelaaid”; “2006 nu al het bloedigste jaar sinds de Taliban in 2001 uit Kabul werden verdreven”; “onze aanwezigheid in Afghanistan (heeft) noch te maken met het representeren van de democratie, noch met het brengen van veiligheid in dat gebied. Dat is louter de politieke maar valse rechtvaardiging als straks inderdaad de eerste lijkzakken op Schiphol arriveren.”

Ook werd er op de opiniepagina weinig positief gereageerd op het communicatieplan dat door het Ministerie van Defensie was opgesteld. Daarin werd gesproken van maximale openheid en het faciliteren van ‘embedded journalism’, op voorwaarde dat alle artikelen eerst door iemand van het Ministerie mogen worden doorgelezen om te voorkomen dat strategisch gevoelige informatie wordt gepubliceerd.¹¹⁰ Waar dit door *de Telegraaf* in een redactioneel commentaar¹¹¹ als logisch en verstandig bestempeld werd stonden er in *de Volkskrant* negatievere reacties te lezen, vooral ook op 1 augustus in een artikel van Thomas von der Dunk.¹¹²

In *Metro* werd daarentegen vrijwel niets negatiefs gepubliceerd dat verband hield met de missie in Uruzgan, maar dat is niet heel verwonderlijk aangezien deze krant geen opiniepagina heeft en voornamelijk korte nieuwsartikelen publiceert. De column van Luuk Koeleman was een uitzondering. Deze verscheen op 3 augustus en was getiteld ‘onze jongens’. De laatste zin van deze column vatte de inhoud aardig samen. Deze luidde: “Steeds

¹⁰⁹ Jeroen Plekker, ‘Bij Uruzgan is praten over lijkzak reëel’ (27 juli 2006) *de Volkskrant*
Thomas von der Dunk, ‘Liever slappe knieën dan suffe hersenen’ (1 augustus 2006) *de Volkskrant*, NAVO-missie Uruzgan is gevaarlijkste ooit (1 augustus 2006) *de Volkskrant* en Het ongelukkigste moment voor vrede en veiligheid; het oplaaierende Taliban-geweld in Afghanistan zal de nieuwe ISAF-missie flink bemoeilijken (1 augustus 2006) *de Volkskrant*

¹¹⁰ Defensie belooft grote openheid (1 augustus 2006) *de Volkskrant*

¹¹¹ ‘Steun’ – redactioneel commentaar (1 augustus 2006) *de Telegraaf*

¹¹² Von der Dunk, ‘Liever slappe knieën dan suffe hersenen’

als ik aan onze jongens in Uruzgan denk, zie ik de Romeinen uit Asterix en Obelix voor me”.¹¹³

Er verschenen twee artikelen met daarin de uitslag van opiniepeilingen over de missie. De eerste op 31 juli, waarvan de conclusie was dat het grootste deel van de Nederlanders niet achter de missie stond en bang was voor vergeldingsacties en later nog een opiniepeiling van *2Vandaag* waaruit was gebleken dat een groot deel van de militairen de missie evenmin steunde. Deze artikelen hadden geen erg positieve inhoud, maar werden gepubliceerd als tamelijk neutrale nieuwsartikelen.¹¹⁴

In *de Gelderlander* verschenen drie artikelen waarvan de inhoud als negatief kon worden bestempeld.¹¹⁵ Ook hier ging het in twee gevallen echter om opiniepeilingen waarvan de uitslag werd gepubliceerd maar waar niet verder op werd ingegaan. Een artikel waarin vragen werden gesteld over het gebruik van civiel materieel voor militaire operaties was negatief van toon maar niet specifiek voor wat betreft het doel van de missie: dit ging over een aspect van de uitvoering.¹¹⁶

In *de Telegraaf* verschenen twee artikelen over de missie waarin negatieve geluiden te horen waren. In een artikel over de gebrekkige opleiding van helikopterpiloten werd een piloot geciteerd die beweerde niet voor een dergelijke missie getraind te zijn en dat het materiaal niet geschikt is.¹¹⁷ Ook werd hierin gesuggereerd dat het geweld in Afghanistan juist zou oplaaien omdat er NAVO-troepen kwamen. Onder de subkop ‘bodybags’ werden in ditzelfde artikel de reacties van een aantal lezers weergegeven:

Een Amsterdamse thuisblijver zegt kapot te zijn van het nieuws: ‘En ze moeten allemaal nog zo lang. Nu al.’ refereert hij aan de hoop onder de militairen en hun aanverwanten dat de gevreesde bodybags nog geruime tijd achterwege zouden blijven.

De titel van het stuk ‘Afghanistan duurste missie aller tijden’ gaf een negatieve indruk van de missie, hoewel het artikel daar niet op gericht is. Dit ging er juist om dat de Nederlandse troepen over de beste uitrusting en veiligheidsmiddelen beschikten.¹¹⁸ Daar bleken de lezers echter anders over te denken; in dezelfde krant stonden hun reacties en de tweede zin van de

¹¹³ Luuk Koeleman, ‘Onze jongens’, (3 augustus 2006) *Metro*

¹¹⁴ Nederlanders vrezen wraak Uruzgan-missie (31 juli 2006) en Veel militairen niet achter missie (2 augustus 2006) *Metro*

¹¹⁵ Vragen over particulier vervoer (28 juli 2006), Missie Uruzgan- Brigade-villa zonder beveiliging (31 juli 2006) en enquête: veel militairen tegen missie Uruzgan (2 augustus 2006), *de Gelderlander*

¹¹⁶ Vragen over particulier vervoer (28 juli)

¹¹⁷ Heli-piloten klagen over opleiding (29 juli 2006) *de Telegraaf*

¹¹⁸ Afghanistan duurste missie aller tijden (29 juli 2006) *de Telegraaf*

inleiding ('Geachte lezer') luidde: "U vindt dat de veiligheid van onze troepen ondergeschikt wordt gemaakt aan een politiek correct inkoopbeleid."¹¹⁹ Dat staat dus lijnrecht tegenover de inhoud van voornoemd bericht.

Er werd in een ander artikel nog gesproken van een 'helse klus', maar de rest van dat artikel geeft neutrale informatie.¹²⁰ Ook heeft de vakbond aangegeven op te zullen roepen tot vetrek wanneer blijkt dat de Nederlandse troepen in Uruzgan vooral bezig zijn om zichzelf te beschermen, maar zover is het nog niet.¹²¹

3.2.3 Algemene indruk

In de periode na het overlijden van Jan van Twist en Bart van Boxtel werd er niet heel veel over hen geschreven. De aandacht voor de missie in de kranten had meer te maken met het feit dat deze op 1 augustus 2006 officieel begon. Ook had de familie van beide mannen aangegeven media-aandacht niet op prijs te stellen, aldus *de Telegraaf* op 29 juli.¹²² Er werden geen foto's of persoonlijke verhalen gepubliceerd en zij werden in strikt persoonlijke kring begraven. In alle kranten, op *Metro* na, heeft gestaan dat Van Twist een vrouw en twee kinderen naliet, en in *de Volkskrant* stond een korte carrièrebeschrijving van beiden. Verder werd er niets persoonlijks over hen gepubliceerd. Deze relatieve anonimiteit van de slachtoffers maakte hun overlijden waarschijnlijk ook minder indringend.

Met uitzondering van 1 augustus 2006, de dag dat de missie officieel van start ging, werd hier in de Nederlandse kranten dus niet buitengewoon veel aandacht aan besteed. Datzelfde geldt voor de beide omgekomen Nederlandse soldaten. Op basis van de onderzochte artikelen is er geen reden om aan te nemen dat dit ongeval tot een toename in negatieve berichtgeving leidde en hoewel er duidelijke verschillen zijn tussen de vier onderzochte kranten is de algemene tendens van de berichtgeving neutraal. Of dit mettertijd veranderde moet uit de volgende paragrafen blijken.

¹¹⁹ Wat u zegt (29 juli 2006) *de Telegraaf*

¹²⁰ Missie Oeroezgan officieel begonnen (1 augustus 2006) *de Telegraaf*

¹²¹ Ibidem

¹²² Familie beslist over militaire begrafenis (29 juli 2006) *de Telegraaf*

3.3 Cor Strik

April 2007

De eerste dode door geweld

‘Nederlandse troepen in Afghanistan glijden in rap tempo af van de oorspronkelijke opbouwmissie naar gevechtstaken waar grote risico’s aan kleven.’¹²³

Op vrijdag 20 april 2007 stapte de 21-jarige korporaal Cor Strik op een explosief. Dit maakte direct een einde aan zijn leven. In eerste instantie was niet duidelijk om wat voor soort explosief het precies ging, maar na verloop van tijd werd bekend gemaakt dat het een bermbom of *Improvised Explosive Device* (IED) betrof en geen oude Russische landmijn. Daarmee was Cor Strik de eerste Nederlander die omkwam door een bewuste actie van vijandige strijders.

De route die de patrouille waaraan hij deelnam die dag zou afleggen was op het laatste nippertje nog gewijzigd omdat deze te gevaarlijk zou zijn. Strik maakte deel uit van een verkennende eenheid. Het was hun laatste dag in het veld; op 4 mei zouden ze terugkeren naar Nederland.

Cor Strik sneuvelde niet in Uruzgan maar in de zuiderlijker gelegen provincie Helmand. Zijn eenheid was daar sinds februari ingezet als onderdeel van ‘Operatie Achilles’; een groot offensief tegen de Taliban in samenwerking met andere NAVO-troepen, de Amerikanen en het Afghaanse leger. De eveneens 21-jarige Amerikaanse sergeant Alexander van Aalten, die probeerde het lichaam van Strik te bergen, kwam daarbij zelf ook om het leven. Zijn nabestaanden zouden later een *Ereteken voor Verdienste* ontvangen van Minister van Defensie Eimert van Middelkoop. Onderstaand citaat is afkomstig uit diens toespraak bij het uitreiken hiervan, gehouden op 12 september 2007¹²⁴:

Van Aalten and his Dutch and British brothers in arms were involved in heavy and fierce fighting in operation Achilles. Their duty around Sangin was successful and coming to an end, when they were overtaken by disaster. Corporal Strik from the

¹²³ Wim van den Burg, AFMP, in ‘Oorlog nabij voor missie’ (21 april 2007) *de Telegraaf*

¹²⁴ <http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/toespraken/2007/09/12/toespraak-minister-van-middelkoop-arlington.html>, laatst geraadpleegd maart 2012

Dutch Tiger Company stepped on a mine. The unit was in shock, it was their last day in the field. Van Aalten didn't hesitate and took two men to recover the body of his Dutch comrade. They did so. Just before they reached their unit again Alex also stepped on a mine. Two brave young soldiers, one Dutch and one American with Dutch ancestors, had lay down their lives for their country, for our freedom.

In de bijna negen maanden tussen het neerstorten van de helikopter met aan boord Jan van Twist en Bart van Boxtel en het sneuvelen van Cor Strik op 20 april 2007 waren nog drie Nederlanders omgekomen in Afghanistan. Op 31 augustus 2006 stortte de F-16 van piloot Michael Donkervoort neer. Hoewel de Taliban beweerden hier de hand in te hebben gehad is Defensie altijd uitgegaan van een ongeluk en van het tegendeel zijn nooit bewijzen gevonden.

Op 11 oktober van datzelfde jaar beroofde sergeant Willem Dijkstra zich op Kamp Holland met zijn dienstwapen van het leven en op 6 april 2006, twee weken voordat Cor Strik omkwam, was 33-jarige sergeant der eerste klasse van de Landmacht Robert Donkers door een ongeval omgekomen. Een Patria pantservoertuig kantelde bij het oversteken van een rivier door een wegverzakking. Robert Donkers stak met zijn bovenlijf uit het voertuig toen dit gebeurde en overleefde dit als enige inzittende niet.

Cor Strik was na negen maanden dus de zesde Nederlander die in Afghanistan omkwam, maar de eerste wiens dood door vijandelijke strijders veroorzaakt werd. Dit gegeven zou aanleiding kunnen vormen om de missie nog eens kritisch te bespreken in de media.

3.3.1 Positieve berichten

Op 20 april 2007 stond in *de Volkskrant* een interview met Romeo Dallaire, voormalig VN-commandant in onder andere Rwanda.¹²⁵ Zijn boodschap luidde: 'haak niet af als de eerste lijkzakken naar huis worden gevlogen', waarbij hij Rwanda en Somalië als voorbeeld gebruikte. Het wringt altijd tussen politiek en militairen bij vredesoperaties, omdat snel resultaat niet mogelijk is, maar volhouden is van groot belang, ook als er doden vallen, aldus Dallaire. De volgende dag verscheen in dezelfde krant een artikel van Twan Huys, die in

¹²⁵ 'Haak niet af als de eerste lijkzakken terugkomen' – Dallaire, chef VN-missie in 1994 in Rwanda, over vredesmissies (20 april 2007) *de Volkskrant*

Afghanistan president Karzai gesproken had.¹²⁶ Karzai vroeg de Nederlanders te blijven. Ook sprak Huys met generaal-majoor Ton van Loon, die op dat moment het bevel over de NAVO-troepen in Zuid Afghanistan voerde. Van Loon was gematigd optimistisch over de missie. Wel waren er vaker explosies en meer slachtoffers.

In het redactioneel commentaar van *de Gelderlander*, getiteld ‘ernstige vragen’, werd over de missie gezegd dat deze weliswaar complex en risicovol was, maar dat de kamer het de moeite waard had gevonden om hieraan deel te nemen, hoewel er reden tot bezorgdheid bleef bestaan.¹²⁷

Op 22 april stond in *de Telegraaf* een interview met de Australische ambassadeur waarin lovende woorden stonden over de samenwerking in Uruzgan.¹²⁸ Twee dagen later stond op de forumpagina van *de Volkskrant* nog een stuk van Hans Wansink waarin het verloop van de missie werd besproken.¹²⁹ De laatste alinea luidde:

Korporaal Strik is niet voor niets gesneuveld. Hij stond vooraan in de strijd tegen het terrorisme. Die strijd is nog lang niet gewonnen, maar kan – alleen al vanwege onze eigen veiligheid- niet abrupt worden gestaakt.

3.3.2 Negatieve berichten

De Telegraaf had op 19 april op haar website een artikel gepubliceerd over de desastreuze gevolgen die eventuele verlenging van de missie in Uruzgan zou hebben voor Defensiepersoneel en – materieel, naar aanleiding van een uitgelekte interne ‘technische notitie’ van Defensie. Daar werd op 20 april op voortgeborduurd,¹³⁰ ook in *Metro*,¹³¹ aangezien hier kamervragen over kwamen. Het redactioneel commentaar van *de Telegraaf* die dag ging over hetzelfde onderwerp;

Nederland voldoet met de bijdrage aan haar internationale plicht, waarvoor ook nog eens de belastingbetaler flink wordt aangesproken, en het is straks ook tijd voor andere landen om een zelfde inspanning te leveren.¹³²

¹²⁶ Twan Huys: In een draaiende wastrommel (21 april 2007) *de Volkskrant*

¹²⁷ ‘Ernstige vragen’ – redactioneel commentaar (21 april 2007) *de Gelderlander*

¹²⁸ Zij aan zij tegen terrorisme (22 april 2007) *de Telegraaf*

¹²⁹ Hans Wansink: Haagsche berichten: Uruzgan-blues (24 april 2007) *de Volkskrant*

¹³⁰ Kamer wil uitleg over gevolg van missie Oeroezgan (20 april 2007) *de Telegraaf*

¹³¹ Verlenging van missie Uruzgan erg belastend (20 april 2007) *Metro*

¹³² ‘Plicht’ – redactioneel commentaar (20 april 2007) *de Telegraaf*

De dag daarop publiceerde deze krant ook nog een ingezonden brief van een lezer, die evenmin erg positief was:

Nu blijkt dat onze jongens niet beschikken over voldoende kwalitatief goed materieel om deze missie op verantwoorde wijze voort te zetten staan we internationaal voor aap. Met dank aan al die hypocriete politici die zich met de hele wereld bemoeien, maar er geen cent voor over hebben. Ik denk dat ik maar ga emigreren naar Oeroezgan.¹³³

Metro publiceerde op 20 april een ingezonden brief van een meisje dat haar vader, die was uitgezonden naar Uruzgan, op haar verjaardag wilde en daarom hoopte dat de missie niet verlengd zou worden.¹³⁴

Op 23 april gaf Bert Wagendorp in zijn column in *de Volkskrant* zijn mening over de missie, mede naar aanleiding van het sneuvelen van Cor Strik:

De inktvlekstrategie werkt niet, de bondgenoten vinden ons slappe hap, de reserveonderdelen zijn op, het is één grote corrupte zooi en je stikt de moord in dat hete zand. Uitgaande van mijn strikt persoonlijke interpretatie van de werkelijkheid zeg ik: inpakken en wegwezen.¹³⁵

Premier Balkenende had eerder gezegd dat de dood van Cor Strik los gezien moest worden van de discussie over de verlenging, iets wat volgens Wagendorp onmogelijk was; ‘elke dode zal de roep versterken’.

De Telegraaf kopte de volgende dag ‘Oorlog nabij voor missie. Droefenis, maar we gaan door.’¹³⁶ Ondanks deze tamelijk positief klinkende titel bestond een groot deel van het artikel uit een interview met Wim van den Burg, van de militaire vakbond AFMP, die zich hardop afvroeg wat Cor Strik in Helmand te zoeken had. De afspraak was immers dat de Nederlandse militairen niet bij offensieve operaties zouden worden ingezet. Bovendien kwamen de

¹³³ René Leget (Bodegraven) zonder titel (22 april 2007) *de Telegraaf*

¹³⁴ Deborah Fomijn (Dijl) ‘Ik wil mijn allerliefste vader op mijn verjaardag’ – ingezonden brief (20 april 2007) *Metro*

¹³⁵ Bert Wagendorp, ‘Dood’ (23 april 2007) *de Volkskrant*

¹³⁶ Oorlog nabij voor missie; droefenis, maar we gaan door (24 april 2007) *de Telegraaf*

vrienden van Strik in deze krant aan het woord, die weinig lovends te zeggen hadden over Afghanistan en daarbij vermeldden dat ‘Cor er eigenlijk net zo over dacht’.¹³⁷

Op 23 april 2007 stond in *Metro* te lezen dat volgens een peiling van Maurice de Hond de meerderheid van de Nederlanders tegen verlenging van de missie was.¹³⁸

De Gelderlander publiceerde op 25 april een artikel van Thomas von der Dunk die naar aanleiding van de verslechterende veiligheidssituatie concludeerde dat de risico’s en het verzet van de Taliban waren onderschat en dat de kans reëel was dat deze missie zou resulteren in een ‘smadelijke aftocht en tientallen dode soldaten als enig tastbaar resultaat’¹³⁹ en op 27 april publiceerde deze krant nog een artikeltje met als titel ‘Meerderheid tegen langere missie Uruzgan’, naar aanleiding van een opiniepeiling door het televisieprogramma EenVandaag.¹⁴⁰ Zes op de tien Nederlanders zou verlenging een slecht idee vinden.

3.3.3 Algemene indruk

De berichtgeving rond het sneuvelen van Strik was veel sterker dan in de voorgaande gevallen gericht op zijn nabestaanden; vrienden, familie en de leden van zijn voetbalvereniging kwamen uitgebreid aan het woord en er werden veel foto’s gepubliceerd. Dit gebeurde vooral op 21 april, de dag nadat hij gesneuveld was. De berichtgeving werd daarmee nogal gedramatiseerd. Ook begon na het sneuvelen van Strik de discussie over of het nou een opbouw- of vechtmissie werd waaraan de Nederlanders deelnamen; een vraag die steeds opnieuw gesteld zou worden.

¹³⁷ Vrienden: Cor wilde niet naar Afghanistan (24 april 2007) *de Telegraaf*

¹³⁸ Helft Nederlanders: weg uit Afghanistan (23 april 2007) *Metro*

¹³⁹ Thomas von der Dunk, De beurskoers van ‘Afghanistan’ (25 april 2007) *de Gelderlander*

¹⁴⁰ Meerderheid tegen langere missie Uruzgan (27 april 2007) *de Gelderlander*

3.4 Timo Smeehuijzen en Jos Leunissen

Juni 2007

De Slag om Chora

‘De slag om Chora geldt als de heftigste veldslag van de recente Nederlandse geschiedenis’¹⁴¹

Op 15 juni 2007 kwam de 20-jarige soldaat eerste klasse Timo Smeehuijzen om het leven toen in Tarin Kowt een zelfmoordenaar in een auto op het konvooi inreed waarvan hij deel uitmaakte. Een verslaggeefster van RTL-nieuws filmde de aanslag vanuit het voertuig dat achter dat van Smeehuijzen reed. Negen Afghanen, waaronder zeven kinderen, kwamen eveneens om en drie andere Nederlandse soldaten raakten gewond.

De 44-jarige sergeant majoor Jos Leunissen sneuvelde drie dagen later door een mortierontploffing tijdens het beleg van het stadje Chora. Het is onbekend of een van de mortieren die hij afvuurde te vroeg ontplofte, of dat hij er twee op elkaar in de schietbuis heeft gegooid. Drie andere Nederlanders raakten bij het ongeluk gewond. Hoewel er geen sprake was van opzet is Jos Leunissen volgens de statistieken ‘gesneuveld bij gevechtshandelingen’.

Chora is een strategisch gelegen stadje bij de Baluchivallei, waarvan de bevolking medewerking had verleend aan de Nederlandse soldaten en in ruil daarvoor een moskee, een school en andere voorzieningen ontving. Op 16 juni 2007 werden de omringende politieposten aangevallen en dreigden in handen van de Taliban te vallen, die met ongeveer duizend strijders Chora probeerden in te nemen.

In Chora bevonden zich op dat moment zestig Nederlandse soldaten, die in de loop van de avond van 16 juni 2007 aan commandant Hans van Griensven van *Task Force Uruzgan* vroegen of ze moesten vertrekken of standhouden. Van Griensven beval hen te blijven en stuurde versterking. Dit resulteerde in een veldslag die enkele dagen zou duren en die zou resulteren in een overwinning op de Taliban. Generaal Dick Berlijn zou later spreken van “de hevigste gevechten die Nederlandse militairen hebben geleverd in de recente geschiedenis.”¹⁴²

¹⁴¹ Luchtsteun was redding Chora (24 juni 2007) *de Telegraaf*

¹⁴² Heftige strijd Nederlanders tegen Taliban (23 juni 2007) *de Gelderlander*

De Taliban dwongen burgers van Chora mee te vechten tegen de Nederlanders en gebruikte mensen als levend schild; wie weigerde mee te werken werd ter plekke geëxecuteerd. De Nederlanders zetten aan andere kant een pantserhouwitser in, die van veertig kilometer afstand het dorp beschoot. De combinatie van deze twee zaken leidden tot een groot aantal burgerdoden; tenminste 68, hoewel dit aantal nog altijd omstreden is.¹⁴³ Ook kwamen zeker 200 Talibanstrijders om het leven.

Smeehuijzen en Leunissen waren de zevende en achtste dode in Afghanistan. Het feit dat twee Nederlanders zo kort na elkaar omkwamen en er zo hevig gevochten werd in Afghanistan leidde tot veel berichtgeving over de missie in de Nederlandse kranten. Dat maakt dit tot een goed moment om de verslaggeving onder de loep te nemen.

3.4.1 Positieve berichten

In het artikel dat op 16 juni 2007 in *de Gelderlander* verscheen naar aanleiding van de aanslag op Timo Smeehuijzen werd een ‘geëmotioneerde minister van Defensie Eimert van Middelkoop’ geciteerd: ‘ik wil dat kinderen gewoon over straat naar school kunnen’, gevolgd door de zin ‘juist daar waren de Jagers (de eenheid van Smeehuijzen) mee bezig’. In Tarin Kowt was het rustig ‘maar de kans op een aanslag bestaat altijd’.¹⁴⁴

De Volkskrant plaatste op 23 juni een groot artikel over de slag om Chora, waarin veel achtergronden en uitleg gegeven werden. De eerste zin van dit artikel luidde: ‘In reactie op een aanval van de Taliban, besluit een Nederlandse commandant terug te vechten; de geloofwaardigheid van de missie is in het geding.’ Dit was een positief artikel waarin uitvoerig beschreven werd hoe het er tijdens de gevechten om Chora aan toe ging, doorspekt met met sympathieke details. De Nederlandse militairen denken bijvoorbeeld dat zij de bevolking beschermen, maar volgens de bevoking is het precies andersom en beschermen zij juist de Nederlanders in ruil voor scholen, waterputten en wat dies meer zij.¹⁴⁵

De dag daarna stond ook in *de Telegraaf* een artikel over Chora waarin commandant Van Griensven wordt geprezen om zijn volhardendheid.¹⁴⁶ Op 25 juni plaatsen zij ook nog een groot artikel over een Apache-pilote waarin de professionaliteit en de kwaliteit van het wapentuig benadrukt werden.¹⁴⁷ In *de Gelderlander* verscheen nog een kort artikeltje naar

¹⁴³ onder andere: Heftige strijd Nederlanders tegen Taliban (23 juni 2007) *de Gelderlander*

¹⁴⁴ Gelukszwijntje ‘jagers’ helpt niet meer (16 juni 2007) *de Gelderlander*

¹⁴⁵ Infanteristen, commando’s: iedereen vecht

¹⁴⁶ Luchtsteun was redding Chora (24 juni 2007) *de Telegraaf*

¹⁴⁷ ‘Er is nooit twijfel’ (25 juni 2007) *de Telegraaf*

aanleiding van een opiniepeiling van Peil.nl, waaruit gebleken was dat de meerderheid van de Nederlanders de missie steunde (54% vóór, 38% tegen).¹⁴⁸

3.4.2 Negatieve berichten

Op 15 juni stonden er in *Metro* uitspraken van minister van Defensie Eimert van Middelkoop, over de moeite die de Nederlanders met Afghaanse rekruten hadden. Vaak beschouwden deze hun werk als militair als seizoenswerk, tussen de papaverooogsten in. Ook hadden ze te kampen met overlopers, aangezien de Taliban soms de hoogst biedende was.¹⁴⁹ Dit gaf geen positief beeld van de situatie in Uruzgan.

Uit een onderzoek dat in *de Gelderlander* werd gepubliceerd op 18 juni bleek dat bijna de helft van de Nederlandse bevolking vond dat de troepen in 2008 moesten worden teruggetrokken. 23% vond zelfs dat dat per direct zou moeten gebeuren. Hier werd uitdrukkelijk bij vermeld dat de dood van Smeehuijzen door de meerderheid als incident werd beschouwd en niet als reden voor terugtrekking en dat de uitslag van deze opiniepeiling grote indruk had gemaakt op de Kamerleden.¹⁵⁰

Metro publiceerde op 19 juni een artikel naar aanleiding van een publicatie in de *Washington Times*; volgens de provinciale raad van Uruzgan lieten de Nederlandse militairen de bevolking van Chora in de kou staan. Ze zouden niet eens helpen om de gewonden naar het ziekenhuis te brengen.¹⁵¹ Op dezelfde dag verscheen in *de Volkskrant* het artikel ‘Met het verkeerde mandaat op een gevoelige missie’. Daarin werd de vraag gesteld in hoeverre het mandaat werkbaar was en werd een vergelijking gemaakt met Srebrenica, nu steeds duidelijker werd dat er ook gevochten moest worden.¹⁵²

De brief van de dag in *de Volkskrant* had de titel ‘Timo’ en daarin vroeg de schrijfster zich af of het niet beter zou zijn alleen oudere mensen op missie te sturen in plaats van kinderen die denken dat ze een spannend avontuur tegemoet gaan. Volgens haar was de strijd in Uruzgan bij voorbaat verloren.¹⁵³ Martin Bril was in zijn column ook niet te spreken over de missie. Hij sprak van een ‘smerige oorlog waarin Nederland steeds dieper wordt meegezogen’.¹⁵⁴

¹⁴⁸ Meerderheid steunt missie Uruzgan (25 juni 2007) *de Gelderlander*

¹⁴⁹ Nederland overweegt extra trainers Afghanistan (15 juni 2007) *Metro*

¹⁵⁰ ‘Missie staken in 2008’ en Zonder draagvlak geen missie (18 juni 2007) *de Gelderlander*

¹⁵¹ ‘Burgers Chora blijven in de kou staan’ (19 juni 2007) *Metro*

¹⁵² Met het verkeerde mandaat op een gevoelige missie (19 juni 2007) *de Volkskrant*

¹⁵³ Y. van Gink (Roosendaal) ‘Timo’ – brief van de dag (19 juni 2007) *de Volkskrant*

¹⁵⁴ Martin Bril, ‘Hoofd’ (19 juni 2007) *de Volkskrant*

In *de Telegraaf* kwam onder de titel ‘Bond trekt doel in twijfel’ Wim van den Burg van de militaire vakbond AFMP aan het woord die het kabinet opriep het mandaat te evalueren nu de tweede Nederlander in één week was omgekomen: ‘Ik heb me al eerder afgevraagd of we volgend jaar zomer niet veel gesneuvelde militairen verder zijn, zonder dat de Afghanen er iets mee zijn opgeschoten’.¹⁵⁵ Op de voorpagina van diezelfde krant, die bijna in zijn geheel aan het sneuvelen van Jos Leunissen gewijd was, luidde de inleiding van het artikel ‘Veldslag met Taliban’:

Nederlandse militairen die naar Uruzgan gingen zijn verzeild geraakt in een keiharde en niets ontziende oorlog waarbij gisteren opnieuw een dode viel te betreuren. Met de tweede gesneuvelde Nederlandse militair in vier dagen begint de missie voor ons land dramatische vormen aan te nemen.¹⁵⁶

De Gelderlander wijdde op 20 juni een artikel aan het psychologisch effect dat het sneuvelen van collega’s op militairen heeft. Daarbij wordt opgemerkt dat het gebrek aan draagvlak in Nederland ook slecht is voor de moraal.

De dag daarop stond in *de Volkskrant* dat het opraken van het geluk van de ‘Lucky Dutch’ voelbaar begon te worden bij de rekrutering door Defensie.

Nu acht militairen zijn teruggekeerd in een kist waarvan er drie sneuvelden bij een gevechtsactie, wordt de toon op de weblogs van militairen en thuisblijvers somberder, boos, verdrietig en bang. De weduwe van Jos Leunissen roept de regering zelfs op te vertrekken.¹⁵⁷

Marcel van Dam schreef op dezelfde dag dat de NAVO in een fuik is gelopen om de Verenigde Staten te ontlasten. Gezien de geschiedenis van Afghanistan zou het een illusie zijn te denken dat deze oorlog gewonnen kan worden.¹⁵⁸ In *de Gelderlander* verscheen een artikel van Leon Wecke waarin hij beargumenteerde dat het falen in Uruzgan het draagvlak en het regeringsbeleid ondermijnde. Hij refereert hierin specifiek aan de slachtofferhypothese en

¹⁵⁵ Bond trekt doel in twijfel (19 juni 2007) *de Telegraaf*

¹⁵⁶ Veldslag met Taliban (19 juni 2007) *de Telegraaf*

¹⁵⁷ Het zijn uiteindelijk de moeders die beslissen (21 juni 2007) *de Volkskrant*

¹⁵⁸ Marcel van Dam, ‘Uitzichtloos lijden’ (21 juni 2007) *de Volkskrant*

noemt John Mueller. Succes, aldus Wecke, is een andere belangrijke factor, en snelle resultaten zijn nu eenmaal niet te behalen.¹⁵⁹

Op 23 juni stond op de voorpagina van *de Volkskrant* dat de Nederlanders steeds meer betrokken raakten bij zwaar geweld.¹⁶⁰ In een groot achtergrondartikel werden de familiebanden tussen de Afghaanse president Karzai, de Taliban en de opiumhandel uiteengezet.¹⁶¹ De column van Bert Wagendorp van die dag gaat ook over Uruzgan en eindigt met ‘inpakken en wegwezen’¹⁶² Een deel van een ingezonden brief luidt:

Ik verbaas mij erover dat de pers niet veel kritischer schrijft over deze missies. Hoeveel ervaring moeten wij nog opdoen na Srebrenica, Irak en Afghanistan? Want dat Afghanistan hoe dan ook in een grote teleurstelling uitmondt, heb ik altijd al geweten.¹⁶³

Bij de slag om Chora was een flink aantal burgerdoden gevallen, doordat de Taliban burgers hadden gedwongen om aan hun zijde mee te vechten en ze bij weigering hadden gedood, maar ook omdat de Nederlanders van 37 kilometer afstand hadden geschoten met een pantserhouwitser. Karzai was hier erg boos over en noemde de acties slordig, lukraak en onnauwkeurig en de NAVO gaf toe soms tekort te schieten. Op 24 en 25 juni werd hier in *Metro*, *de Gelderlander* en *de Volkskrant* over geschreven (met in het artikel in *de Volkskrant* wel de nuance dat Karzai niet alleen maar boos was maar ook bedankt had voor het ontzetten van Chora) en op 27 juni wijdde *de Telegraaf* hier nog een artikel aan.¹⁶⁴ Door minister Van Middelkoop werd gezegd dat dit zowel in Afghanistan als in Nederland slecht was voor de steun voor de missie.

Op zondag 24 juni stond in *de Telegraaf* een heel negatief artikel over Eimert van Middelkoop, waarin onder andere te lezen was dat Defensie behalve door geldgebrek ook in zware problemen zou zitten door de oorlog in Afghanistan en de doden die daarbij vielen.¹⁶⁵

De Gelderlander publiceerde op 27 juni een stuk van A. J. van Vuren, generaal-majoor buiten dienst, die opriep de missie af te maken maar zeker niet te verlengen; het was ‘dweilen met de kraan open’ in Uruzgan, aldus Van Vuren.¹⁶⁶

¹⁵⁹ Leon Wecke, ‘Falen in Uruzgan ondermijnt draagvlak en regeringsbeleid’ (21 juni 2007) *de Gelderlander*

¹⁶⁰ Klem tussen opiummafia en Taliban (23 juni 2007) *de Volkskrant*

¹⁶¹ Dwars door alles heen speelt er altijd wel een familiebelang (23 juni 2007) *de Volkskrant*

¹⁶² Bert Wagendorp, ‘Waarheid’ (23 juni 2007) *de Volkskrant*

¹⁶³ T. Stehouwer (Aerdenhout) ‘Er komen meer drama’s’ – ingezonden brief (23 juni 2007) *de Volkskrant*

¹⁶⁴ Kamer wijst Karzai op gedane beloftes (27 juni 2007) *de Telegraaf*

¹⁶⁵ Van Middelkoop – redactioneel commentaar (24 juni 2007) *de Telegraaf*

¹⁶⁶ A.J. van Vuren, Langer blijven in Uruzgan heeft geen zin (27 juni 2007) *de Gelderlander*

3.4.3 Algemene indruk

Er werd in de periode na het sneuvelen van Smeehuijzen en Leunissen weinig positief over de missie geschreven. De vakbond leverde heftige kritiek en ook de vele burgerdoden die bij de slag om Chora vielen zorgden voor discussie en internationale kritiek op ISAF, onder andere van president Karzai. Toch werd er later ook gezegd dat de Nederlanders door terug te vechten het ‘trauma van Srebrenica’ te boven gekomen leken te zijn.

3.5 Wesley Schol en Aldert Poortema

**Januari 2008
Eigen Vuur**

‘Friendly fire: ’t is net of je iemand achteloos om een vuurtje vraagt, zij het dat dat vuurtje bedoeld is om je eigen offerblok te ontsteken’¹⁶⁷

In de avond van 12 januari 2008 stond de 22-jarige korporaal Aldert Poortema met een collega op het dak van een Afghaans huis in de buurt van Deh Rawod de wacht te houden. Een eind verderop stond een Nederlands YPR-voertuig behorende bij een andere compagnie, en de boordschutter observeerde Poortema gedurende ongeveer een half uur met een warmtecamera, niet wetende dat hij naar Nederlandse soldaten keek. Na dat half uur kreeg hij bevel te schieten. Bij het tweede salvo werd Aldert Poortema dodelijk getroffen.

De 20-jarige soldaat eerste klasse Wesley Schol stond klaar om hem af te lossen toen dit gebeurde. Terwijl er nog geschoten werd is hij het dak op gerend om Poortema te halen. Dit werd ook hem fataal. Bij het terugschieten werd aan de andere kant de 20-jarige soldaat Marc van de Kuilen zodanig geraakt dat zijn beide benen moesten worden geamputeerd en in de verwarring die daarop volgde werden bovendien twee Afghaanse militairen voor Taliban aangezien en eveneens doodgeschoten.

Hoewel ‘friendly fire’ of eigen vuur in iedere oorlog de doodsoorzaak van aanzienlijke percentages gesneuvelden is, leidde dit incident tot grote verwarring en veel discussie in Nederland.

Tussen het sneuvelen van Timo Smeehuijzen en Jos Leunissen, en het ‘eigen vuur incident’ waren nog vier Nederlandse militairen omgekomen. Op 12 juli 2007 was Tom Krist overleden na een zelfmoordaanslag, Martijn Rosier was op 26 augustus van dat jaar slachtoffer geworden van een ‘improvised explosive device’ (IED), Tim Hoogland was in september omgekomen bij een vuurgevecht en ook Ronald Groen was gesneuveld door een IED. Dit weerhield de regering er niet van om eind november 2007 bekend te maken dat de missie met nog eens twee jaar verlengd zou worden.

¹⁶⁷ Michaël Zeeman, ‘Discreet Patriotisme’ (17 januari 2008) *de Volkskrant*

3.5.1 Positieve berichten

Op 12 januari stond er in *de Volkskrant* een interview met Maxime Verhagen, toen minister van Buitenlandse Zaken, waarin deze benadrukte dat de Nederlandse aanwezigheid in Afghanistan voor de vrouwen en kinderen daar een enorme vooruitgang was.¹⁶⁸ ‘We werken aan verbetering van de vrijheid, media en persvrijheid.’ Bovendien zou de deelname van Nederland er ook voor zorgen dat zij een grotere invloed kreeg op de formulering van het NAVO-beleid. Twee dagen later stond in dezelfde krant dat de Nederlanders bij een succesvolle operatie in overleg met de lokale autoriteiten in Uruzgan bij huiszoekingen bembommen hadden gevonden en onschadelijk gemaakt en een aantal keer luchtsteun hadden verleend.¹⁶⁹

Het redactioneel commentaar in *de Telegraaf* van 15 januari riep op tot steun voor de Nederlandse troepen, nu er twee Nederlanders zijn gesneuveld die, aldus de commentator;

(...) streden tegen de uitwassen van het internationaal terrorisme en hun bijdrage hebben geleverd aan een betere Afghaanse samenleving (...) De Nederlanders verrichten daar in Afghanistan zeer goed werk; de nachtmerrie van afgelopen zaterdag mag niet leiden tot verdeeldheid of het afbrokkelen van het draagvlak voor de missie. Juist volle steun voor de Nederlanders die in het gebied achterblijven is op zijn plaats. Zij moeten het werk nu afmaken in de overtuiging dat de Nederlandse samenleving vierkant achter hen staat.¹⁷⁰

Op 18 januari ging het commentaar in dezelfde krant over de uitspraken van de Amerikaanse minister van Defensie Robert Gates, die niet erg te spreken was over de Nederlandse aanpak.¹⁷¹ ‘De Verenigde Staten moeten zich goed realiseren dat ook ons land grote menselijke, militaire en financiële offers brengt’ en dat de missie in Afghanistan alleen kan slagen als we ‘schouder aan schouder’ de moeilijke strijd aan zouden binden met de guerilla-tactieken van de Taliban.

¹⁶⁸ Weer werk maken van mensenrechten (12 januari 2008) *de Volkskrant*

¹⁶⁹ Bij huiszoekingen zijn bembommen gevonden (14 januari 2008) *de Volkskrant*

¹⁷⁰ Nachtmerrie – redactioneel commentaar (15 januari 2008) *de Telegraaf*

¹⁷¹ Onkies - redactioneel commentaar (18 januari 2008) *de Telegraaf*

3.5.2 Negatieve berichten

In *de Volkskrant* van 15 januari ging het redactioneel commentaar over de versterkingen die door Van Middelkoop naar Uruzgan gestuurd zouden worden, maar de commentator vroeg zich af of dit voldoende zou zijn om het doel dichterbij te brengen na het ‘meest tragische dieptepunt tot nu toe’.¹⁷² De risico’s zouden, nu besloten was om de missie te verlengen, alleen aanvaardbaar zijn als de Taliban inderdaad zou worden teruggedrongen en de veiligheid toenam. In dezelfde krant een artikel over het feit dat de Taliban veel sterker bleken dan gedacht. Daarin worden vragen gesteld over de operatie waarbij Schol en Poortema om het leven waren gekomen. Normaal gesproken zouden bij een dergelijke operatie veel meer manschappen worden ingezet, dit was meer een soort ‘grote versie van een standaard patrouille’.¹⁷³

In *Metro* verscheen op 17 januari een column van Luuk Koeleman over de eufemismen ‘friendly fire’ en ‘uit de roulatie nemen’.¹⁷⁴ Dat laatste was een uitspraak van Hans van Baalen van de VVD met betrekking tot het uitschakelen van de Taliban. Hij ergert zich aan het feit dat het hele land op zijn achterste benen staat. Als dit als een verrassing komt heeft men niets begrepen van oorlog, aldus Koeleman. Hij zou dergelijke reacties ook op zijn plaats vinden wanneer er burgerdoden vielen.

Op 17 januari plaatste *de Telegraaf* een ingezonden brief van iemand die de dood van Schol en Poortema ‘te tragisch voor woorden’ vond en daar de conclusie aan verbond dat het hoog tijd was te vertrekken:

Vast staat dat de politiek zich nu eens moet afvragen hoeveel doden er nog moeten vallen en hoeveel miljarden wij hier nog in moeten steken omdat wij klaarblijkelijk zo graag mee willen doen met de grote jongens. We hebben ons best gedaan en nu is het mooi geweest. Wegwezen daar!¹⁷⁵

¹⁷² Tragedie in Deh Rawod- redactioneel commentaar (15 januari 2008) *de Volkskrant*

¹⁷³ Taliban veel sterker dan gedacht; Fatale ongelukken in Uruzgan vonden plaats in het donker, bij slecht weer en in onoverzichtelijk gebied (15 januari 2008) *de Volkskrant*

¹⁷⁴ Luuk Koeleman, ‘Uit de roulatie genomen’ (17 januari 2008) *Metro*

¹⁷⁵ M. Struik (Vaessen) ‘Oeroezgan’ – ingezonden brief (17 januari 2008) *de Telegraaf*

3.5.3 Algemene indruk

Het gegeven dat Schol en Poortema door eigen vuur om het leven kwamen leidde tot heftige en geschokte reacties, maar vooral tot verwarring. Er werd in alle kranten soms zelfs meerdere malen uitgelegd dat eigen vuur in iedere oorlog een belangrijke doodsoorzaak is. Er werden tamelijk veel persoonlijke verhalen en foto's van de gesneuvelden gepubliceerd en er verschenen interviews met nabestaanden. Hoewel er veel geschreven werd over dit incident is daarvan weinig uitgesproken vóór of tegen de missie te noemen.

3.6 Dennis van Uhm en Mark Schouwink

April 2008

De Zoon van de Generaal

‘Er zit nog niet eens olie in dat land’,¹⁷⁶

Tijdens een patrouille ten noordwesten van Tarin Kowt reed op 18 april 2008 het voertuig van de 23-jarige luitenant Dennis van Uhm en zijn 22-jarige chauffeur Mark Schouwink, soldaat der eerste klasse, op een bermbom. Beiden kwamen om het leven en twee andere Nederlandse soldaten raakten zwaar gewond. Één dag eerder was de vader van Dennis van Uhm, Generaal Peter van Uhm, benoemd tot Commandant der Strijdkrachten. De tragiek van deze gebeurtenis maakte zowel in Nederland als daarbuiten grote indruk. De dood van de zoon van de Generaal was naar alle waarschijnlijkheid een toevalstreffer; er was alles aan gedaan om zijn aanwezigheid in Uruzgan buiten het nieuws te houden.

3.6.1 Positieve berichten

Op 19 april was het redactioneel commentaar in *de Volkskrant* gewijd aan het sneuvelen van Schouwink en van Uhm.¹⁷⁷ De strekking was dat dit geen aanleiding zou mogen vormen om de missie te heroverwegen, hoewel het wel duidelijk maakte dat er nog een lange weg te gaan was. Ook werd het belang van het openbaar maken van de precieze gebeurtenissen onderstreept ‘om het toch al wankel draagvlak voor de missie op een aanvaardbaar peil te houden’.

In het redactioneel commentaar van *de Telegraaf* die dag ging het over een laffe aanslag op onze militairen die een tragedie was voor de nabestaanden en voor de troepen die zich ‘manhaftig staande houden onder zeer zware omstandigheden’.¹⁷⁸ Opnieuw riep de commentator op tot steun voor de missie en de Nederlandse troepen:

¹⁷⁶ H. van Woerden (Zoetermeer) ‘We hebben niks te zoeken in Afghanistan’ – ingezonden brief (23 april 2008) *Metro*

¹⁷⁷ Zwaar offer in Uruzgan – redactioneel commentaar (19 april 2008) *de Volkskrant*

¹⁷⁸ Drama - redactioneel commentaar (19 april 2008) *de Telegraaf*

Iedere keer dat er militairen sneuvelen ontstaat weer discussie over de vraag of Nederland zijn troepen niet moet terugtrekken uit Afghanistan. Die vraag moet ontkennend worden beantwoord. Hoe wrang en triest de jongste gebeurtenissen ook zijn, de strijd tegen de terroristische Taliban moet worden voortgezet. Net zoals de goedwillende burgers van Afghanistan geholpen moeten worden bij de wederopbouw van hun land. Juist na dit soort gebeurtenissen moeten onze militairen weten dat Nederland achter hen staat.¹⁷⁹

In een artikel op pagina drie ging het over de reacties bij het bataljon van Schouwink en van Uhm.¹⁸⁰ De reactie van hun collega's zou vooral zijn dat de missie moet worden voortgezet, omdat anders alles voor niets is geweest. Ook zouden ze wel degelijk resultaten zien van hun inspanningen, zeker degenen die al vaker in Afghanistan geweest zijn 'maar soms moet je daar een hoge prijs voor betalen'.

Op 23 april werd in *de Telegraaf* Commandant der Nederlandse Strijdkrachten Peter van Uhm geciteerd, die van geen opgeven wilde weten: 'We moeten ons niet laten ringeloren door een tegenstander die handelt uit angst en haat en die voor niets terugdeinst.'¹⁸¹

Metro plaatste op 25 april een ingezonden brief waarin de schrijver argumenteerde dat terreur juist in landen als Afghanistan bestreden moest worden en dat als wij het nu zouden opgeven, onze kinderen later de rekening gepresenteerd zouden krijgen.¹⁸²

Haroon Parvani schreef op 26 april in *De Volkskrant* dat het besluit van generaal Van Uhm om aan te blijven als Commandant der Strijdkrachten veel respect zou afdingen bij de Afghanen en zou helpen hen te overtuigen van 'de vastberadenheid van de coalitie om Afghanistan ze zuiveren van ongewenste elementen.'¹⁸³ Op dezelfde dag plaatste *de Gelderlander* de herdenkingstoespraak van een Nijmeegs gemeenteraadslid, uitgesproken bij een herdenkingsdienst voor gevallen in de Tweede Wereldoorlog, waarin deze ook over het sneuvelen van Dennis van Uhm sprak:

¹⁷⁹ 'Drama': Redactioneel commentaar (19 april 2008) *de Telegraaf*

¹⁸⁰ Kazerne Ermelo blijft in diepe stilte achter (19 april 2008) *de Telegraaf*

¹⁸¹ Van Uhm weigert op te geven (23 april 2008) *de Telegraaf*

¹⁸² 'Terreur moet juist daar bestreden worden' – ingezonden brief, auteur onbekend (25 april 2008) *Metro*

¹⁸³ Haroon Parvani, 'Tolerant Afghanistan zal herrijzen' (26 april 2008) *de Volkskrant*

Misschien moeten wij ons ook een vraag stellen, moeten we ons afvragen waarom Dennis daar was, in zo'n ver land. Hij wilde daar ook mensen helpen en beschermen zodat ze in vrijheid kunnen leven.¹⁸⁴

3.6.2 Negatieve berichten

De Gelderlander publiceerde op 19 april een interview met een oud- Dutchbatter over de impact van vredesmissies op de krijgsmacht.¹⁸⁵ De druk op het personeel is groot, velen lopen psychische problemen op en ze krijgen geen tijd om op verhaal te komen omdat ze binnen de kortste keren wéér worden uitgezonden. ‘Nederland is maar een klein landje maar we moeten zo nodig weer voorop lopen; overal zijn we betrokken bij vredesoperaties (...) Laten we maar even pas op de plaats maken.’

Een ander artikel ging over de angst van de overige militairen in Uruzgan om weer op patrouille te gaan na een dergelijk voorval¹⁸⁶ en het redactioneel commentaar van die dag was ook aan de missie gewijd;

Weer heeft Nederland in Uruzgan mensen in de bloei van hun leven verloren. (...) Het cliché op een dag als gisteren luidt dat het risico van sneuvelen nu eenmaal bij het militaire vak hoort. Maar het is nog maar de vraag of zo'n wrange tegeltjeswijsheid veel betekenis heeft voor een land als het onze en zijn defensieapparaat.¹⁸⁷

De mentale rek was er uit, volgens de commentator, en ‘van een opbouwmissie spreekt zelfs geen optimist meer’. Ook verscheen er een uitslag van een peiling door Maurice de Hond, waaruit bleek dat voor het eerst sinds het begin van de missie meer mensen tegen dan vóór de missie waren (49% tegen, 46% vóór) en dat een meerderheid ook van mening was dat de missie zou moeten worden afgebroken.¹⁸⁸

In *de Telegraaf* van die dag stonden uitspraken van Wim van den Burg van de AFMP die vaststelde dat alleen met extra troepen (niet per se Nederlanders) dit soort drama's voorkomen kunnen worden, en dat als die er niet komen er overwogen moet worden of ‘de prijs die wij met al die verloren mensenlevens betalen, nog opweegt tegen de doelstelling van

¹⁸⁴ Alard Beck, ‘Stel eens een vraag over onrecht en vrijheid (26 april 2008) *de Gelderlander*

¹⁸⁵ ‘De mensen krijgen geen tijd om weer op adem te komen; Laten we pas op de plaats maken met vredesmissies’ (19 april 2008) *de Gelderlander*

¹⁸⁶ ‘De angst om op patrouille te gaan groeit’ (19 april 2008) *de Gelderlander*

¹⁸⁷ ‘Pijnlijk zichtbaar’ – redactioneel commentaar (19 april 2008) *de Gelderlander*

¹⁸⁸ Steun voor missie neemt af (19 april 2008) *de Gelderlander*

de missie.¹⁸⁹ Op 20 april publiceerde deze krant een stuk over de afnemende steun op de voorpagina.¹⁹⁰ Het pleidooi van de AFMP een dag eerder om meer troepen te sturen had op de website van deze krant geleid tot een spontane, massale oproep om de missie juist te staken. Velen bleken het bescheiden opbouwwerk niet te vinden opwegen tegen het verlies van meer manschappen. Er werden meerdere citaten van lezers gepubliceerd die alle opriepen tot vertrek.¹⁹¹ Naar aanleiding van de dalende steun in de peilingen werd nog wel vermeld dat de steun nooit erg groot geweest is; deze varieerde vanaf het begin van de missie al tussen de 30 en 40%, ongeveer net zoveel als de tegenstanders, volgens de peilingen van Defensie. Een kwart van de ondervraagden zag sneuvelen wél als reden voor terugtrekking.

De Volkskrant zette op 21 april een artikel op de voorpagina met daarin de vraag of de Nederlandse militairen niet een te gemakkelijke prooi waren voor de Taliban.¹⁹² Dit ging met name over het grote aantal Nederlanders dat aan ‘knutselbommen’ ten prooi gevallen was (5 in een jaar tijd). De volgende dag besteedt deze krant ook aandacht aan de opiniepeilingen:

Een groeiend deel van de bevolking (ruim 40%) vindt dat het aantal slachtoffers een reden is om troepen terug te halen (vorige maand: bijna een kwart van de ondervraagden.) Ook stijgt het aantal mensen dat de risico's niet langer te verantwoorden vindt. Tevens daalt het vertrouwen in het welslagen van de missie; nog geen derde van de Nederlanders denkt dat de militairen echt een bijdrage leveren aan de wederopbouw van Afghanistan. Ook uit andere peilingen (Maurice de Hond, en op de website MSN.nl) blijkt dat het draagvlak voor de missie afkalft.¹⁹³

60% van de Nederlanders zou volgens diezelfde peiling ook van mening zijn dat alle troepen moeten worden teruggehaald als het dodental de 25 zou bereiken.

De Gelderlander publiceerde in een artikel over Van Uhm op 22 april een reactie van bezoekers aan het condoleanceregister in Nijmegen; ‘Ik vind het vooral triest dat ze voor niets gestorven zijn. Ik ben bang dat het allemaal niks uithaalt, wat de Nederlandse soldaten in Afganistan doen.’¹⁹⁴

¹⁸⁹ ‘Stuur meer militairen’; Bond: alleen met 1600 man extra zijn bomdrama’s tegen te gaan (19 april 2008) *de Telegraaf*

¹⁹⁰ Steun neemt af; mening van publiek over Oeroezgan verandert (19 april 2008) *de Telegraaf*

¹⁹¹ ‘Wat u zegt’ (19 april 2008) *de Telegraaf*

¹⁹² Knutselbom is grootste gevaar in Uruzgan (21 april 2008) *de Volkskrant*

¹⁹³ Steun voor Uruzganmissie daalt (22 april 2008) *de Volkskrant*

¹⁹⁴ Omgekomen Dennis van Uhm woonde in Nijmegen, maar was er niet vaak – ‘van liefdadigheid naar oorlogsfilm’ (22 april 2008) *de Gelderlander*

De Telegraaf maakt ook melding van de dalende steun voor de missie: ‘vooral na de dood van luitenant Dennis van Uhm en soldaat Mark Schouwink, groeit de roep om terugtrekking uit Oeroezgan. Er zijn daar al 16 Nederlanders omgekomen’, maar volgens *de Telegraaf* is dit groeiend ongenoegen is geen reden voor Van Middelkoop om zijn standpunt te wijzigen.¹⁹⁵

Het citaat bovenaan dit stuk is afkomstig uit een ingezonden brief in *Metro* op 23 april. De schrijver is van mening dat de Nederlanders alleen in Uruzgan zitten ‘omdat Amerika graag de baas over de wereld speelt.’¹⁹⁶ In *de Volkskrant* van diezelfde dag stond een interview met Jan Marijnissen van de SP, die grote bezwaren uitte tegen de missie; ‘straks hebben we voor ongeveer 1,75 miljard meer kraters dan putten geslagen’.¹⁹⁷ Ook *de Telegraaf* meldde dat mede onder invloed van de aanslag op Schouwink en Van Uhm het draagvlak voor de missie de afgelopen dagen verder was afgebrokkeld.¹⁹⁸ Bovendien stond de volgende dag in deze krant dat de nazorg van Defensie tekort schoot; vriendinnen van omgekomen soldaten kwamen daarvoor niet in aanmerking.¹⁹⁹

In een ingezonden brief reageert een *Telegraaf*-lezer op de uitspraak van minister Van Middelkoop dat de missie een kwestie is van een lange adem met de opmerking: ‘Oeroezgan is niet een land van een lange adem, meneer Middelkoop, maar een land waar helaas te veel militairen hun laatste adem uitblazen.’²⁰⁰

Het redactioneel commentaar in *de Volkskrant* van 26 april loog er niet om; de titel luidde ‘Wat niet te verkroppen is’ en daarmee doelt de commentator op de veelgehoorde cirkelredenering dat het niet te verkroppen zou zijn om nu met de missie te stoppen, omdat we dat de gesneuvelden niet zouden kunnen aandoen: ‘Is het niet bijna pervers om aan een ehec een extra argument voor rechtmatigheid te ontleen? Amerikanen doen dat ook; daar staat de teller inmiddels op 4040.’²⁰¹

De Gelderlander publiceerde op 26 april een opiniestuk van René van der Lee die schreef dat Nederland weliswaar met goede bedoelingen naar Uruzgan gegaan is, maar dat daar weinig van terecht komt.²⁰² Hij baseert zich daarbij ook op uitspraken van journalist Arnold Karskens die in een tv-interview stelde dat de Nederlanders geen vrienden maakten in

¹⁹⁵ ‘Oeroezgan is zaak van lange adem’ (22 april 2008) *de Telegraaf*

¹⁹⁶ H. van Woerden (Zoetermeer) ‘We hebben niks te zoeken in Afghanistan’ – ingezonden brief (23 april 2008) *Metro*

¹⁹⁷ Wantrouwen is terecht (23 april 2008) *de Volkskrant*

¹⁹⁸ Van Uhm weigert op te geven (23 april 2008) *de Telegraaf*

¹⁹⁹ Nazorg Defensie schiet te kort (24 april 2008) *de Telegraaf*

²⁰⁰ R. Schuijt (Huizen) ‘Lange adem’ – ingezonden brief (24 april 2008) *de Telegraaf*

²⁰¹ Wat niet te verkroppen is – redactioneel commentaar (26 april 2008) *de Volkskrant*

²⁰² René van der Lee, ‘Halve en hele waarheden over ‘onze’ missie’ (26 april 2008) *de Gelderlander*

Uruzgan. Het redactioneel commentaar in *de Telegraaf* van die dag ging over militaire rangen en standen en het sneuvelen van Schouwink en Van Uhm en was niet erg positief te noemen:

Drama's in de betrokken gezinnen, die niet nodig waren geweest als we destijds een lange neus hadden getrokken naar de NAVO en we de Amerikanen hun eigen, bij elkaar gelogen klusjes hadden laten opknappen in het ondoorgrondelijke Afghanistan.²⁰³

3.6.3 Algemene indruk

Er werd weinig positiefs geschreven over de missie in Uruzgan na het overlijden van Schouwink en Van Uhm. Er was door de Taliban op internet gezet dat de aanslag bedoeld was als wraak voor Geert Wilders' anti-islamfilm 'Fitna' die net was uitgekomen. Defensie deed deze verklaring af als onzin. Er verschenen in deze periode behoorlijk wat berichten over de psychologische effecten die de aanslag en de hoge werkdruk in het algemeen op de Nederlandse troepen hadden en over de dreiging van 'knutselbommen', waar helaas nog steeds heel weinig aan te doen was.

²⁰³ De luitenant en de generaal – redactioneel commentaar (26 april 2008) *de Telegraaf*

3.7 Azdin Chadli

April 2009

Geraakt op eigen terrein

‘Raketaanvallen op Kamp Holland zijn er continu, maar meestal missen ze doel’²⁰⁴

Op 6 april 2009 stierf de 20-jarige Azdin Chadli ten gevolge van een raketaanval op Kamp Holland. Hij was de negentiende Nederlandse militair die het leven liet in Afghanistan en de dertiende die stierf door oorlogsgeweld. Er werden regelmatig raketten op de Nederlandse kampen afgevuurd maar die troffen vrijwel nooit doel.²⁰⁵ Het was vaak oud Russisch materieel en áls er al iets geraakt werd was dat over het algemeen met meer geluk dan wijsheid. Bij de beschieting raakten ook zes Nederlandse en een Afghaanse soldaat gewond. Azdin Chadli was pas een week in Uruzgan toen hij sneuvelde.

Dat het de Taliban gelukt was de Nederlanders op eigen terrein te raken had in ieder geval op de daar aanwezige militairen een behoorlijk psychologisch effect en leidde in Nederland tot enige discussie over de beveiliging van de kampen. Ook Chadli’s afkomst (zijn vader is Marokkaan) werd onderwerp van publieke discussie.

3.7.1 Positieve berichten

Het redactioneel commentaar van *de Telegraaf* op 8 april maakte in verband met het sneuvelen van Chadli ook melding van de internationale waardering die was uitgesproken op de Afghanistanconferentie. Deze was op 31 maart gehouden in Den Haag:

Dit nieuwe drama toont maar weer aan hoe gevaarlijk de missie is. Regelmatig zijn Nederlandse militairen betrokken bij gewapende strijd. Dat er daarnaast toch veel tijd wordt vrijgemaakt om te helpen aan de wederopbouw van het land is een groot compliment aan de Nederlandse strijdkrachten. Complimenten die de afgelopen week ook te horen waren op de grote internationale conferentie over Afghanistan.²⁰⁶

²⁰⁴ Pech, pure pech dat oude raket doel treft (8 april 2009) *de Gelderlander*

²⁰⁵ ibidem

²⁰⁶ Drama - redactioneel commentaar (8 april 2009) *de Telegraaf*.

De commentator benadrukte vervolgens het belang van onderzoek naar de beveiliging van het kamp, omdat de Nederlandse militairen de maximale bescherming verdienen.

In *de Volkskrant* verscheen op 11 april nog een artikel over de Nederlandse special forces en commando's waarin stond dat de Taliban behoorlijk was teruggedreven in Zuid-Afganistan, maar dit stond los van de eigenlijke missie.²⁰⁷ Verder verschenen er geen noemenswaardig positieve berichten.

3.7.2 Negatieve berichten

Op 9 april 2009 publiceerde *de Volkskrant* een ingezonden brief over de reactie van minister Van Middelkoop op het sneuvelen van Azdin Chadli. Deze had gezegd geschokt te zijn; de brieven schrijver meent dat Van Middelkoop als minister van Defensie zou moeten weten dat sneuvelen bij oorlog hoort, en dat hij de militairen maar naar huis moet halen als hij daar niet tegen kan. 'Het kabinet houdt echter liever de schijn op dat onze soldaten daar zitten om schooltje te spelen en marathons te lopen met de dankbare bevolking.'²⁰⁸

Het opiniestuk van Jan Paalman in *de Gelderlander*²⁰⁹ begint met een soortgelijk verwijt, maar dan aan het adres van premier Jan Peter Balkenende die sprak over een 'laffe aanval op Kamp Holland',²¹⁰

Hoezo laf? Oorlog is geen eerlijk duel waarbij je je tegenstander met open vizier tegemoet treedt. Oorlog is een intens smerige zaak. Als je je vijand stiekum, dus laf, te grazen kunt nemen dan doe je dat. Volgende probleem: hoezo oorlog? We zijn in Uruzgan toch bezig met een risicoloze 'vredes-en opbouwmissie'?

De Taliban denkt daar anders over, aldus Paalman, en dus is het oorlog en wel een die volgens hem niet te winnen is.

De Telegraaf publiceerde op 11 april weer een opiniepeiling waaruit onder andere bleek dat de helft van de militairen 'de prijs van Uruzgan' te hoog vond en dat alle militairen na 2010 naar huis moeten.²¹¹

²⁰⁷ Special forces gaan jagen op Taliban (11 april 2009) *de Volkskrant*

²⁰⁸ 'Oorlog' – ingezonden brief, afzender onbekend (9 april 2009) *de Volkskrant*

²⁰⁹ Jan Paalman, 'Gewoon oorlog' (9 april 2009) *de Gelderlander*

²¹⁰ Overigens gebruikte Balkenende bij vrijwel ieder slachtoffer ongeveer diezelfde frase.

²¹¹ Militair twijfelt aan missie; Helft vindt prijs Oeroezgan te hoog (11 april 2009) *de Telegraaf*

Op 14 april schreef Kader Abdolah in zijn column in *de Volkskrant* over Chadli; hij was zelf aanwezig in Uruzgan toen de raket doel trof.²¹² Volgens Abdolah was Nederland ‘in de wielen van de oorlogsmachine’ terechtgekomen en zaten de Nederlandse soldaten ‘gevangen achter de muren van Kamp Holland en een berg wapens’. De bevolking van Uruzgan en de Taliban zijn niet van elkaar te onderscheiden, aldus Abdolah, en er werden vele onschuldige burgers gedood om één Talibanstrijder te pakken te krijgen. ‘Azdin Chadli was de negentiende Nederlandse soldaat die gevallen is. En wij blijven zwijgen alsof het normaal is, maar het is niet normaal. De Tweede Kamer is doof geworden.’ En als het niet lukt om het land weer leefbaar te maken en het vertrouwen terug te winnen, dan moeten we naar huis, schrijft hij.

De Gelderlander publiceerde op diezelfde dag weer een uitslag van een opiniepeiling gedaan door tv-programma *Rondom 10* waaruit bleek dat vier op de tien Nederlanders ‘de prijs die Nederland betaald heeft voor Uruzgan’ hoog genoeg vonden, en een evengrote groep vond dat de missie in 2010 moest eindigen. Ook zouden drie van de tien Afghanistan-gangers denken dat de Nederlandse inzet niet bijdroeg aan een stabielere situatie, en ongeveer evenveel militairen vond dat ze niet genoeg steun kregen uit eigen land.²¹³

Op 15 april riep *de Volkskrant* een ingezonden brief van A. Bouzerda, voorzitter van de Nederlandse tak van de *Arabisch Europese Liga* (AEL) uit tot ‘brief van de dag’. Deze brief was een reactie op het schandaal dat was ontstaan rond de door Staatssecretaris van Defensie Jack de Vries voorgedragen Defensie- imam Ali Eddaoudi, die zich in het verleden negatief had uitgelaten over toenmalig premier Balkenende en de missie in Uruzgan. Bouzerda stelt in zijn brief dat het besluit om aan een oorlog deel te nemen niet mag berusten op louter politieke overwegingen. Bewust deserteren is daarom volgens Bouzerda ‘niet alleen moreel verantwoord, maar een democratische plicht in bepaalde omstandigheden.’ De mensen die zich nu druk maken over de kwestie Eddaoudi zouden zich moeten richten op wat hij ‘het echte drama’ noemt; de bezetting van Afghanistan.²¹⁴

²¹² Kader Abdolah, ‘In de wielen van de oorlogsmachine’ (14 april 2009) *de Volkskrant*

²¹³ Vier op de tien wil weg uit Uruzgan (14 april 2009) *de Gelderlander*

²¹⁴ A. Bouzerda (voorzitter AEL Nederland) ‘Bezetting van Afghanistan is het echte drama’ – Brief van de dag (15 april 2009) *de Volkskrant*

3.7.3 Algemene Indruk

Het sneuvelen van Azdin Chadli leverde afgezien van vragen over de beveiliging van Kamp Holland vooral discussie op over zijn afkomst. Met name op fora werd hevig gediscussieerd over de afkomst van Chadli en hier werd in *de Volkskrant* om die reden een artikel aan gewijd. Sommige mensen vonden het raar dat de afkomst van Chadli niet genoemd werd; alsof het in een positieve context ineens een Nederlander was, waar in een negatieve context zijn (half Marokkaanse) afkomst waarschijnlijk wél genoemd zou zijn. Verder werd er eigenlijk niet zo heel veel over de missie en de gesneuvelde geschreven. *De Gelderlander* gaf wel veel achtergrondinformatie; Chadli was afkomstig uit het verspreidingsgebied van deze krant. Sinds het sneuvelen van Schouwink en Van Uhm werden door Defensie portretten van de gesneuvelden vrijgegeven, zo ook bij Chadli. Veel andere foto's zijn er niet van hem verschenen.

3.8 Kevin van de Rijdt en Marc Leijsen

September 2009 De eerste dode van de Special Forces

‘Nederland voert oorlog in Afghanistan en soldaten, zegt een militair Engels handboek, zijn er om te schieten en beschoten te worden’²¹⁵

Op zes september 2009 kwam bij een vuurgevecht in de omgeving van Deh Rawod de 26-jarige Kevin van de Rijdt om het leven. Van de Rijdt was korporaal bij het Korps Commandotroepen en was de eerste commando die in Uruzgan om het leven kwam. Hij maakte onderdeel uit van een speciale eenheid, Task Force 55, die bestond uit commando's en mariniers. Van de Rijdt was de twintigste Nederlander die in Afghanistan omkwam sinds het begin van de missie. Door de verkiezingen die in Afghanistan plaatsvonden en de extra troepen die in verband daarmee in de regio waren ingezet was het op dat moment onrustig in Uruzgan.

Één dag later, op zeven september, kwam nog een Nederlander om; de 44-jarige sergeant-majoor Mark Leijsen van de genie uit Wezep werd het slachtoffer van een *Improvised Explosive Device* (IED) bij de vooruitgeschoven post Tabar in Deh Rashan. Hij begeleidde daar Afgaanse militairen. Drie van zijn collegae en een Afgaanse tolk raakten gewond. Leijsen was al voor de derde keer in Uruzgan. Toen in 2007 een hoogspanningskabel in de Bommelerwaard beschadigd raakte door een Apache-helikopter was hij overigens als commandant van de genietroepen nog landelijk in het nieuws geweest.

Wéér sneuvelen er twee Nederlanders vrijwel tegelijkertijd. Na Van de Rijdt en Leijsen zouden er in 2010 nog drie Nederlanders sneuvelen; op zeventien april reden de mariniers Jeroen Houweling en Marc Harders met hun voertuig op een IED en op 22 mei trof korporaal Luc Janzen hetzelfde noodlot. Toen stond echter al vast dat de missie niet zou worden verlengd. De discussie hierover had in februari 2010 geleid tot de val van het kabinet.

Afgezien van de verkiezingen, die tot veel berichtgeving in de media leidden, was enige dagen eerder een tankwagen gebombardeerd door het Duitse leger in de provincie Kunduz. Hierbij was een groot aantal burgers om het leven gekomen. Ook dit leidde tot een toename in de berichtgeving over Uruzgan.

²¹⁵ Jan Paalman, ‘Oorlog is gruwelijk’ (11 september 2009) *de Gelderlander*

3.8.1 Positieve berichten

De Volkskrant publiceerde op 8 september een artikel waarin commandant Mart de Kruif aan het woord kwam.²¹⁶ Ondanks de verkiezingsfraude was de hoop gevestigd op goed bestuur in Afghanistan en de Nederlanders leverden daar door hun aanpak een goede bijdrage aan. De Kruif benadrukte dat een militaire operatie in twee dagen gepland kan worden, maar dat de follow-up een kwestie was van lange adem. De Taliban zouden door hun terreur uiteindelijk alleen maar meer tegenstanders krijgen, aldus De Kruif. Op die dag verscheen nog een artikel in dezelfde krant waarin de slachtofferhypothese besproken werd, evenals het verschijnsel dat de steun voor de missie weliswaar afbrokkelde, maar dat de waardering voor de Nederlandse militairen juist toenam.²¹⁷ De auteurs kwamen tot de volgende conclusie:

Het incasseringsvermogen van de Nederlandse samenleving blijkt groter dan gedacht. Ondanks dieptepunten, waarbij Nederlandse soldaten omkwamen door eigen vuur, of de dood van de zoon van de Commandant der Strijdkrachten. Tot nu toe overheerst het motto op de voorkant van het Nederlandse paspoort: Je maintiendrai.

Op 9 september liet ook Ko Koliijn zich in *Metro* positief uit over de missie; dat er nu twee doden gevallen waren in twee dagen tijd zei volgens hem niets over het succes van de missie; daarvóór was er immers 6 maanden lang niets gebeurd.²¹⁸ Hij kreeg daarin bijval van Wim van den Burg van de militaire vakbond AFMP. Dat Leijssen sneuvelde in ‘nieuw’ gebied gaf aan dat het invloedsgebied van de Nederlanders zich uitbreidde. Op dezelfde dag ging het in het redactioneel commentaar van *de Volkskrant* onder andere over het geringe aantal slachtoffers dat de Nederlanders in vergelijking met andere landen te verwerken gekregen had. Daarin stond ook te lezen: “Vooral de Britten hebben het zwaar te verduren, met als gevolg dat er in Groot Brittannië steeds meer vraagtekens worden gezet bij nut en noodzaak van de missie”.²¹⁹ Er werd dus een directe link gelegd tussen slachtoffers en het afnemen van steun voor de missie. Ook werd er in het redactioneel commentaar in deze krant gesteld dat het Westen niet steeds in de stress moet schieten en als er iets misgaat en niet de indruk moet wekken vooral bezig te zijn met een exit-strategie.²²⁰

²¹⁶ (8 september 2009) *de Volkskrant*

²¹⁷ Waarom blijven we in ‘die zandbak’? (8 september 2009) *de Volkskrant*

²¹⁸ Nederland handhaaft beleid in Afghanistan (9 september 2009) *Metro*

²¹⁹ Zaai geen twijfel - redactioneel commentaar (9 september 2009) *de Volkskrant*

²²⁰ ibidem

Prins Willem Alexander was op 8 september 2008 in New York en in zowel *de Volkskrant* en *de Telegraaf* werd de volgende dag (een deel van) diens speech geciteerd, waarin hij zei trots te zijn op het Nederlandse leger en er van overtuigd te zijn dat de Nederlandse militaire missie in Uruzgan op het juiste spoor zat. Ook Hilary Clinton liet zich daarbij lovend uit; “We vechten schouder aan schouder en sterven zij aan zij”.²²¹

De Gelderlander zette op 10 september de uitslag van een enquête in de krant waarvan de stelling luidde: ‘Weggaan uit Afghanistan zou laf, kortzichtig en egoïstisch zijn’; een meerderheid van de respondenten (59%) was het hier mee eens.²²² Op de forumpagina van *de Volkskrant* stond op die dag een ingezonden brief waarvan de inhoud luidde:

Onder de titel volksverlakkerij schrijft Bert Wagendorp zijn frustraties van zich af over de twee Nederlandse militairen die recent gedood zijn. De boodschap is wegwezen. Onder de kop ‘Zaai geen twijfel’ heeft de commentator van *de Volkskrant* een tegengestelde opvatting. Dat is democratie. En dat is precies wat de Taliban niet wil. Ik ben daarom voor de aanwezigheid van de NAVO in Afghanistan omdat ik mijn kleinkinderen niet wil laten richten door fanatici.²²³

De Volkskrant deed op 11 september verslag van een bijeenkomst die door Defensie georganiseerd werd voor journalisten.²²⁴ Het ging daarbij met name om alle maatregelen die getroffen werden om burgerslachtoffers te voorkomen. Dit was na het Duitse fiasco met de tankwagen immers een belangrijk onderwerp van discussie geworden. Op 16 september verscheen in dezelfde krant ook nog een opiniestuk met de strekking dat de Nederlandse aanwezigheid in Afghanistan in de eerste plaats op eigenbelang is gebaseerd; “opdat Jan en Kees in alle rust hun biertje op ’t terras kunnen blijven drinken.”²²⁵

²²¹ Vrijheid, tolerantie, innovatie en de tulp (9 september 2009) *de Volkskrant* en Baken van vrijheid en diversiteit (9 september 2009) *de Telegraaf*

²²² *de Gelderlander*, 10 september, zonder titel

²²³ ‘Democratie’ - ingezonden brief (n.n., 10 september 2009) *de Volkskrant*

²²⁴ Geen duidelijkheid, geen actie (11 september 2009) *de Volkskrant*

²²⁵ Haroon Parvani, ‘Wij zitten in Afghanistan uit eigenbelang’ (16 september 2009) *de Volkskrant*

3.8.2 Negatieve berichten

Op 8 september plaatste *de Telegraaf* een ingezonden brief waarvan de schrijver het duidelijk niet eens was met de aangekondigde bezuinigingen; “om geldverslindende hobbies zoals de kansloze missie in Afghanistan te kunnen blijven betalen.”²²⁶ Bert Wagendorp schreef een dag later een column in *de Volkskrant* waarin ook hij, mede naar aanleiding van de zo frauduleus verlopen verkiezingen in Afghanistan, zijn ongenoegen en gebrek aan geloof in een goede uitkomst uitte over de missie;

De Amerikanen kunnen nog twintigduizend troepen extra naar Afghanistan sturen, desnoods nog vijftigduizend of zelfs honderdduizend. Het aantal bumperstickers mag hier verdubbelen en Eimert van Middelkoop mag ons nog 1.001 keer bezweren dat ‘het de goede kant op gaat’: deze oorlog gaat niet goed aflopen.²²⁷

Ook het redactioneel commentaar in *de Telegraaf* van 9 september was weinig positief; er zou een doeltreffende strategie ontbreken en van overtuigend opbouwwerk leek nauwelijks sprake te zijn. De commentator adviseerde het kabinet dan ook goed na te denken over een eventuele verlenging van de missie na 2010.²²⁸

Een dag later stond ook in *de Gelderlander* het nieuws dat het merendeel van de Nederlandse bevolking de missie niet steunde.²²⁹ Overigens was uit diezelfde enquête naar voren gekomen dat de Nederlandse soldaten wél op steun van de meerderheid van de bevolking kon rekenen. Op 11 september verscheen in dezelfde krant een stuk van generaal-majoor b.d. Van Vuren, met als veelzeggende titel ‘Westen in spagaat in uitzichtloze oorlog’.²³⁰ De spagaat waar Van Vuren op doelde is gelegen in het feit dat je niet kunt opbouwen zonder te vechten, maar dat vechten leidt tot dalende steun onder de lokale bevolking, die nou juist zo hard nodig is om constructief te kunnen opbouwen.

In *de Telegraaf* verscheen op 12 september een bericht getiteld ‘bumperstickers kleven niet meer na acht jaar’. Ook dit ging over de afbrokkelende steun voor de missie;

²²⁶ G. Zeebrechts (Asten) – ingezonden brief (8 september 2009) *de Telegraaf*

²²⁷ Bert Wagendorp, ‘Volksverlakkerij’ (9 september 2009) *de Volkskrant*

²²⁸ Missie -redactioneel commentaar (9 september 2009) *de Telegraaf*

²²⁹ Zorgen NAVO-baas over afbrokkelende steun missie- Grote landen EU: top Afghanistan gewenst (10 september 2009) *de Gelderlander*

²³⁰ A.J. van Vuren, ‘Westen in spagaat in uitzichtloze oorlog’ (11 september 2009) *de Gelderlander*

Kiezers stellen een legitieme vraag aan de politiek; we zien tientallen van onze mensen sneuvelen, besteden miljarden aan een militaire missie en wederopbouw, en wat is na acht jaar het resultaat? (...) het zou nog wel eens veertig jaar kunnen gaan duren.²³¹

En in diezelfde krant in een artikel in de reiskrant stond nog dat de hele Tweede Kamer meer steun zou zoeken bij de bevolking voor een ‘welhaast uitzichtloze missie’ in Afghanistan.²³² Op de pagina ‘Wat u zegt’ stond de uitslag van een enquête die onder de lezers gehouden was. De uitkomst daarvan was dat 57% van de lezers vond dat de troepen direct moesten worden teruggetrokken. De missie werd in de vraagstelling in het kader van de *War on Terror* geplaatst, en in die context vond 52% van de lezers 21 doden teveel. Ook vond 64% de provincie Oeroezgan ‘te gevaarlijk voor een opbouwmissie’.²³³

Op 14 september werd deze negatieve tendens nog versterkt door een interview met Wim van den Burg van de militaire vakbond AFMP/FNV die de missie ter discussie stelde, mede naar aanleiding van de manier waarop de verkiezingen verlopen waren;

Er staan dagelijks levens van landgenoten op het spel om de uiterst dubieuze regering van president Karzai te steunen die het islamitische land teruggedrijft naar de middeleeuwen.²³⁴

En ook hier weer de opmerking dat de militairen weliswaar nog de volledige steun van de bevolking genieten, maar dat het missiedoel steeds verder vertroebeld raakte. ‘Onze regering moet zich afvragen of dit nou het doel was waarvoor 21 Nederlandse militairen moesten sneuvelen’.

De uitspraken van Wim van den Burg werden de volgende dag nog herhaald in *de Gelderlander* en *Metro*.²³⁵ Omdat de vakbond van onder andere Staatssecretaris van Defensie Jack de Vries het verwijt kreeg de manschappen af te vallen werd hier nog aan toegevoegd dat er zeker geen sprake van was dat de AFMP de handdoek in de ring gooide, maar dat zij als vakbond de maatschappelijke plicht had bij te dragen aan de discussie over nut en noodzaak van de missie, juist omdat de levens van Nederlandse militairen op het spel stonden.

²³¹ Bumperstickers kleven niet meer na acht jaar (12 september 2009) *de Telegraaf*

²³² Jos van Noord, ‘Pief, paf, poef’ (12 september 2009) *de Telegraaf*

²³³ ‘Wat u zegt’ (12 september 2009) *de Telegraaf*

²³⁴ Soldatenbond stelt missie ter discussie; ‘Afghaanse president pleegt fraude en onderdrukt vrouwen’ (14 september 2009) *de Telegraaf*

²³⁵ Kritiek op missie in Uruzgan ‘gevoelig’ (15 september 2009) *de Gelderlander* en Wrijving over missie (15 september 2009) *Metro*

In *Metro* stond bovendien een ingezonden brief van een lezer die de vraag stelde welke belangen Nederland nou eigenlijk had bij Afghanistan, en of de Nederlanders daar niet alleen maar heengegaan waren omdat de Amerikanen dat graag wilden.²³⁶

Het redactioneel commentaar in *de Telegraaf* ging op 15 september ook weer over de uitspraken van de voorzitter van de AFMP en de kritiek die hij daarop gekregen had vanuit Den Haag.²³⁷ Volgens de commentator werd daarbij teruggerepen op een oude truc, kritiek gelijkstellen aan gebrek aan loyaliteit, terwijl de uitspraken van Van den Burg juist de gevoelens van ‘een groot deel van de Nederlandse samenleving’ zouden verwoorden. ‘De militairen zouden pas echt in de steek gelaten worden als niemand meer naar ze zou luisteren.’

Tussen de ingezonden brieven stond op 16 september ook nog de reactie van de oud-president van de AFMP, Rob Joustra: ‘(...) voor oorlog tegen de Taliban is onze defensieve krijgsmacht niet uitgerust, zodat er onnodig veel doden vallen’.²³⁸

3.8.3 Algemene indruk

Ten tijde van het sneuvelen van Van de Rijdt en Leijssen waren de verkiezingen in Afghanistan net afgelopen. Daarbij was sprake van ongekende fraude. Zoals Bert Wagendorp schreef: ‘Veertien stemmen per kiezer, beter bewijs van de democratische honger ter plekke is niet te vinden.’²³⁹ Dit gaf aanleiding om nog kritischer naar de missie te kijken dan al gebeurde; waar doe je het dan nog voor? Ook het Duitse bombardement op een tankwagen waarbij vele burgerslachtoffers gevallen waren was niet bepaald positief ontvangen. Binnen deze context liggen doden waarschijnlijk extra gevoelig. Er werd dan ook zeer negatief over de missie geschreven, vooral in *de Telegraaf* nadat de militaire vakbond bij monde van AFMP-voorzitter Wim van den Burg in diezelfde krant kritiek had geuit.

²³⁶ H. van Woerden (Zoetermeer) ‘Wanneer zeggen we nee tegen VS?’: ingezonden brief (15 september 2009) *Metro*. Dit is overigens dezelfde briefschrijver die ook na het sneuvelen van Schouwink en van Uhm een brief naar *Metro* zond (23 april 2008; ‘we hebben niets te zoeken in Afghanistan’)

²³⁷ Loyaal - redactioneel commentaar (15 september 2009) *de Telegraaf*

²³⁸ R. Joustra, oud-president ‘ons belang’ Kon.Ver. van Militairen (nu AFMP), ‘Oeroezgan’ – ingezonden brief (16 september 2009) *de Telegraaf*

²³⁹ Bert Wagendorp, ‘Volksverlakkerij’ (9 september 2009) *de Volkskrant*

4. Analyse

In de voorgaande paragrafen is een beeld geschetst van de berichtgeving in de kranten, zonder teveel op de details in te gaan of hier verdere conclusies aan te verbinden. Die volgen in dit hoofdstuk, evenals een aantal algemene observaties met betrekking tot de verschillende kranten en de berichtgeving in het algemeen.

4.1 De berichtgeving

Per krant waren er tamelijk grote verschillen in de manier waarop er over de missie geschreven werd. Het feit dat *de Telegraaf* vaak de nadruk legde op ‘onze jongens’ is al eerder vastgesteld. Ook de manier waarop er over de slachtoffers geschreven werd verschilde, evenals het woordgebruik. De eerste berichten die bij elke dode binnenkwamen waren echter bij allemaal vrijwel identiek en waarschijnlijk direct afkomstig van het Ministerie van Defensie.

De Telegraaf besteedde veel ruimte aan de persoonlijke achtergronden en interviews met nabestaanden van de slachtoffers en het redactioneel commentaar ging vaak over ‘Oeroezgan’. Hoewel dit gepaard ging met de meest dramatische toonzetting van de vier kranten is de berichtgeving over de missie over het algemeen niet negatiever dan bij anderen. Dramatiek en heroiek lagen in deze krant het dichtst bij elkaar. Bovendien kwamen de lezers vaak aan het woord, maar van ingezonden opiniestukken was hier geen sprake.

Metro publiceerde voornamelijk korte nieuwsartikelen. Na het sneuvelen van Timo Smeehuijzen verscheen op 26 juni een groot artikel over de zelfmoordaanslag die hem het leven had gekost en ook over de slag bij Chora werd veel en zichtbaar geschreven, maar over het algemeen was de toonzetting zakelijk.²⁴⁰

De Volkskrant gaf door de achtergrondartikelen (met name van Deedee Derksen die als onafhankelijke [niet embedded] journalist vanuit Kabul verslag deed) het meest genuanceerde beeld van de situatie in Afghanistan in het algemeen en daarnaast was er veel ruimte voor opiniestukken, wat zowel een aantal uitgesproken positieve- als negatieve artikelen opleverde. Ten tijde van het sneuvelen van Cor Strik werd er door *de Volkskrant* ineens heel veel ruimte geschonken aan persoonlijke verhalen, interviews met nabestaanden

²⁴⁰ Afghanistan: ‘Het was erop of eronder’ (25 juni 2007) en ‘Aanslag deels mislukt’ (26 juni 2007) *Metro*

en een reportage vanaf de voetbalclub. Bij de overige slachtoffers was daar veel minder sprake van.

Bij *de Gelderlander* bepaalde het feit of iemand uit het verspreidingsgebied van de krant afkomstig was voor een groot deel de hoeveelheid aandacht die aan de nabestaanden en persoonlijke achtergronden van de gesneuvelde besteed werd. Bij het sneuvelen van Jos Leunissen bijvoorbeeld verschenen er veel interviews met burens en kennissen.²⁴¹ Vijf van de Nederlanders die omkwamen in Uruzgan waren overigens uit Gelderland afkomstig en een zesde was er geboren en werd er begraven. Daarmee was Gelderland de provincie waar de meeste gesneuvelden vandaan kwamen.²⁴² In *de Gelderlander* was er eveneens ruimte voor opiniestukken, hoewel deze minder frequent verschenen dan in *de Volkskrant*.

De objectiviteit van de verslaggeving heeft gedurende de gehele looptijd van de missie ter discussie gestaan (en dan vooral in *de Volkskrant*), gezien het feit dat het voor journalisten gevaarlijk was om niet-embedded in Afghanistan hun werk te doen en het enige alternatief was dat Defensie hun artikelen las en in een enkel geval censureerde voordat deze gepubliceerd werden.²⁴³ *De Telegraaf* bekeek de censuur door Defensie overigens van de zonnige kant en stelde dat het niet anders kon en van belang was voor de veiligheid van de troepen.²⁴⁴ Het resultaat was dat vrijwel alles wat er over de missie in Uruzgan in het nieuws kwam óf van Defensie, óf van de OEF- of ISAF-woordvoerders afkomstig was. De zeldzame telefoontjes van de Taliban naar een nieuwszender werden over het algemeen met een flinke korrel zout genomen, met name waar het het aantal slachtoffers aan Taliban-zijde betrof. De onderwerpen van de berichtgeving over de missie waren dus behoorlijk eenzijdig, omdat de bronnen dat ook waren.

In het algemeen was de berichtgeving eigenlijk niet heel uitgesproken van aard. Hoewel er natuurlijk opiniestukken verschenen waarin de auteur zich wel concreet vóór of tegen de missie uitsprak konden in dezelfde krant op het zelfde moment ook tegengestelde dingen over de missie staan. Ook wanneer er relatief veel negatieve berichten in de kranten verschenen waren uitgesproken negatieve berichtkoppen een zeldzaamheid en het aantal ingezonden brieven met een negatieve strekking was beperkt. Er verschenen wel een bij ieder

²⁴¹ 'Uruzgan: militair uit Duiven sneuvelt' en 'Jos was sfeermaker en op en top militair' (19 juni 2007), 'Stormvloed aan reacties na dood in Afghanistan van de Duivense sergeant-majoor' (20 juni 2007), Vrouw bedankt voor het medeleven (21 juni 2007) *de Gelderlander*

²⁴² Weijdt, Ten Brinke, Van Uhm, Groen en Leunissen kwamen uit Gelderland, Donkervoort is hier geboren en begraven maar woonde ten tijde van zijn overlijden in Veghel, Noord Brabant. Dennis van Uhm woonde in Nijmegen, maar omdat dit de zoon van de CDS betrof is er over hem weinig persoonlijks verschenen, afgezien van wat zijn vader over hem vertelde.

²⁴³ onder andere in 'Defensie belooft grote openheid' (1 augustus 2006) *de Volkskrant*

²⁴⁴ Steun – redactioneel commentaar (1 augustus 2006) *de Telegraaf*

slachtoffer meerdere berichten over het aantal mensen dat (digitale) condoleanceregisters tekende, met cictaten daaruit.

De verhalen werden mettertijd steeds persoonlijker en er werd sinds maart 2008 door Defensie bij de bekendmaking ook direct een foto van de gesneuvelde openbaar gemaakt. Overigens was dat geen overbodige luxe want op de meest gebruikte foto van Cor Strik bevindt hij zich duidelijk op een feestje of in de kroeg en dat staat niet erg professioneel.²⁴⁵

In één krantenartikel werden soms zowel positieve als negatieve dingen over de missie gezegd. In *de Telegraaf* kwam het bijvoorbeeld een paar keer voor dat er in hetzelfde stuk iets negatiefs werd geschreven over de missie, maar de lezer vervolgens wel opgeroepen werd vooral de troepen te blijven steunen. Alle ‘losse’ positieve, negatieve en neutrale stukjes tekst en opmerkingen zijn voor dit onderzoek geteld. In sommige artikelen komen die dus alledrie voor.

Artikelen over opiniepeilingen met titels als ‘dalende steun’ of ‘meerderheid tegen’ zijn als negatief geclassificeerd. Daarnaast is geteld hoe vaak er überhaupt iets over de gesneuvelden geschreven werd, dus hoe groot de kans was dat de lezer in de tien dagen na het sneuvelen de krant opensloeg en iets over de dode te zien kreeg. Hier vallen dus ook alle artikelen waarin nabestaanden geïnterviewd werden, overzichtslijstjes met gesneuvelde Nederlanders tot op dat moment en de artikelen over de toedracht van het sneuvelen onder.

De resultaten zijn in onderstaande tabellen verwerkt. In deze tabellen zijn tevens het aantal relevante opmerkingen (positief – negatief – neutraal) per gesneuvelde bijelkaar opgeteld en gedeeld door het aantal kranten dat in totaal in de betreffende periode van tien dagen verscheen.²⁴⁶ Dit om een idee te geven van de kans die een lezer had om, wanneer hij of zij de krant zou lezen, iets positiefs of negatiefs over de missie tegen te komen, maar vooral om de verschillende perioden met elkaar te kunnen vergelijken. Ook is gekeken naar het aantal dagen waarover de berichtgeving (over de slachtoffers, positief, negatief of neutraal) in de kranten verscheen. Er kan bijvoorbeeld in een bepaalde krant een flink aantal negatieve artikelen verschijnen op één dag, maar op de overige dagen vrijwel niets en dat kan het beeld vertekenen.²⁴⁷

²⁴⁵ Deze foto is door *de Telegraaf* waarschijnlijk ergens van internet gehaald

²⁴⁶ Bij Smeehuijzen en Leunissen gaat het om een totaal van 13 dagen. Bij Van de Rijdt en Leijzen waren dat er 11.

²⁴⁷ Overigens zijn om de ruimte te beperken zowel de namen van de kranten als van de gesneuvelden ingekort; M-V-G-T staat voor *Metro, Volkskrant, Gelderlander* en *Telegraaf*, vTvB zijn Van Twist en Van Boxtel, Strik spreekt voor zich, SmL zijn Smeehuijzen en Leunissen, SP zijn Schol en Poortema, SvU zijn Schouwink en Van Uhm, Chadli spreekt ook voor zich en tot slot staat vdRL voor Van de Rijdt en Leijzen.

tabel 2: aantal keren per gesneuvelde/ per krant en het gemiddelde over het totaal aantal verschenen kranten dat er iets positiefs over de missie geschreven werd

Positief	M	G	T	V	Totaal	Kranten	Verhouding	Dagen
VTvB	0	2	2	2	6	36	0,17	4 /10
Strik	0	1	1	3	5	32	0,16	4 /10
SmL	2	3	3	2	10	44	0,22	7 /13
SP	0	0	2	2	4	32	0,13	4 /10
SvU	1	1	2	2	6	32	0,19	5 /10
Chadli	0	1	1	2	4	36	0,11	4 /10
VdRL	1	1	2	5	9	37	0,24	6 /11
Totaal	4	9	13	18	44			

tabel 3: aantal keren per gesneuvelde/ per krant en het gemiddelde over het totaal aantal verschenen kranten dat er iets negatiefs over de missie geschreven werd:

Negatief	M	G	T	V	Totaal	Kranten	Verhouding	Dagen
VTvB	1	4	3	3	11	36	0,31	5 /10
Strik	2	1	3	2	8	32	0,25	5 /10
SmL	2	7	3	6	18	44	0,41	11/13
SP	1	0	2	2	5	32	0,16	5 /10
SvU	1	3	7	4	15	32	0,47	8 /10
Chadli	0	2	1	3	6	36	0,17	5 /10
VdRL	2	3	6	2	13	37	0,35	8 /11
Totaal	9	20	25	22	76			

tabel 4: aantal keren per gesneuvelde/ per krant en het gemiddelde over het totaal aantal verschenen kranten dat er neutrale informatie over de missie gegeven werd:

Neutraal	M	G	T	V	Totaal	Kranten	Verhouding	Dagen
VTvB	7	3	3	5	18	36	0,50	9 /10
Strik	3	3	1	3	10	32	0,31	5 /10
SmL	3	5	3	4	15	44	0,34	7 /13
SP	0	2	2	5	9	32	0,28	6 /10
SvU	1	4	4	5	14	32	0,44	7 /10
Chadli	0	3	2	2	7	36	0,19	6 /10
VdRL	2	5	1	4	12	37	0,32	7 /11
Totaal	16	25	16	28	85			

tabel 5: aantal keren per dode/ per krant en het gemiddelde over het totaal aantal verschenen kranten dat er iets over de gesneuvelde militair geschreven werd

Doden	M	G	T	V	Totaal	Kranten	Verhouding	Dagen
VTvB	1	1	3	4	9	36	0,25	6 /10
Strik	4	4	4	3	15	32	0,47	6 /10
SmL	1	6	2	4	13	44	0,30	8 /13
SP	4	4	6	6	20	32	0,63	9 /10
SvU	4	5	6	4	19	32	0,59	8 /10
Chadli	2	3	4	3	12	36	0,33	6 /10
VdRL	4	3	4	2	13	37	0,35	6 /11
Totaal	20	26	29	26	101			

Het eerste dat bij het bestuderen van de tabellen opvalt is dat er in alle gevallen vaker uitgesproken negatieve dan positieve dingen geschreven werden. Het totale aantal negatieve opmerkingen in berichten is ook veel groter (44 positief om 76 negatief). Dat neutrale informatie overheerst ligt voor de hand. Hier moet wel bij aangetekend worden dat negatieve berichtgeving veel makkelijker als zodanig te herkennen is dan positieve berichtgeving. Veel neutrale informatie neigt eerder naar positief dan naar negatief maar is niet als zodanig in dit onderzoek meegenomen. Een woord als ‘helpen’ klinkt bijvoorbeeld positief maar kan heel goed in een verder neutraal artikel zijn opgenomen, dat vervolgens dus als zodanig wordt geclassificeerd. Een woord als ‘verpesten’ is daarentegen duidelijk negatief. Het is wel goed dit in het achterhoofd te houden bij het bekijken van de resultaten.

Er werd veel neutrale informatie gegeven na het sneuvelen van Van Twist en Van Boxtel, bij aanvang van de missie, en na het sneuvelen van Chadli werd er juist heel weinig geschreven. Bij Schol en Poortema liggen de positieve en negatieve cijfers het dichtst bij elkaar, terwijl bij Van Twist en Van Boxtel en Smeehuijzen en Leunissen de kans twee keer zo groot was om in een van de kranten iets negatiefs dan iets positiefs te lezen. Bij Schouwink en Van Uhm was die kans zelfs bijna tweeëneenhalf keer zo groot.

Voor wat betreft de kans dat de lezer zich met informatie over het slachtoffer geconfronteerd zag lijkt er sprake te zijn van een piek ten tijde van het sneuvelen van Schol en Poortema en Schouwink en van Uhm, dus in het voorjaar van 2008. Het sneuvelen van deze militairen is dus in ieder geval heel zichtbaar geweest, hoewel zeker in het geval van Schol en Poortema de berichtgeving niet uitgesproken positief of negatief te noemen is.

Op basis van bovenstaande cijfers lijkt de conclusie gerechtvaardigd dat er geen sprake was van een toename van negatieve berichtgeving naarmate er meer doden vielen. Per geval wisselde zowel de hoeveelheid berichten als de toonzetting en van duidelijke opwaartse of neerwaartse trend was geen sprake. Dus ligt de conclusie voor de hand dat de slachtofferhypothese in dit geval niet opgaat, of dat deze althans niet in de berichtgeving weerspiegeld wordt. Of het toenemend aantal slachtoffers wel van invloed was op de publieke opinie moet uit de peilingen blijken, die hieronder worden besproken.

4.2 De peilingen

Gedurende de looptijd van de missie werden er door meerdere instanties opiniepeilingen gehouden over de populariteit van de missie in Uruzgan. Hoewel de vraagstelling uiteraard niet op alle fronten overeenkwam werd in alle gevallen wel de vraag gesteld of de respondenten de missie in Uruzgan steunden. De resultaten van deze peilingen verschenen vervolgens in de kranten, soms zelfs als kop op de voorpagina. Als mensen rationeel genoeg zijn om hun mening bij te stellen aan de hand van nieuwsfeiten valt te verwachten dat een artikel met als kop ‘Meer mensen tegen missie’ negatieve gevolgen kan hebben voor de publieke opinie omdat mensen zich eerder zullen afvragen wat er dan mis mee is. ‘Meerderheid steunt missie’ heeft naar alle waarschijnlijkheid het tegenovergestelde effect. Toch kunnen beide koppen op dezelfde cijfers gebaseerd zijn.

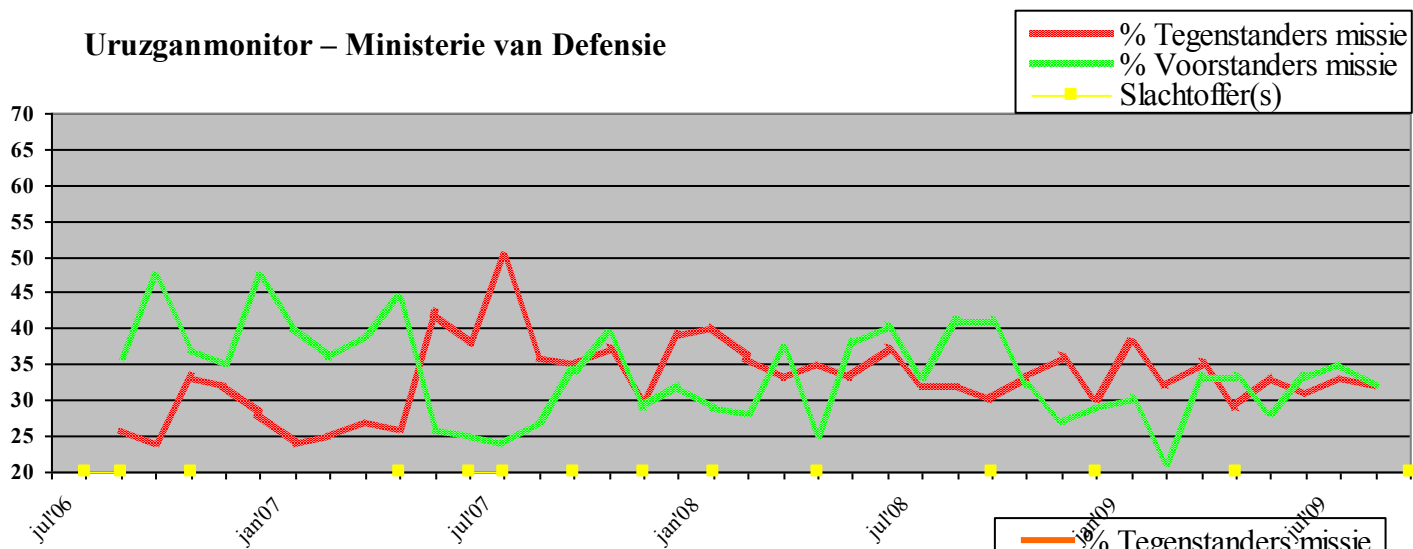
Van drie organisaties staan de uitslagen van de peilingen over de periode juni 2006 tot en met september 2009 op de volgende pagina’s. De momenten dat er onderzoek gedaan werd zijn verschillend, evenals de frequentie, maar het is wel zinvol om ze met elkaar te vergelijken omdat ze alledrie tot doel hadden de mening van het Nederlandse publiek over de missie in Uruzgan te peilen.

De gegevens in de eerste grafiek zijn afkomstig van het Ministerie van Defensie, dat iedere maand een andere groep respondenten aanschreef. In de tweede grafiek zijn de resultaten van Peil.nl verwerkt, dat eveneens steeds een wisselende groep respondenten raadpleegde. De derde grafiek geeft de resultaten van de peilingen van het EenVandaag opiniepanel weer. Dit is een min of meer vaste groep respondenten.

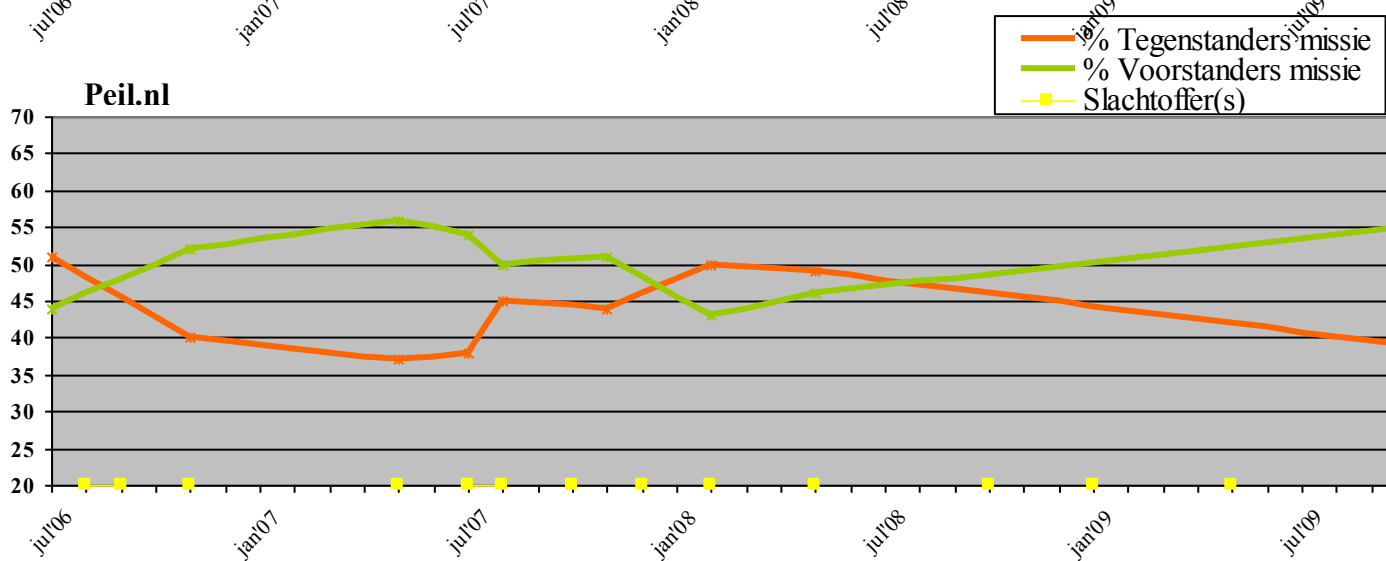
Op de horizontale as is door middel van gele blokjes aangegeven in welke maanden er Nederlanders sneuvelden in Uruzgan.²⁴⁸ In de meeste gevallen zouden de gevolgen daarvan pas in de peiling van de daaropvolgende maand zichtbaar moeten zijn. Om de verschillen in de uitkomsten van de peilingen goed met elkaar te kunnen vergelijken zijn in een vierde grafiek nog eens alle resultaten verwerkt.

²⁴⁸ Zie voor een volledig overzicht van de gesneuvelde militairen figuur 1 op pagina 37

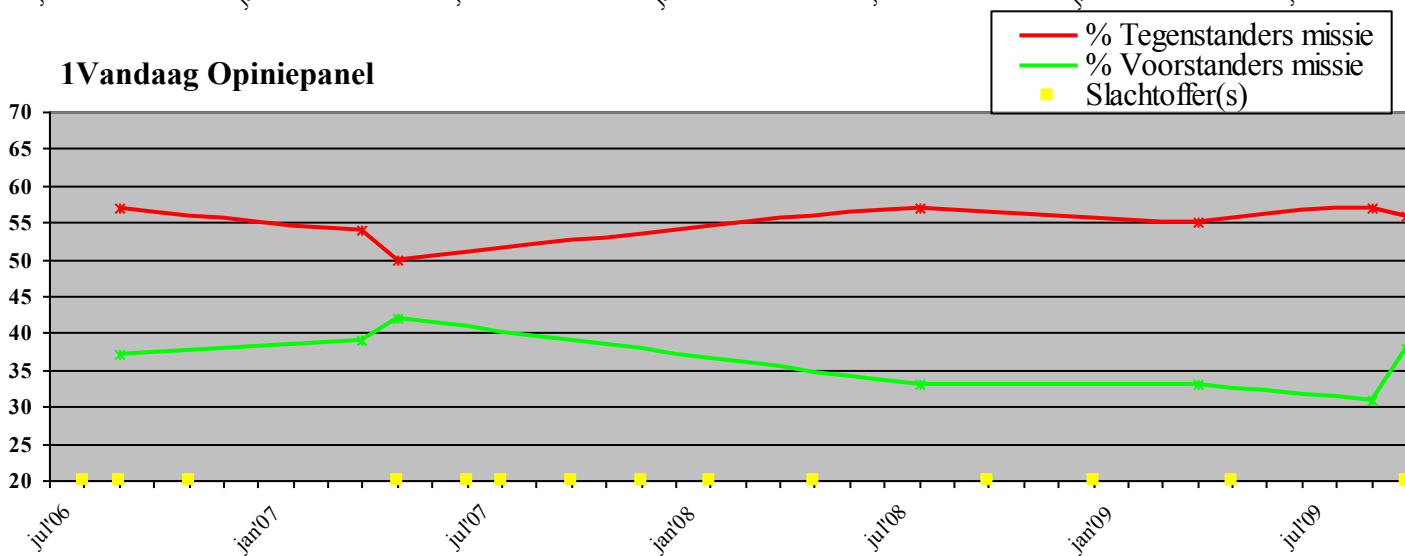
Uruzganmonitor – Ministerie van Defensie

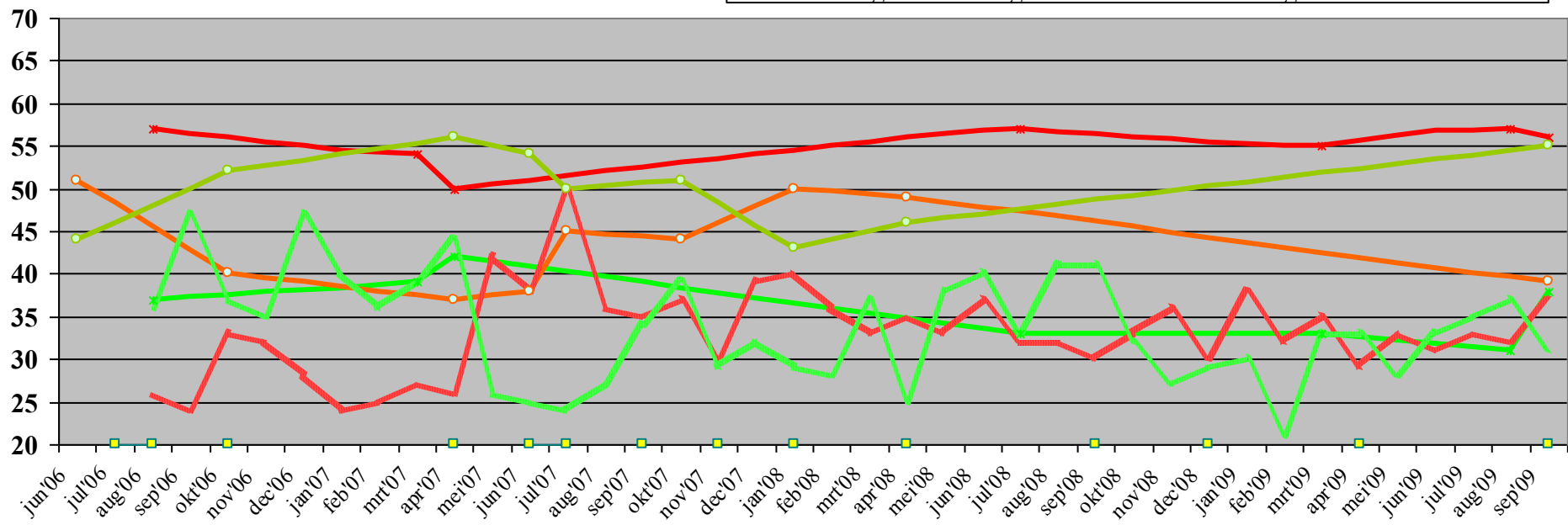
Peil.nl

1Vandaag Opiniepanel

Overzichtsgrafiek

Opvallend is dat de uitslagen zo veel van elkaar verschillen. De peilingen die iedere maand in opdracht van het Ministerie van Defensie werden uitgevoerd zouden vanwege de kwantiteit het meest betrouwbare beeld moeten schetsen. Hierin is te zien hoe mettertijd het aantal voorstanders langzaam iets daalt, terwijl het aantal tegenstanders juist iets stijgt. Beide blijven echter relatief laag. Van grote veranderingen is dan ook geen sprake, ondanks de wat grillige lijn. Het moment waarop er meer tegen- dan voorstanders zijn valt rond het sneuvelen van Azdin Chadli. Op dat moment werd er juist erg weinig over de missie geschreven.

Kijkend naar de uitslagen van het EenVandaag opiniepanel ligt de conclusie voor de hand dat mensen hun mening niet of nauwelijks wijzigen; het opiniepanel bestaat uit een min of meer vaste groep van respondenten en heeft bij aanvang van de missie vrijwel hetzelfde percentage voor- en tegenstanders als ruim drie jaar later, in september 2009. Van een ‘rationeel publiek’ in de zin dat nieuwsfeiten van grote invloed zijn op de opinie lijkt daar dus geen sprake.

Op basis van de uitslagen van deze drie peilingen is het niet mogelijk om van een duidelijke neerwaartse trend te spreken, zoals ook bij de berichtgeving het geval was. In de uitslagen van de Uruzgan Monitor is een kleine stijging van het aantal tegen- en daling van het aantal voorstanders te zien, maar dit gaat zeer gelijdelijk. De uitslagen van het EenVandaag opiniepanel blijven vrijwel gelijk en op basis van de begin- en eindcijfers zou voor wat Peil.nl betreft zelfs geconcludeerd kunnen worden dat het aantal voorstanders, hoewel in de minderheid, juist is toegenomen en het aantal tegenstanders verminderd. Daar moet wel bij worden opgemerkt dat de laatste twee ‘meetmomenten’ bij Peil.nl ver uit elkaar liggen, waardoor een wat vertekend (lineair) beeld gegeven wordt.

Een grote meerderheid van de respondenten die aan de verschillende peilingen deelnamen gaf aan een mening te hebben over de missie. Blijkbaar was deze mening zodanig gefundeerd dat hier niet snel van afgeweken werd, anders zouden er wel grotere verschuivingen zichtbaar geweest zijn. Dat wil niet zeggen dat mensen niet rationeel zijn; misschien maakten de slachtoffers wel weinig indruk omdat zowel de voor- als de tegenstanders er bij voorbaat vanuit gingen dat er doden zouden vallen.

4.3 Resultaten in het licht van eerder onderzoek

Op basis van dit onderzoek kan niet worden geconcludeerd dat de slachtofferhypothese klopt en evenmin dat de berichtgeving negatiever wordt naarmate er meer soldaten sneuvelen. Het lijkt er meer op dat mensen nauwelijks van mening veranderen en in dat geval zouden Berinsky en Druckman gelijk hebben wanneer zij stellen dat mensen zich een oordeel vormen op basis van wat ze van huis uit meegekregen hebben, op welke politieke partij ze stemmen en andere tamelijk stabiele factoren, en daarin niet snel veranderen.²⁴⁹ Zeker de uitslagen van het EenVandaag opiniepanel lijken daarop te wijzen, gezien het feit dat dit steeds ongeveer dezelfde groep respondenten betrof en daar slechts minimale veranderingen te zien waren over een periode van ruim drie jaar.

In de uitslagen van EenVandaag en de Uruzganmonitor is een kleine daling van het aantal vóór- en stijging van het aantal tegenstanders te zien, maar gezien het feit dat het daarbij om kleine percentages gaat en dit heel geleidelijk verloopt lijkt de conclusie van Gartner en Segura terecht dat de steun voor militair ingrijpen uiteindelijk altijd afneemt omdat dit op alle fronten veel kost, ook als er relatief weinig of zelfs geen doden vallen, en met name wanneer de doelstellingen niet erg concreet zijn.²⁵⁰

Dat laatste was bij de missie in Uruzgan zeker het geval; ‘een land opbouwen’ is een heel brede en moeilijk te definiëren doelstelling, waarbij het behalen van concrete successen op korte termijn vrijwel onmogelijk is. De stelling van Christopher Gelpi c.s. dat succes een doorslaggevende factor is voor het behouden van publieke steun kan in dit geval dan ook niet worden getoetst. Het militaire succes van de slag bij Chora wierp alleen maar vragen op over het gebruik van geweld bij een opbouwmissie en discussie over burgerslachtoffers.

De kritiek van de vakbond is een vorm van elitediscussie die volgens Powlick en Katz zou moeten leiden tot een afname van de steun.²⁵¹ In de peilingen is daar weinig van terug te zien. Evenmin is er sprake van een toename van steun nadat er militairen sneuvelen, hoewel dit steeds leidde tot een toename in de berichtgeving. Althaus en Coe lijken dan ook geen gelijk te krijgen met hun bewering dat een toenemende berichtgeving, positief of negatief, tot een toename van de steun zou leiden.²⁵²

²⁴⁹ A. Berinsky en J. Druckman ‘The Polls – Review; Public Opinion Research and Support for the Iraq War.’ *Public Opinion Quarterly* (lente 2007) 1-16

²⁵⁰ Gartner en Segura (1998) 280

²⁵¹ P.J. Powlick en A.Z. Katz, ‘Defining the American Public Opinion/ Foreign Policy Nexus’ *Mershon International Studies Review* 42 (1998) 29-61

²⁵² S.L. Althaus en K. Coe ‘Priming Patriots: how News Intensity and Evaluative Tone Affect Public Support for War’ *Public Opinion Quarterly* 75(1) (2011) 65-88

Of ‘ nabije ’doden een grotere impact hebben op de berichtgeving en lokale publieke opinie blijft een interessante vraag. Bij het overlijden van Leunissen stonden er veel persoonlijke achtergrondartikelen in *de Gelderlander* en was de berichtgeving het meest negatief, maar aan de andere kant geldt ook voor *de Volkskrant* dat in deze periode de meeste negatieve geluiden te horen waren. Om de stelling van Hayes en Meyers te onderzoeken zou het dus interessant zijn om de uitslagen op een regionaler niveau te bekijken.²⁵³

Het grootste deel van de informatie over de missie die in de media verscheen was afkomstig van *embedded* journalisten wier artikelen werden gelezen en in een enkel geval zelfs gecensureerd door Defensie. De berichtgeving in het algemeen was behoorlijk genuanceerd. Bovendien lijkt de publieke opinie stabiel. De conclusie lijkt dan ook gerechtvaardigd dat mensen niet bij iedere ingrijpende gebeurtenis hun mening wijzigen en dat slachtoffers worden gezien als een logisch gevolg van militair ingrijpen, anders zou de invloed van het stijgend aantal doden zichtbaarder geweest moeten zijn in de peilingen. Over de invloed van de media is in dit verband dus ook weinig te zeggen; er werd weinig uitgesproken positief of negatief geschreven en er veranderde ook weinig aan de publieke opinie. Deze twee zaken gaan weliswaar gelijk op, maar of zij elkaar beïnvloedden is op basis van dit onderzoek niet aan te tonen.

²⁵³ T.A. Myers en A.F. Hayes, ‘Reframing the Casualties Hypothesis: (Mis)Perceptions of Troop Loss and Public Opinion about War’ *International Journal of Public Opinion Research* 22, 2 (2009) 256-275

Conclusie

Het is menselijk om naar zingeving te zoeken wanneer iemand sterft en om boos te worden als dit voorkomen had kunnen worden. Daarom ligt de theorie voor de hand dat in democratieën, waar het volk invloed heeft op de politieke besluitvorming, deelname aan oorlogen die niet direct aan onze belangen gelieerd lijken te zijn niet langer worden gesteund wanneer er teveel doden vallen. In democratische termen zou dit dus inhouden dat de roep om te vertrekken zo sterk wordt dat óf de zittende regering de troepen zelf terug trekt, uit angst haar legitimiteit te verliezen, óf dat een daaropvolgende regering dit zal doen. Lang zal het in ieder geval niet duren.

Het lijkt aannemelijk dat de politiek zich deze slachtofferhypothese zodanig eigen gemaakt heeft dat dit een 'self fulfilling prophecy' geworden is. Of zij klopt is een tweede. De stelling van Gartner en Segura dat het niet zozeer de slachtoffers alswel de totale kosten van de oorlog zijn die uiteindelijk funest zijn voor de steun ligt misschien wel dichterbij de waarheid.

De Nederlandse regering had er waarschijnlijk beter aan gedaan van het begin af aan duidelijk te maken dat het risico bestond dat er gevochten zou worden in Afghanistan; dit was namelijk vrijwel onvermijdelijk. De Nederlandse soldaten werden ingezet in één van de gevaarlijkste provincies van Afghanistan en hoewel het doel uiteraard was om het er veiliger te maken voor de bevolking en inderdaad aan (weder-)opbouw te doen, nam de Nederlandse regering een groot risico door het geweldsaspect van de missie volledig naar de achtergrond te schuiven. Dat wil niet per se zeggen dat de steun voor de missie daarbij in het geding was, maar wel de geloofwaardigheid van de regering, uitgaande van het idee dat het slechter is voor de publieke opinie wanneer het volk het gevoel krijgt voorgelogen te zijn (of dat de waarheid te ver is opgerekt) dan wanneer het van het begin af aan duidelijk was geweest dat het gebruik van geweld niet te vermijden was.²⁵⁴

Daar staat tegenover dat het nog maar de vraag is of de missie er überhaupt gekomen zou zijn als van het begin af aan duidelijk was geweest dat er mogelijk gevochten zou gaan worden en dat Nederlandse soldaten ook in andere provincies konden worden ingezet, met alle gevaren van dien. En dat bewijst opnieuw de kracht van de slachtofferhypothese; er zou misschien wel nooit een politiek akkoord bereikt zijn als het risico op doden te groot geacht werd.

²⁵⁴ M.A. Baum en P.B.K. Potter 'The Relationship between Mass Media, Public Opinion and Foreign Policy: Toward a Theoretical Synthesis' *Annual Review of Political Science* 11 (2008) 39-65

Er is geen reden om aan te nemen dat het besluit van vicepremier Wouter Bos om in februari 2010 uit de regering te stappen, omdat men het niet eens kon worden over een verlenging van de missie in Uruzgan, gebaseerd was op een sterk gedaalde steun voor de missie. Dit blijkt althans niet uit de cijfers. Ook was er niet net nog iemand gesneuveld, een gegeven dat overigens sowieso geen directe daling van de populariteit inhoudt, zoals gebleken is uit opiniepeilingen over de jaren. De slachtofferhypothese lijkt dus niet op te gaan, maar mogelijk heeft dat ook te maken met het feit dat er relatief weinig Nederlanders omkwamen in Uruzgan.

Merkwaardig is dat de missie in Uruzgan onderdeel was van *realpolitik* van de Verenigde Staten, hoewel de aanpak wel flink verschilde, terwijl de Nederlandse politici hun best leken te doen om dit aspect te verdoezelen. Voor ons werd het een ‘opbouwmissie’. De deelname werd beargumenteerd met typisch interventionistische argumenten. Het woord ‘steentijd’ werd door met name *de Telegraaf* herhaaldelijk gebruikt om de situatie in Afghanistan te omschrijven. Het argument dat extremisme en terrorisme geen kans meer mochten krijgen, voor de veiligheid van iedereen, werd hieraan ondergeschikt gemaakt. Met een averechts effect; uit peilingen bleek dat veel Nederlanders dachten dat de kans op terroristische aanslagen alleen maar zou toenemen door de deelname aan de NAVO- missie in Uruzgan.

Uit dit onderzoek is gebleken dat de slachtofferhypothese niet terug te zien is in de berichtgeving, maar evenmin in de opiniepeilingen. Sowieso lopen de resultaten van die peilingen sterk uiteen en is de waarde van uitspraken als ‘meerderheid Nederlanders tegen missie’ dan ook zeer discutabel. De berichtgeving was over het algemeen genuanceerd en gebaseerd op een beperkt aantal bronnen. Hoewel er duidelijk verschillen tussen de onderzochte kranten bestaan is er geen sprake van duidelijke tendensen in relatie tot de missie.

Slachtoffers zijn een heel zichtbaar en pijnlijk gevolg van oorlog en het hangt er vanaf hoe groot de noodzaak tot ingrijpen wordt geacht of het sneuvelen van soldaten als noodzakelijk kwaad of als verspilling van mensenlevens wordt gezien. Misschien willen democratisch verkozen politici, zeker in een klein land als Nederland, geen doden op hun geweten hebben. Ze zijn tenslotte gekozen door degenen die ze dan de dood in jagen. Er zal alleen weinig discussie over slachtoffers ontstaan wanneer de eigen bevolking de gevolgen van het staken van militair ingrijpen aan den lijve zou ondervinden, maar in geval van directe oorlog zullen er naar alle waarschijnlijkheid überhaupt weinig opiniepeilingen gehouden worden.

Lijst van gebruikte krantenartikelen

Jan van Twist en Bart van Boxtel

Metro

26 juli 2006 - woensdag

- Zeven Taliban gedood

27 juli 2006 – donderdag

- Helikopter neergestort

28 juli 2006 – vrijdag

- Twee militairen dood na ongeval in Afghanistan

31 juli 2006 – maandag

- Nederlanders vrezen wraak Uruzgan-missie
- Vermeende leden al-Qaeda in Afghanistan opgepakt
- Twintig strijders Taliban in Uruzgan gedood

1 augustus 2006 – dinsdag

- ISAF zwaait nu scepter in zuiden Afghanistan
- Nederlandse opbouwmissie in Afghanistan begint
- NAVO-militairen in Afghanistan gedood

2 augustus 2006 - woensdag

- Overdracht: Nederland heeft nu officieel de leiding in Uruzgan
- Missie Afghanistan van start
- Achttien strijders Taliban gedood
- Veel militairen niet achter missie

3 augustus 2006 – donderdag

- Luuk Koeleman: ‘Onze jongens’

4 augustus 2006 - vrijdag

- Eerste groep militairen Afghanistan keert terug
- Strijders Taliban in Zuid-Afghanistan gedood
- Crash

de Volkskrant

27 juli 2006 - donderdag

- Nederlandse militairen neergestort in Afghanistan

28 juli 2006 – vrijdag

- Nieuwe jeeps voor militairen in Afghanistan
- Taliban zullen de Nederlanders testen; VN-gezant voor Afghanistan spreekt van een opstand in het zuiden van het land
- Heli-crash door slecht weer

29 juli 2006 – zaterdag

- Snel reconstructie helikoptercrash

1 augustus 2006 – dinsdag

- Redactioneel commentaar: Zware opgave in Uruzgan
- Defensie belooft grote openheid
- Met gevechtsheli op Afgaanse theevisite; Wederopbouw- en vechtmisssie gaan hand in hand
- Liever slappe knieën dan suffe hersenen
- NAVO-missie Uruzgan is de gevaarlijkste ooit
- Nederlandse militair mag zelf de aanval kiezen
- Het ongelukkigste moment voor vrede en veiligheid; Het oplaaiende Taliban- geweld in Afghanistan zal de nieuwe ISAF-missie flink bemoeilijken

2 augustus 2006 - woensdag

- Taliban op terugtocht in Uruzgan
- ‘Afgaan begrijpt goed wat er verandert’; Dick Berlijn vindt contact leggen met de bevolking belangrijk aspect missie

3 augustus 2006 – donderdag

- Terug uit Afghanistan

4 augustus 2006 - vrijdag

- Aanslag op Afgaanse markt eist 21 levens

de Telegraaf

27 juli 2006 - donderdag

- Nederlandse militairen in Afghanistan verongelukt

28 juli 2006 – vrijdag

- Luchttransport Afghanistan vol gevaar
- Roep om onderzoek naar helikopterramp
- Slecht weer oorzaak van helikoptercrash

29 juli 2006 – zaterdag

- Afghanistan duurste missie aller tijden
- Defensie koopt Bushmasters
- Familie beslist over militaire begrafenis
- Heli-piloten klagen over opleiding

31 juli 2006 – maandag

- CDA: Uitleg opleiding helikopterpiloten
- Zes Australiërs in Oeroezgan gewond

1 augustus 2006 – dinsdag

- Redactioneel commentaar: Steun
- Missie Oeroezgan officieel begonnen

2 augustus 2006 - woensdag

- NAVO-doden in Afghanistan

3 augustus 2006 – donderdag

- Waardig onthaal omgekomen militairen
- Afghansen krijgen kookles

4 augustus 2006 - vrijdag

- Vier Canadezen in Afghanistan gedood
- ‘Papa muis gaat in arme landen holletjes bouwen’

de Gelderlander

28 juli 2006 - vrijdag

- Defensie- Afghanistan-ganger oefent zandbaklanding
- Ook vluchttrainig met de ‘Bambi Bucket’
- Afghanistan: slecht weer werd militairen fataal

29 juli 2006 – zaterdag

- Afghanistan- Commissie onderzoekt helikopterongeluk

31 juli 2006 – maandag

- Missie Uruzgan- Brigade-villa zonder beveiliging
- Twintig strijders taliban gedood

2 augustus 2006 - woensdag

- Enquete- veel militairen tegen missie Uruzgan
- Uruzgan.FM- dagelijks radioprogramma militairen
- Afghanistan- Vier Britse militairen gedood

3 augustus 2006 – donderdag

- Doetinchemse Afghaan Wahidi wil helpen met missie in Uruzgan

Cor Strik

Metro

20 april 2007 - vrijdag

- Defensie: begeleid drinken op Kreta
- Verlenging van missie Uruzgan erg belastend
- Ik wil mijn allerliefste vader op mijn verjaardag (ingezonden brief Deborah Formijn, Dijk)

23 april 2007 - maandag

- Nederlandse militair gesneuveld in Afghanistan
- Ministerraad geschokt door dood militair
- Van Middelkoop: zeer waarschijnlijk bermbom
- Politiek leeft mee met nabestaanden militair
- Veel bezoek aan condoleanceregisters korporaal
- Helft Nederlanders: weg uit Afghanistan

24 april 2007 - dinsdag

- Militairen: overstap naar andere strategie
- Lichaam Cor Strik dinsdagmiddag in Eindhoven
- Tweede kamer betuigt deelneming na dood militair

26 april 2007 - donderdag

- Gevangen Afghanen niet gemarteld
- Papavers
- NAVO tevreden over operatie-Achilles

de Volkskrant**20 april 2007 – vrijdag**

- Tory's willen uitleg over jacht op Taliban
- 'Haak niet af als de eerste lijkzakken terugkomen' – Dallaire, chef VN-missie in 1994 in Rwanda, over vredesmissies

21 april 2007 – zaterdag

- Eerste dode bedreigt missie niet: Taliban-bom velt korporaal Strik
- Bert Wagendorp: Dood
- Bom favoriete wapen van Taliban
- Rustige jongen, die corrigerend optrad
- Familie heeft regie bij begrafenis soldaat
- Twan Huys: In een draaiende wastrommel
- Gabriël Kolko: NAVO omgesmeed tot Amerikaans wapen
- Taliban-leider: aanvallen in Afghanistan gaan door

23 april 2007 – maandag

- Whisky-cola op Cor's plek in het veld
- Korporaal Cor Strik

24 april 2007 – dinsdag

- Hans Wansink: Haagsche berichten: Uruzgan-blues

25 april 2007 – woensdag

- 'Vriendschap' – brief van de dag (Marlies Jansen, Leiden)
- Lange oorlog moet fouten Irak vermijden
- Meer Duitse soldaten op missie

26 april 2007 – donderdag

- Bestrijden papaver mag niet te rigoreus
- Nederlanders onder vuur in Uruzgan

28 april 2007 – zaterdag

- VS: enorme toename terreur komt door manier van tellen

de Telegraaf**21 april 2007 – zaterdag**

- Droefenis, maar Nederland blijft
- Charlie Tijgers gaan voorop in Operatie Achilles – zesde dode
- Rouwregister
- Oorlog nabij voor missie

22 april 2007 – zondag

- Moeder wist genoeg toen ze man in uniform zag
- Vrienden: Cor wilde niet naar Afghanistan
- Cor had totaal geen zin
- Medeleven
- Zij aan zij tegen terrorisme
- René Leget, ingezonden brief zonder titel

23 april 2007 – maandag

- Gedode soldaat morgen terug

25 april 2007 – woensdag

- Lichaam korporaal terug in Nederland
- Nederlands systeem tegen morteraanval

26 april 2007 – donderdag

- Dick Berlijn hekelt buitenlandse media

28 april 2007 – zaterdag

- Commando's Oeroezgan onder vuur genomen

de Gelderlander

20 april 2007 – vrijdag

- Militair: 'Hoe vertel je haar dat je echt naar Uruzgan gaat'
- Paalbericht: Afghanistan: Raketaanval op ambassadewijk Kabul

21 april 2007 – zaterdag

- 'De vijand is overal'
- Korporaal slachtoffer van bermbom
- Afghanistan: Vliegtuigje nieuwste wapen
- Commentaar: Ernstige vragen

23 april 2007 – maandag

- Lichaam Strik komt morgen naar Nederland
- Thomas von der Dunk: De beurskoers van Afghanistan

24 april 2007 – dinsdag

- Lichaam militair komt aan in Nederland
- Paalbericht: De Hoop Scheffer: Er zullen doden vallen in Afghanistan

28 april 2007 – zaterdag

- Korporaal Strik ter aarde besteld

Timo Smeehuizen en Jos Leunissen

Metro

15 juni 2007 – vrijdag

- Nederland overweegt extra trainers Afghanistan
- Voorzitter marineofficieren geeft af op defensie
- Defensiepersoneel krijgt 7,65 % meer loon

18 juni 2007 – maandag

- Veel reacties op condoleanceregister
- Tientallen doden door zelfmoordaanslag Kabul
- 'Vraag van vandaag'

19 juni 2007 – dinsdag

- Opnieuw dode in Afghanistan
- Helft Nederlanders tegen nieuwe Uruzgan-missie
- Missie in gevaar door gebrek helikopters
- Weer Nederlandse militair gesneuveld in Uruzgan
- Kinderen gedood bij Amerikaanse aanval Afghanistan
- Tientallen opstandelingen in Afghanistan gedood

20 juni 2007 – woensdag

- Gesneuvelde sergeant-majoor morgen terug
- Afgaanse politie meldt terugtrekking
- Commandant Taliban onder gesneuvelden Uruzgan
- Burgers Chora blijven in de kou staan

21 juni 2007 – donderdag

- Geweld in Uruzgan houdt aan
- NAVO-soldaten komen om in Zuid-Afghanistan

22 juni 2007 – vrijdag

- Taliban dreigen met meer aanvallen op Kabul
- Taliban: 'Wij slaan straks hard terug'

25 juni 2007 – maandag

- Afghanistan: Het was erop of eronder
- Uruzgan-dode gecremeerd
- NAVO belooft beter werk in Afghanistan

26 juni 2007 – dinsdag

- Aanslag deels mislukt
- Dit is het werk van één gek

de Volkskrant

16 juni 2007 – zaterdag

- Bom doodt militair in Afghanistan
- Tegen zelfmoordenaars is weinig te doen

18 juni 2007 – maandag

- Escorte voor gesneuvelde militair
- 8.10: een hoofd rolt voorbij
- Tarin Kowt is bang
- Medewerkers Nederlandse NGO gekidnapt

19 juni 2007 – dinsdag

- Gesneuvelde Timo thuis
- Taliban verhevig aanval op Chora
- Martin Bril: Hoofd
- 'Timo'- brief van de dag (Y. van Gink, Roosendaal)

21 juni 2007 – donderdag

- Aanval op Chora Uruzgan voorbij
- Redactioneel commentaar: Uruzgan: van waterput tot schuttersput
- Het zijn uiteindelijk de moeders die beslissen
- Marcel van Dam: Uitzichtloos lijden

23 juni 2007 – zaterdag

- Infanterie, commando's; iedereen vecht
- Afghanistan
- Dwars door alles heen speelt er alrijd wel een familiebelang
- Klem tussen opiummafia en Taliban
- Burgers komen om bij aanval NAVO
- Taliban wijzigen hun strategie
- Bert Wagendorp: Waarheid
- Bommen tegen publieke opinie

25 juni 2007 – maandag

- Navo geeft toe in Afghanistan tekort te schieten

26 juni 2007 – dinsdag

- Tientallen burgerdoden bij gevechten in Uuzgan
- Vriend of vijand; dat zie je soms niet

27 juni 2007 – woensdag

- 'Met dode burgers win je geen Afghanen voor je'
- De bewering: Pantserhouwitsers zijn precisiewapens

de Telegraaf**16 juni 2007 – zaterdag**

- Melody: We hadden dagelijks contact
- Bloedbad na hulpmissie
- Laffe aanslag
- Slag voor Defensie en Afghanistan
- Paniek bij thuisfront na nieuws aanslag
- F16s schieten in Oeroezgan

17 juni 2007 – zondag

- Kameraden halen gesneuvelde Timo terug uit Oeroezgan

18 juni 2007 – maandag

- Massaal medeleven met gesneuvelde soldaat
- Doden Afghanistan: massaal medeleven

19 juni 2007 – dinsdag

- Veldslag met Taliban
- Ongeloof groot in Duiven
- 'Volgens mij was dit zijn laatste maand'
- Noodlot bracht hem in frontlinie
- Redactioneel commentaar: Zeepbel
- Missie in Oeroezgan gewoon afmaken
- Bond trekt doel in twijfel

20 juni 2007 – woensdag

- Militairen doden Talibanleiders

22 juni 2007 – vrijdag

- Hoffelijk welkom Afgaanse politici

23 juni 2007 – zaterdag

- Bewindsman troost vader gesneuvelde militair

24 juni 2007 – zondag

- Luchtsteun was redding van Chora
- Redactioneel commentaar: Van Middelkoop

25 juni 2007 – maandag

- ‘Er is nooit twijfel’; Apache-vlieger Sheila naar Oeroezgan

26 juni 2007 – dinsdag

- Van Middelkoop boos op Karzai

27 juni 2007 – woensdag

- Kamer wijst Karzai op gedane beloftes

de Gelderlander

16 juni 2007 – zaterdag

- ‘Gelukszwijntje’ jagers helpt niet meer
- Slachtoffers in Afghanistan
- Krijgsmacht uitgehold
- Militaire trainers
- Eibergen luistert mee met Taliban
- Kamer vindt risico’s nog aanvaardbaar
- Patrouilles Uruzgan niet anders na dood soldaat
- F-16s Uruzgan komen Nederlanders te hulp

18 juni 2007 – maandag

- Missie staken in 2008
- Zonder draagvlak geen missie
- Zwaarder materieel helpt niet

19 juni 2007 – dinsdag

- Uruzgan: militair uit Duiven sneuvelt
- Omgekomen militairen
- Poging te reanimeren tevergeefs
- Jos was sfeermaker en op en top militair

20 juni 2007 – woensdag

- Register open tot begrafenis
- Stormvloed aan reacties na dood in Afghanistan van de Duivense sergeant-majoor
- Korte berichten: Zelfmoordaanslagen
- Spanning stijgt in Uruzgan
- Verlenging Uruzgan splitst kabinet

21 juni 2007 – donderdag

- Vrouw bedankt voor het medeleven
- ‘Ook al zit je in de staf, dan nog moet je een geoefend schutter zijn’
- Leon Wecke: Falen in Uruzgan ondermijnt draagvlak en regeringsbeleid

22 juni 2007 – vrijdag

- Besluit Uruzgan na zomerreces

23 juni 2007 – zaterdag

- Heftige strijd Nederlanders tegen Taliban

25 juni 2007 – maandag

- Kamer woedend op buitenlandse troepen
- Meerderheid steunt missie Uruzgan

26 juni 2007 – dinsdag

- Jos Leunissen krijgt plaquette
- Onderzoek naar burgerdoden bij slag om Chora

27 juni 2007 – woensdag

- A.J. van Vuren: Langer blijven in Uruzgan heeft geen zin

Wesley Schol en Aldert Poortema

Metro

14 januari 2008 – maandag

- Vlag halfstok in Havelte
- Eigen vuur fataal

15 januari 2008 – dinsdag

- Extra marechaussees naar Uruzgan voor onderzoek

16 januari 2008 – woensdag

- Dodental Kabul opgelopen

17 januari 2008 – donderdag

- Brit Ashdown wordt VN-gezant Afghanistan
- Winter eist levens in Afghanistan
- VS bekritiseert optreden ISAF in Zuid-Afghanistan
- Vuurgevecht: Moslim-rebellen nemen legerpost Pakistan in
- Commandanten Uruzgan twijfelen over de toedracht
- Luuk Koeleman: Uit de roulatie genomen

21 januari 2008 – maandag

- Eigen eenheid gaat heel diep
- Militairen gedood met zwaar kaliber

de Volkskrant

12 januari 2008 – zaterdag

- Weer werk maken van mensenrechten
- Japan gaat schepen ISAF bevoorraden

14 januari 2008 – maandag

- Militairen slachtoffer van eigen vuur; Ook twee Afghaanse soldaten omgekomen; Defensie en Koninklijke Marechaussee stellen onderzoek in
- ‘Absurd, dit maakt je heel kwaad’
- Wie beschoten wordt, schiet terug
- Bij huiszoekingen zijn berrmbommen gevonden

15 januari 2008 – dinsdag

- Militairen slijten nu eenmaal veel sneller; Accent Dick Berlijn met pensioen
- Taliban veel sterker dan gedacht; Fatale ongelukken in Uruzgan vonden plaats in het donker, bij slecht weer en in onoverzichtelijk gebied
- Redactioneel commentaar: Tragedie in Deh Rawod

16 januari 2008 – woensdag

- Bert Wagendorp: Zilveren Camera
- Vakbond: te weinig ‘oortjes’ in Uruzgan
- Doden door eigen vuur inherent aan oorlog
- Vervolgd voor verwonden militair

17 januari 2008 – donderdag

- Voldoende ‘oortjes’ in Uruzgan
- Michaël Zeeman: Discreet patriottisme
- Snel diplomatiek ingrijpen sust rel tussen VS en Nederland

18 januari 2008 – vrijdag

- Redactioneel commentaar (zonder titel)
- Gates richt kritiek op de verkeerde NAVO-landen
- VS-minister Gates biedt excuses aan

19 januari 2008 – zaterdag

- de Nederlandse soldaat is een ambtenaar in uniform
- Met voor ogen de dood

21 januari 2008 – maandag

- Eigen vuur kwam van pantserwagen

de Telegraaf

13 januari 2008 – zondag

- Twee militairen gedood; Talibanvuur treft jonge mannen in Uruzgan

14 januari 2008 – maandag

- Veertien doden
- Kabinet geschokt

- 'Ik huil nooit maar nu wel'; Condoleances stromen binnen
- Chaos en verwarring eisen vaker levens

15 januari 2008 – dinsdag

- Tekort aan apparatuur Oeroezgan; Bond hekelt gebrek aan communicatiemiddelen
- Dood militairen maakt veel los; gebrek aan communicatie
- Hurricanes staan invalide Marc bij
- 'Dood twee militairen in- en intriest'
- Redactioneel commentaar: Nachtmerrie

17 januari 2008 – donderdag

- Van Middelkoop te mild voor VS'; Kamer pikt excuses over troepen Oeroezgan niet; rel na kleinerende uitspraken
- De wet van Cees
- 'Minister slikt uitleg VS te snel'; Rel na kleinerende uitspraak over troepen in Afghanistan
- 'Oeroezgan': ingezonden brief (M. Struik, Vaessen)

18 januari 2008 – vrijdag

- Gates bezweert crisis; Amerikaanse minister slikt kritiek op NAVO in
- Kamer tevreden met knieval VS; Crisis bezworen
- Redactioneel commentaar: Onkies
- 'En ik dan?'

19 januari 2008 – zaterdag

- Veel doden in Pakistan
- Het trieste effect van Gatesgate

20 januari 2008 – zondag

- Emotionele vuurdoop; Kersverse staatssecretaris Jack de Vries beleeft intense ontmoetingen in Uruzgan; "Zúlke jonge gasten, die zúlke heftig werk doen... ze zijn een vriend kwijt, dat gaat heel diep"

21 januari 2008 – maandag

- 1.500 militairen oefenen voor Uruzgan
- Militairen door groot kaliber wapen gedood

de Gelderlander

14 januari 2008 – maandag

- 'Eigen vuur' doodt soldaten
- Incident 'friendly fire' ligt snel op de loer
- Minister leeft mee
- Onderzoek naar sneuvelen soldaten

15 januari 2008 – dinsdag

- De kanonnen bulderen in de Swatvallei
- Kogels voor je kameraad
- Soldaten Uruzgan van nabij beschoten
- 'Was ik het?' geeft een slopend schuldgevoel

16 januari 2008 – woensdag

- Taliban hebben de horeca in het vizier
- Vechten in het donker met hadsignalen
- Onderzoek Defensie naar 'oortjes'

17 januari 2008 – donderdag

- Brit Ashdown wordt VN-gezant Afghanistan
- Kritiek op leger is 'misverstand'
- Nederlandse moslimmilitairen waardevol tijdens missie Uruzgan
- Legerpost in Pakistaans stamgebied heroverd

18 januari 2008 – vrijdag

- Gates biedt excuses aan

19 januari 2008 – zaterdag

- Defensie schildert Taliban bewust af als zwakke tegenstander
- Oefening nieuwe lichter Uruzgan

21 januari 2008 – maandag

- 'Nederlanders gedood door zwaar kaliber'

Mark Schouwink en Dennis van Uhm

Metro

21 april 2008 – maandag

- Dode militairen massaal geëerd
- Gesneuvelde militairen terug in Nederland

22 april 2008 – dinsdag

- ‘Fatale bermbom was wraakactie voor Fitna’

23 april 2008 – woensdag

- Van Uhm gaat vol overtuiging door
- Van Uhm en Schouwink: ‘Bermbom lag er al langere tijd’
- ‘We hebben niks te zoeken in Afghanistan’: ingezonden brief (H. van Woerden, Zoetermeer)

24 april 2008 – donderdag

- Ambassade in Kabul dicht

25 april 2008 – vrijdag

- Laatste eer; In Afghanistan gedode militair gecremeerd
- ‘Embedded’ leidt tot meer nieuws

de Volkskrant

18 april 2008 – vrijdag

- Berenmutsen ontbreken bij afscheid Dick Berlijn

19 april 2008 – zaterdag

- ‘Taliban amper te weren’
- Pas bij de vierde wagen knalt het
- Bert Wagendorp: Vader en zoon
- Politiek ontzet na verlies militairen; Doden in Uruzgan – bermbommen betekenen voortdurende dreiging voor militairen en burgers
- Spion voor westerse heidenen
- Redactioneel commentaar: Zwaar offer in Uruzgan

21 april 2008 – maandag

- Knutselbom is grootste gevaar in Uruzgan

22 april 2008 – dinsdag

- Steun voor Uruzganmissie daalt

23 april 2008 – woensdag

- AIVD merkt meer dreiging
- Uruzgan en een ‘menneke’ van acht; Bevelhebber Peter van Uhms geloof in de missie is ongebroken, ook na de dood van zijn zoon
- Wantrouwen is terecht

24 april 2008 – donderdag

- Defensie content met ‘embedded’ pers
- Petraeus krijgt gezag over meer gebieden
- Extra Slowaken helpen in Uruzgan

25 april 2008 – vrijdag

- Taliban-commandant in Pakistan kondigt wapenstilstand aan
- ‘Je moet er zelf geweest zijn om het te begrijpen’; interview Geert Lageveen

26 april 2008- zaterdag

- Westen moet afblijven van stammenpolitiek
- Haroon Parvani: Tolerant Afghanistan zal herrijzen
- Redactioneel commentaar: Wat niet te verkroppen is
- Balkenende ontvangt nabestaanden Uruzgan
- Voor altijd onze held; Reportage- De nabestaanden van omgekomen militairen

de Telegraaf

18 april 2008 – vrijdag

- Generaal Berlijn zwaait af; ‘stop met snijden in budget krijgsmacht’

19 april 2008 – zaterdag

- ‘Taliban doodt zoon legerbaas’
- ‘Stuur meer militairen’; Bond: alleen met 1600 man extra zijn bomdrama’s tegen te gaan...En opnieuw kost missie Oeroezgan twee jonge levens; ‘Contrast kon niet groter zijn’

- 'Iedereen kent de familie van Mark Schouwink'
 - 'Drama': Redactioneel commentaar
 - Kazerne Ermelo blijft in diepe stilte achter
 - Oefening met bittere bijsmaak
 - Meer mensen tegen missie
- 20 april 2008 – zondag**
- Steun neemt af; Mening van publiek over Oeroezgan verandert
 - Aalmoezener vol lof; gewonde soldaat: 'Ik kan thuis mijn dochttertje vasthouden' 'Iedereen lijkt zijn adem in te houden'
- 21 april 2008 – maandag**
- 'Berm bom wraak op film Fitna'
 - Afscheid in Kamp Holland
- 22 april 2008 – dinsdag**
- 'Oeroezgan is zaak van lange adem'
- 23 april 2008 – woensdag**
- Van Uhm: 'We gaan door met opbouwen'
 - Van Uhm weigert op te geven
- 24 april 2008 – donderdag**
- Slowakije biedt militairen aan voor Oeroezgan
 - Nazorg Defensie schiet tekort
- 25 april 2008 – vrijdag**
- Laatste groet voor soldaat Schouwink
 - Ingenieuze schokdemper tegen berm bom
 - Wapenopslag Afghanistan
 - 'Adem': ingezonden brief (R. Schuijt, Huizen)
- 26 april 2008- zaterdag**
- Uitvaart Van Uhm
 - Redactioneel commentaar: De luitenant en de generaal

de Gelderlander

- 19 april 2008 – zaterdag**
- 'De mensen krijgen geen tijd om weer op adem te komen' – 'Laten we pas op de plaats maken met vredesmissies'
 - Commandant der strijdkrachten hield zoon Dennis niet uit de wind
 - Redactioneel commentaar: Pijnlijk zichtbaar
 - Taliban eisen aanslag op
 - 'Contrast kon niet groter zijn'
 - Condoleances Dennis van Uhm
 - De angst om op patrouille te gaan groeit
 - Steun voor missie neemt af
- 21 april 2008 – maandag**
- Pleidooi extra troepen vindt geen weerklank
 - Uitvaart militairen eind deze week
 - Gemeente Grave opent condoleanceregister
- 22 april 2008 – woensdag**
- Omgekomen Dennis van Uhm woonde in Nijmegen, maar was er niet vaak- 'Van liefdadigheid naar oorlogsfilm'
 - Van Baalen: 'In alle grote oorlogen hebben generaals zonen verloren'
- 23 april 2008 – woensdag**
- Minuut stilte voor militairen
 - De Afghaanse bevolking verwijt hij niets. Die wil ook een vreedzaam leven – Generaal: 'Ik ben m'n manneke kwijt'
 - 'Niets wijst op gerichte aanslag'
 - Berm bom die soldaten doodde, lag er al lang
 - Afghaanse experts niet naar Uruzgan
- 24 april 2008 – donderdag**
- Slowakije stuurt meer troepen
 - Media eenzijdig over Afghanistan
- 25 april 2008 – vrijdag**
- Leider Taliban beveelt bestand

26 april 2008- zaterdag

- We kunnen ze in Uruzgan niet laten verrekken
 - René van der Lee: Halve en hele waarheden over ‘onze’ missie
 - Crematie: drukte in Beuningen
 - Omfloerste trom klinkt over Rijk van Nijmegen
 - Alard Beck: Stel eens een vraag over onrecht en vrijheid
-

Azdin Chadli**Metro****7 april 2009 – dinsdag**

- Dode bij aanval op Kamp Holland

8 april 2009 – woensdag

- Uden stil na de dood van plaatsgenoot Azdin

de Volkskrant**7 april 2009 – dinsdag**

- dode bij raketaanval Kamp Holland

8 april 2009 – woensdag

- ‘Nederlander stierf voor vrijheid van de Nederlanders, sukkel!’

9 april 2009 – donderdag

- Toppers zingen niet in Uruzgan
- Cricket en cappuccino in Kamp Holland
- Nederland nog steeds doelwit Jihad
- ‘Oorlog’: ingezonden brief, afzender onbekend

10 april 2009 – vrijdag

- Opium en rebellie gaan hand in hand; Britten en Taliban maken zich op voor grote krachtmeting

11 april 2009 – zaterdag

- Waar zit je? Net op tijd weg uit Kamp Holland, Uruzgan
- Special forces gaan jagen op Taliban; Nederlandse elitesoldaten staan onder bevel van Amerikaanse generaal

14 april 2009 – dinsdag

- In de wielen van de oorlogsmachine; Mirza Kader Abdolah

15 april 2009 – woensdag

- Bezetting van Afghanistan is het echte drama: ingezonden brief (A. Bouzerda, voorzitter AEL Nederland)

de Telegraaf**6 april 2009 – maandag**

- Aanmodderen in Oeroezgan

7 april 2009 – dinsdag

- Raket op Kamp Holland; Een dode en vijf militairen gewond

8 april 2009 – woensdag

- Redactioneel commentaar: Drama
- De nachtmerrie van iedere ouder; Uden rouwt om gesneuvelde Azdin Chadli
- Radar bood geen soelaas; Kamp Holland bleek niet voldoende beschermd

9 april 2009 – donderdag

- Kamer woedend over omstreden legerimam; Eddaoudi: premier geen deurmat waardig

11 april 2009 – zaterdag

- Militair twijfelt aan missie; Helft vindt prijs Oeroezgan te hoog
- Defensie boos om uitzending
- Rob Hoogland: Vraag

14 april 2009 – dinsdag

- Laatste eer voor Chadli

15 april 2009 – woensdag

- Afghaanse stelletje betaalt hoge prijs
- Kamp Holland krijgt stembus

de Gelderlander

6 april 2009 – maandag

- NAVO: 5.000 extra man naar Afghanistan

7 april 2009 – dinsdag

- Negentien Nederlandse slachtoffers in Afghanistan
- Dode door raketaanval
- Afghanen voelen zich veilig bij kamp
- Al vaker raketten op Kamp Holland

8 april 2009 – woensdag

- Fakkelwacht tussen 1.700 gevallen voorgangers
- Helft van de rekruten voor de rode baret valt af
- Mr. Azdin ‘chillt’ nu in de hemel
- ‘Hij was pas een week dáár!’
- Pech, pure pech dat oude raket doel treft
- Gewonden raketaanval naar Nederland
- Kazerne Oirschot in rouw gedompeld

10 april 2009 – vrijdag

- Twee weken bedenktijd voor aanstelling omstreden imam
- Obama wil 63 miljard extra voor oorlogen
- Leger wekt woede met opgeblazen varkens
- Jan Paalman Gewoon oorlog

11 april 2009 – zaterdag

- ‘Chadli’: ingezonden brief (K. Leurs, Grave)
- Militairen VS doden tientallen Taliban

14 april 2009 – dinsdag

- Vier op tien wil weg uit Uruzgan

15 april 2009 – woensdag

- Taliban doden jong liefdespaar op de vlucht
-

Kevin van de Rijdt en Mark Leijsen

Metro

7 september 2009 – maandag

- Opnieuw dode in Uruzgan
- Uruzgan: Opnieuw Nederlandse dode

8 september 2009 – dinsdag

- Twee dagen, twee doden

9 september 2009 – woensdag

- Nederland handhaaft beleid in Afghanistan

10 september 2009 – donderdag

- Van Middelkoop viert geen Hudsonjaar
- Naar huis

14 september 2009 – maandag

- Zeker dertig doden bij NAVO-bombardement

15 september 2009 – dinsdag

- Wrijving over missie
- ‘Wanneer zeggen we nee tegen de VS?’: ingezonden brief (H. van Woerden, Zoetermeer)

de Volkskrant

7 september 2009 – maandag

- Commando in Uruzgan dood
- elitesoldaten trekken dieper Uruzgan in
- ‘In Tsjaad hebben we ezels in plaats van auto’s’
- EU gaat hulp Afghanistan verhogen
- Merkel belooft ‘opheldering’
- NAVO-aanval verscherpt debat Duitsland

8 september 2009 – dinsdag

- Waarom blijven we in ‘die zandbak’?
- Missie in Uruzgan eist weer leven van militair
- ‘Afghaanse leger is uiterst gemotiveerd’
- Karzai-stemmen ‘geteld’ in 800 nepstembureaus

9 september 2009 – woensdag

- Zaai geen twijfel – redactioneel commentaar
- Bert Wagendorp: Volksverlakkerij
- President Karzai bijna herkozen
- Vrijheid, tolerantie, innovatie en de tulp
- Barack Obama moet in hete herfst leiderschapskwaliteiten bewijzen

10 september 2009 – donderdag

- Karzai verzwakt en beschadigd na ‘overwinning’
- Tolk omgekomen bij bevrijding ontvoerde journalist door Britse commando’s
- ‘Bermbommen’: ingezonden brief (C. Ensink, woonplaats onbekend)
- ‘Democratie’: ingezonden brief (n.n.)

11 september 2009 – vrijdag

- Kritiek op bevrijdingsactie journalist
- ‘Bommendetector’: ingezonden brief (M. Souman, Bennekom)
- Geen duidelijkheid, geen actie
- Klachtencommissie schrappt uitslag in 83 stemlokalen

12 september 2009 – zaterdag

- Sultan riep ‘journalist, journalist’ en viel neer
- ‘Taliban zijn aan het verstikken’

16 september 2009 – woensdag

- Haroon Parvani: Wij zitten in Afghanistan uit eigenbelang

de Telegraaf**6 september 2009 – zondag**

- Taliban wreken NAVO-aanval bij Omar Kheil

7 september 2009 – maandag

- Commando gesneuveld; ‘Diep respect’
- ‘Diep respect’
- Fraude Afghanistan

8 september 2009 – dinsdag

- Wat u zegt – reacties van lezers
- Tweede dode binnen etmaal; Aanslag in nieuw deel Oeroezgan
- ‘Daar hoeft u echt geen onderzoek voor te doen’: ingezonden brief (G. Zeebregts, Asten)

9 september 2009 – woensdag

- Berlijn onder druk; kritiek kiezers én VS na bloedbad Afghanistan
- ‘Leg uit wat we doen in Afghanistan!’ Steun voor missie in Oeroezgan brokkelt af
- Redactioneel commentaar: Missie
- Nederlands saluut aan New York

10 september 2009 – donderdag

- Gesneuvelden militairen terug
- Journalist bevrijd

11 september 2009 – vrijdag

- Grootschalige fraude; soms meer stemmen dan kiezers in Afghanistan

12 september 2009 – zaterdag

- Bumperstickers kleven niet meer na acht jaar
- Jos van Noord: Pief, paf, poef
- ‘Strijd is niet te winnen’: reacties van lezers

13 september 2009 – zondag

- Serie bloedige aanslagen in Afghanistan

14 september 2009 – maandag

- Duitse discussie over missie in Afghanistan
- Soldatenbond stelt missie ter discussie; ‘Afghaanse president pleegt fraude en onderdrukt vrouwen’

15 september 2009 – dinsdag

- Defensie flink gekort
- Redactioneel commentaar: Loyaal
- ‘Bond bewijst soldaten Oeroezgan geen dienst’

16 september 2009 – woensdag

- ‘Oeroezgan’: ingezonden brief (R. Joustra, oud-president ‘Ons Belang’; Kon.Ver. van Militairen [nu AFMP], Assen)
- Mogelijk weer extra troepen Afghanistan
- Dreiging van aanslag blijft ‘substantieel’

de Gelderlander**7 september 2009 – maandag**

- Twintigste Nederlandse dode in Afghanistan- Eerste commando sneuvelt
- Uitslagen Afgaanse stembureaus ongeldig
- Aanval was in strijd met nieuwe richtlijnen – Meer doden luchtaanval

8 september 2009 – dinsdag

- Opnieuw dode in Uruzgan
- Mark Leijzen 21^e dode sinds begin Nederlandse missie in Afghanistan- Van Uhm roept op tot steun
- Burgerslachtoffers drijven Merkel in het nauw

9 september 2009 – woensdag

- Internet om zorgen te delen
- Vaak onbegrip voor zorgen van thuisfront
- NAVO: onderzoek naar luchtaanval provincie Kunduz
- ‘Bewijs van stemfraude in Afghanistan’

10 september 2009 – donderdag

- Omgekomen militair komt uit Westervoort
- Zorgen NAVO-baas over afbrokkelende steun missie- Grote landen EU: top Afghanistan gewenst

11 september 2009 – vrijdag

- Fraude tegenslag voor Karzai
- Oorlog is gruwelijk – column Jan Paalman
- A.J. van Vuren: Westen in spagaat in uitzichtloze oorlog

12 september 2009 – zaterdag

- Miliband regeert op fraude – ‘Karzai samen met oppositie’

14 september 2009 – maandag

- Internet om zorgen te delen
- Bij thuisfront komt elke dode extra hard aan
- Duitse aanval kostte 30 burgers het leven
- Publieke opinie kan snel kantelen

15 september 2009 – dinsdag

- Kritiek op missie in Uruzgan ‘gevoelig’

Literatuurlijst

- Aday, S. 'Leading the Charge: Media, Elites and the Use of Emotion in Stimulating rally Effects in Wartime' *Journal of Communication* 60 (2010) 440-465
- Aldrich, J.H., C. Gelpi, P. Feaver, J. Reifler en K.T. Sharp 'Foreign Policy and the Electoral Connection' *Annual review of Political Science* 9 (2006) 477-502
- Allen, B, P. O'Loughlin , A. Jasperson en J. Sullivan 'The Media and the Gulf War: Framing, Priming, and the Spiral of Silence.' *Polity* 27 (1994) 255-284
- Althaus, S.L., N. Swigger, S. Chernyk, D. Hendry, S. Wals en C. Tiwald 'Uplifting Manhood to Wonderful heights? Newspaper Reporting of American Combat Deaths from World War One to Gulf War Two' *Paper presented at the 2008 Chicago-Area Social and Behavior Workshop in Evanston, IL, May 9* (2008)
- Althaus, S.L en K. Coe 'Priming Patriots: how News Intensity and Evaluative Tone Affect Public Support for War' *Public Opinion Quarterly* 75, 1 (2011) 65-88
- Aquino, st. Th. van, *Summa Theologica*, <http://www.newadvent.org/summa/>, geraadpleegd 4 maart 2011
- Baum, M.A. 'How Public Opinion Constrains the Use of Force: The Case of Operation restore Hope' *Presidential Studies Quarterly* 34, 2 (2004) 187-226
- Baum, M.A. en P.B.K. Potter ' The Relationship between Mass Media, Public Opinion and Foreign Policy: Toward a Theoretical Synthesis' *Annual Review of Political Science* 11 (2008) 39-65
- Berinsky, A. 'Assuming the Costs of War: Events, Elites, and American Public Support for Military Conflict.' *Journal of Politics* 4 (2007) 975-997
- Berinsky, A. en J. Druckman 'The Polls – Review; Public Opinion Research and Support for the Iraq War.' *Public Opinion Quarterly* 71, 1 (2007) 126-141
- Boettcher, W. en M. Cobb 'Echoes of Vietnam? Body Counts and Public Perceptions of Success and Failure in the War in Iraq.' *Journal of Conflict Resolution* 50 (2006) 831-854
- Boettcher, W. en M. Cobb 'Don't let Them Die in Vain; Casualty Frames and Public Tolerance for Escalating Commitment in Iraq' *Journal of Conflict Resolution* 53 (2009) 677-697
- Bueno de Mesquita, B. en R.M.Siverson 'War and the survival of political leaders : a comparative study of regime types and political accountability' *American political science review* 89, 4 (1995) 841-855
- Burk, J. 'Public Support for Peacekeeping in Lebanon and Somalia: Assessing the Casualties Hypothesis' *Political Science Quarterly* 114 (1999) 53-78
- Dauber, C. 'Image as argument: The impact of Mogadishu on U.S. military intervention.' *Armed Forces & Society* 27, 2 (2001) 205-229
- Druckman, J. 'Political Preference Formation: Competition, Deliberation, and the (Ir)relevance of Framing Effects.' *The American Political Science Review* 98 (2004) 671-686
- Eichenberg, Richard C., 'Victory Has Many Friends: U.S. Public Opinion and the Use of Military Force, 1981-2005' *International Security* 30, 1 (2005) 140-177
- Entman, R.M. 'The Mediatization of Politics in History' bijdrage congres onderzoeksschool Groningen Studies in Cultural Change (GSCC) en het Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen (DNPP) van de Rijks-universiteit Groningen een congres met als onderwerp de 'Mediatization of Politics in History' op <http://www.rug.nl/dnpp/entman.pdf> geraadpleegd 29 april 2011

- Everts, P.P. en P. Isernia, *Public Opinion and the International Use of Force* (Londen 2001)
- Everts, P.P. en R. Sinnott, 'Opinion Publique, Défense Européenne et Intervention Militaire', *La revue internationale et stratégique* 48 (winter 2002-2003) 147-158
- Everts, P.P., 'De Nederlanders en de Wereld: Publieke Opinions na de Koude Oorlog' (Assen 2008)
- Fearon, J., 'Domestic Political Audiences and the Escalation of International Disputes.' *American Political Science Review* 88, 3 (1994) 577-592
- Feaver, P.D. en C. Gelpi 'Choosing Your Battles; American civil-military relations and the use of force' Princeton (2004)
- Gartner S.S. en G. Segura 'War Casualties and Public Opinion.' *Journal of Conflict Resolution* 42 (1998) 278-320
- Gartner, S.S. 'The Multiple Effects of Casualties on Public Support for War: An Experimental Approach'; *American Political Science Review* Vol. 102 1 (February 2008) 95-106
- Gelpi, C., J. Reifler en P. Feaver, 'Success Matters: Casualty Sensitivity and the War in Iraq' *Faculty Publications*. Paper 10 (2006) op http://digitalarchive.gsu.edu/political_science_facpub/10 geraadpleegd april 2011.
- Gelpi, C. en John Mueller, 'The Cost of War' *Foreign Affairs* 85, 1 (2006) op <http://www.foreignaffairs.org/20060101faresponse85114/christopher-gelpi-john-mueller/the-cost-of-war.html> geraadpleegd april 2011
- Gelpi, C.F., P. Feaver en J. Reifler *Paying the Human Costs of War*. Princeton (2008)
- Gelpi, CF, Reifler J. 'Casualties, Polls and the Iraq War.' *International Security* 31, 2 (2006) 186-198
- Gelpi CF, Reifler J. 2008. 'A Reply to Berinsky and Druckman: Success Still Matters.' *Public Opinion Quarterly* 72, 1 (2008) 125-133
- Gelpi, C.F. *Performing on cue? The formation of public opinion toward war*. Paper prepared for the Annual Meeting of the International Studies Association February 15-18 (New York, 2009)
- Gelpi, C.F. 'Performing on cue? The formation of public opinion toward war' *Journal of conflict resolution*, Volume: 54: 1 (Februari 2010) 88-116
- Hayes, A.F. en T.A. Myers 'Testing the 'Proximate Casualties Hypothesis': Local Troop Loss, Attention to News, and Support for Military Intervention' *Mass Communication and Society* (december 2009) 379-402
- Holsti, O.R. 'Public Opinion and Foreign Policy: Challenges to the Almond-Lippmann Consensus.' *International Studies Quarterly* 36 (1992) 439-466
- Jakobsen, P.V. 'Focus on the CNN Effect Misses the Point: The Real Media Impact on Conflict Management is Invisible and Indirect' *Journal of Peace Research* vol 37 No. 2 (2000) 131-143
- Jentleson, B.W., 'The Pretty Prudent Public: Post Post-Vietnam American Opinion on the Use of Military Force,' *International Studies Quarterly*, 36 (1992) 49-74
- Jentleson, B.W., en R.L. Britton 'Still Pretty Prudent: Post-Cold War American Public Opinion on the Use of Military Force' *The Journal of Conflict Resolution*, Vol. 42, No. 4 (1998) 395-417
- Klarevas, L. C. Gelpi en J. Reifler, 'Casualties, Polls and the Iraq War.' *International Security* 31, 2 (2006) 186-198

- Klarevas, L. The 'Essential Domino' of Military Operations. *International Studies Perspectives* 3 (2002) 417-437
- Kull, S. 'Public Attitudes Toward Multilateralism.' in S. Patrick and S. Forman eds. *Multilateralism and U.S. Foreign Policy* (London, 2002) 99-120
- Luttwak, E.N., 'Where are the Great Powers? At home with the kids.' *Foreign Affairs* volume 73, 4 (1994) 23-28
- Meulen, J.S. van der, 'Stemmingen aan het thuisfront, de postmoderne samenleving en haar soldaten' in *Lessen uit Srebrenica; Nederland en internationale vredesmissies*, Jan Weerdenburg ed.; *Studium Generale Reeks* Volume 9801 (1998) 34-47
- Meulen J.S. van der, en Marijke de Koninck, 'Risky Missions: Dutch Public Opinion on Peacekeeping in the Balkans,' in Everts and Isernia eds., *Public Opinion and the International Use of Force* (Londen 2001) 116-138
- Meulen, J.S. van der en J. Soeters, 'Dutch Courage: The Policy of Acceptable Risks' *Armed Forces & Society* 31, 4 (2005) 537-558
- Meulen, J.S. van der 'Stemmen over Afghanistan en de risico's van het vak', *Militaire Spectator* 178, 3 (2008) 135-145
- Meulen, J.S. van der, 'Het civiel-militaire contract en het vertrek uit Afghanistan' *Van der Lubbe Lezing: Onze Jongens in Uruzgan en het thuisfront, uitgesproken 24 februari 2010* in Debatcentrum TUMULT.
- Mueller J. 'Trends in Popular Support for the Wars in Korea and Vietnam' *American Political Science Review* 65 (1971) 358-375
- Mueller, J. *War, Presidents, and Public Opinion* (New York, 1973)
- Mueller, J. 'The Iraq Syndrome.' *Foreign Affairs*. 84, 6 (2005) 44-54
- Myers, T.A. en A.F. Hayes, 'Reframing the Casualties Hypothesis: (Mis)Perceptions of Troop Loss and Public Opinion about War' *International Journal of Public Opinion Research* 22, 2 (2009) 256-275
- Oneal, J.R. en B. Lian en J.H. Joyner, 'Are the American People "Pretty Prudent"? Public Responses to U.S. Uses of Force, 1950-1988' *International Studies Quarterly* 40, 2 (1996) 261-279
- Powlick, P.J. en A.Z. Katz, 'Defining the American Public Opinion/ Foreign Policy Nexus' *Mershon International Studies Review* 42 (1998) 29-61
- Record, J. 'Force Protection Fetishism; Sources, Consequences and (?) Solutions' *Aerospace Power Journal* (Zomer 2000) 4-11
- Robinson, P. 'Theorizing the Influence of Media on World Politics: Models of Media Influence on Foreign Policy' *European Journal of Communication* 16 (2001) 523-544
- Sapolsky, H.M. en J. Shapiro, 'Casualties, technology and America's Future Wars' *Parameters* (zomer 1996) 119-127
- Shapiro, R.Y. en B.I. Page, 'Foreign Policy and the Rational Public', *Journal of Conflict Resolution*, Vol. 32, 2 (Juni 1988) 211-247
- Smith, H. 'What Costs Will Democracies Bear? A Review of Popular Theories of Casualty Aversion' *Armed Forces & Society* 31, 4 (2005) 487-512
- Wecke, L. 'De Legitimiteit van de Krijgsmacht in Gevaar?' *Carré* 7/8 (2005) 31-35